

POLSKI PRZEMYSŁ BUDOWLANY

ROK IV.

KWIECIEŃ 1928.

Nr. 4.

REDAKCJA I ADMINISTRACJA: Wspólna 7, tel. 150-01. Konto czekowe P.K.O. 7162.

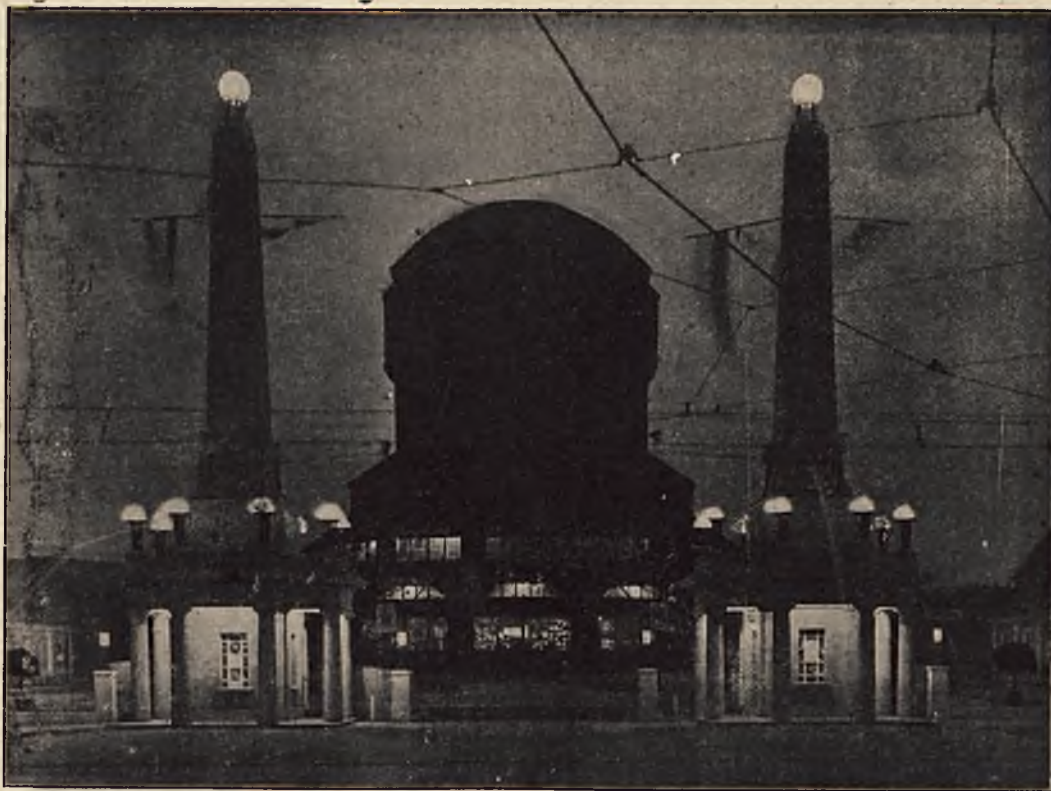
Redaktor naczelny i odpow.: TADEUSZ JAN ŻMUDZIŃSKI. Wydawca: Polskie Biuro Wydawnicze „Kresy” W. GUZOWSKI.

Prenumerata wynosi: w kraju kwartalnie — 6 zł., półrocznie — 12 zł., rocznie — 24 zł. z przesyłką.

Zagranicą: rocznie — 28 fr. szw., albo — 6 dol. z przesyłką pocztową. Cena zeszytu niniejszego zł. 4.00.

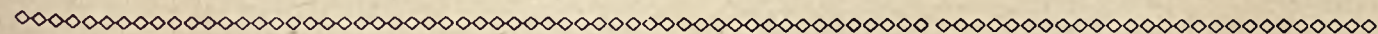
Ceny ogłoszeń: strona 300 zł., pół strony 150 zł., ćwierć str. 100 zł., okładka IV str. 800 zł., II str. 500 zł., III str. 350 zł.

Ogłoszenia w dziale branż za wiersz milimetry (w 1 szp.) — 1 zł. Ogłoszenie opisowe 500 zł. str.

POZNAŃ.

Plac wystawowy (hala maszyn).

Niniejszy zeszyt (4) „Polskiego Przemysłu Budowlanego zawiera następujące artykuły:

Na przełomie; Nowa ustawa budowlana, Dr. Czesław Kłóś; *Zawróćmy ze złej drogi*, S. Pronaszko; *Rekord budowlany 1928 r.* (wywiad z v. Dyrektorem Banku Gospodarstwa Krajowego, p. Janem Ruckgaberem); *Cegła*, Ignacy Chabielski; *Rzemiosło, a Powszechna Wystawa Krajowa w Poznaniu* („Silny stan rzemieślniczy, to przyszłość narodu”), Dyrektor Dr. Edmund Piechocki; *O zewnętrznych ścianach domów mieszkalnych*, budowniczy Jan Noworyta; *Amerykańskie ruchome rusztowania murarskie*, budowniczy Stanisław Suszycki; *Dwa Zjazdy*; *Nowożytny bruk asfaltowy*, inż. W. Bóbr; *Rejestracja placówek Polskiego Przemysłu Budowlanego* (ankieta); *Notowania materiałów budowlanych*; *Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej o prawie budowlanem i zabudowie osiedli*; *Dział ogłoszeniowy*.

NA PRZEŁOMIE.

Po czterech kolejnych zeszytach o zwiększonej objętości i treści specjalnej ukazuje się numer niniejszy — kwietniowy — jako wydanie zwyczajne typu szeregowego, w ramach normalnych, z zawartością artykułów na różne tematy zagadnień chwili bieżącej. W ten sposób zapoczątkujemy nowy porządek rzeczy, nakazany względami technicznymi. Pismo nasze ukazywać się będzie odtąd regularnie co miesiąc, naprzemian jako wydanie zwyczajne, to znów jako monografia, poświęcona omówieniu poszczególnych działów budownictwa miast stołecznych, różnych dziedzin gospodarstwa państwowego i społecznego, przemysłu, komunikacji (żegluga powietrznej i wodnej, poczty, telegrafów i telefonów) i t. p. Nie będzie więc zeszytów zbiorowych, jakie byliśmy zmuszeni wydawać dotychczas pod nieodpartym przymusem konjunktury, natomiast Czytelnicy nasi otrzymywać będą wydania kolejne w odstępach miesięcznych. Jest to duży postęp i znaczna poprawa, wpływająca z polepszenia sytuacji ogólnej w kraju, który zwolna i stopniowo dźwiga się z twórczego chaosu ku określonym kształtom tytanicznej budowy swego bytu państwowego.

Jakkolwiek ruch budowlany wciąż jeszcze nie wykazuje znacniejszego ożywienia, jakkolwiek źródła kredytów na cele budownictwa dotąd nie wytrysnęły i ledwie tu i owdzie wąskimi szczelinami sączą się nikłe zasiłki — to jednak nie da się zaprzeczyć istnienia optymistycznych nastrojów w społeczeństwie i żywiołowe parcie mas ku wznoszeniu nowych zrebów. Zdecydowane nastawienie psychiki ogółu w kierunku likwidacji głodu mieszkaniowego raczej prędzej niż później osiągnąć musi skutek pożądanym.

Czy przejawia się to aż w tak wydatnej mierze, jak to przewidują różni wtajemniczeni na łamach prasy codziennej — to się dopiero pokaże. W każ-

dym razie wybudowanie w tym jeszcze roku 40.000 izb kosztem pół miljarดา złotych — wydaje się mało prawdopodobnym nawet w tym szczęśliwym wypadku, gdyby nie doszło do strajku generalnego w budownictwie, ani też do podrożenia kosztów budowy, z których ostatnie idzie z pierwszym w parze, a może wystąpić także samodzielnie i dlatego niechybnie wystąpi. Za dużo i za długo mówi się o zamierzonej akcji robotników budowlanych, w celu uzyskania podwyżki stawek cennika robocizny — aby z tej gorzkiej maki nie miał się upiec jakikolwiek zakalcowaty placek. Gdy więc tylko rozszczenia zostaną wysunięte — z tą samą chwilą kosztów budowy podskoczą w górę, oczywiście napewno nie do wysokości żądań, ale też niewątpliwie dość znacznie ponad poziom dzisiejszy.

Gdyby jednak przyjąć, że z tych i owych przyczyn kosztorysy budowlane zazwyczajują do 50% z drugiej zaś strony horoskopy kredytowe w 30% nie dopiszą — to i na ten koniec byłoby możliwe wybudowanie około 20.000 izb mieszkalnych, a więc tyle, ile ich w żadnym roku dotychczas nie budowano. Stąd potwierdzenie naszego wniosku o ogólnym polepszeniu sytuacji w ruchu budowlanym, jeżeli już nie w tej chwili, to w najbliższej przyszłości.

Słuszną zatem i godziwą rzeczą jest, aby jedyny organ budownictwa „Polski Przemysł Budowlany” — który narodził się wtedy, kiedy ruch budowlany w kraju miał się ku schyłkowi, rzecznik budownictwa, co najwyższym wysiłkiem woli kruszył kopie w obronie jego znaków, gdy ono samo pogrążone było w zupełnym letargu — rzeczą naturalną jest — powtarzamy — aby ten herold dobrych wieści dziś, w momencie przełomowym, na stromej ścieżce postępu wyprzedził sam fakt odrodzenia kielni polskiej i świecił jej zachęcającym przykładem.

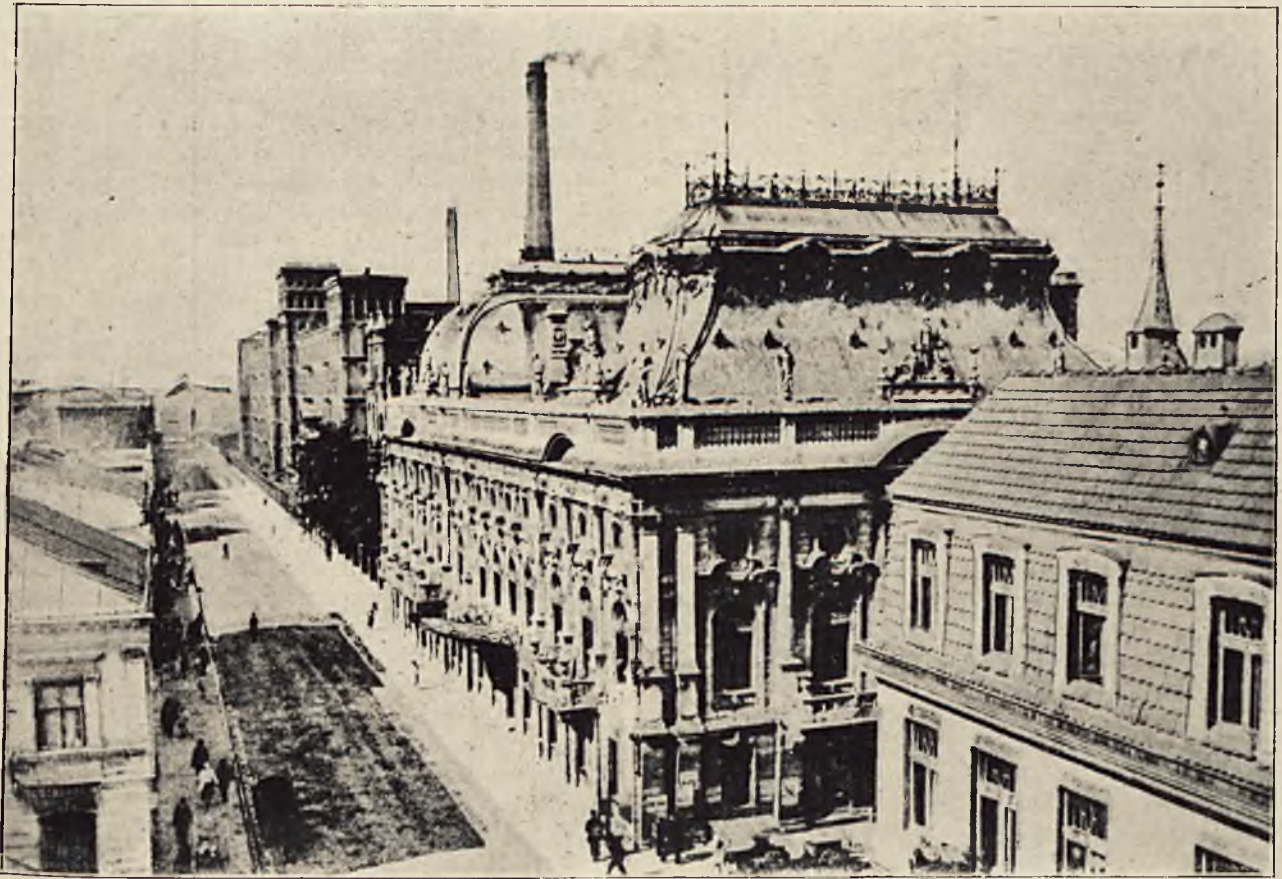
Nowa ustawa budowlana.

Po wielu latach oczekiwania, ukazała się 5 marca 1928 r. drogą rozporządzenia p. Prezydenta Rzeczypospolitej ustawa „o prawie budowlanym i zabudowaniu osiedli”. Z ustawą tą warto się zapoznać i wyluskać z niej to, o czym w niej się mówi, jako też i to, o czym w niej się nie mówi. Pierwsza część naszej pracy będzie łatwiejsza, druga znacznie trudniejsza. W ramach niniejszego artykułu nie można, oczywiście, mówić wyczerpująco ani o jednej, ani o drugiej części ustawy, jednak na niektóre, więcej w oko rzucające się ustępy, chciałbym zwrócić uwagę. Szczegółowe komentarze do niej pozostawiam pióru więcej powołanemu.

Ustawa ta stanowi szkielet, któremu życie ma dopiero nadać ciało, a o czym tak prosto mówi odrazu art. 5 ustawy: „W miarę potrzeby będą wydane dla miast i innych osiedli miejscowe przepisy policyjno-budowlane, zastosowane do warunków lokalnych”. Jestto mojem zdaniem sedno rzeczy, ale i duże osłabienie znaczenia ustawy, bo trudno dzisiaj przewidzieć, jakie to przepisy p. wojewoda, starosta, wójt lub p. prezydent miasta uzna za stosowne wydać dla

obwodu administracyjnego, jemu podległego. Będzie to dotyczyło zwłaszcza artykułów ustawy 7 do 171. W późniejszych artykułach również wyczuwa się nutę: o ile, wedle możliwości i t.d. Ma to, oczywiście, swoją dobrą i złą stronę. Mówi się bowiem z jednej strony, że ustawa jest liberalną, z drugiej jednak dopiero życie pokaże, jak z tej liberalności będziemy umieli skorzystać. Niektóre przepisy jednak już dzisiaj są przestarzałe. Tak np. art. 196, mówiący o murach ogniochronnych, daje wymiar grubości takiego muru w długościach cegły. Taka ideologia czysto murarską nie da się dzisiaj pogodzić z materiałami nowszymi, jak azbest, beton lub żelbet, i autorzy ustawy, gdyby zbadali źródła, dowiedzieliby się, że ścianka żelbetowa grubości 10 cm. jest więcej ogniochronną niż mur 27 cm gruby, zwłaszcza budowany na zaprawie wawiennej. Natomiast możnaby mieć zastrzeżenia co do ogniotrwałości papy (art. 188), zwłaszcza smołowej, ułożonej na deskach, i należałoby tutaj rozróżnić pomiędzy papami palnymi i niepalnymi. Dach drewniany, pokryty papą, jest, jak wiadomo, dobrym przenosicielem pożarów, i tej oko-

ŁÓDŹ.

Gmach Województwa (pałac Poznańskich.)

liczności nie przeszkodzą nawet poprzeczne mury ogniochronne (n. p. art. 202). Ponieważ zaś papa niepalna tylko w jednorazowym wydatku jest nieco droższa niż papa smołowa, a w utrzymaniu znacznie tańsza, przeto ustawa przysłużyłaby się dobrej sprawie, gdyby przez odpowiednie sformułowanie odnośnego artykułu, położyła nacisk na warunek niepalności papy.

Dużą zmianę w dotychczasowych stosunkach wprowadzają art. 258 do 371 o kierownikach budowy. Artykuły te rozgraniczają bardzo szczegółowo kompetencje w przedmiocie prowadzenia robót. Najszerszą kompetencję otrzymali absolwenci wydziałów architektonicznych państwowych politechnik, bo są upoważnieni do kierowania *wszelkimi* robotami budowlanymi. W konsekwencji pociągnie to za sobą, — a przynajmniej takby być powinno, — zmianę programu naukowego na wydziałach architektonicznych. Bo upoważniony do prowadzenia lub projektowania *wszelkich* robót budowlanych powinien chyba wiedzieć, jaka jest różnica np. pomiędzy kopułą Szwedlera, a kratą Gerbera, pomiędzy belką czteroprzęsłową i cztero i pół przęsłową, pomiędzy skomplikowaną konstrukcją żelazną, a nieskomplikowaną i wiele, wiele innych rzeczy, o czym na dzisiejszych wydziałach architektonicznych niezupełnie się dowie. I słusznie, że się nie dowie, bo rzeczy te zupełnie nie pogłębiają zmysłu artystycznego, przeciwnie nawet, może go wypalniają, ponieważ statyka jest umiejętnością nawskroś suchą, wymagającą dużej pracy w kierunku myślenia ścisłego, nic wspólnego z pięknem budowlanem nie mającą. Jednak architekci prawnie to uzyskali i jakoś sobie będą radzić. W wypad-

kach, gdzie zdrowy rozum przeważać będzie nad ambicją osobistą, architekt weźmie do pomocy inżyniera, który mu doradzi, co i jak trzeba zrobić, aby było dobrze. W przeciwnym wypadku daje ustawa do ręki miecz ślepemu, którym władać może wedle upodobania. Poprzedzająca samodzielność trzyletnia, wymagana ustawą praktyka budowlana, oraz egzamin z ustawodawstwa budowlanego nie wiele pomogą, bo w 99% będą one leżały poza kierunkiem pracy, tutaj omawianym. Kwestję tę mogła ustawa bez żadnego uszczerbku dla dobra sprawy uregulować przez wstawienie dodatku: „dla wykonania skomplikowanych konstrukcji tak żelaznych jak i żelbetowych architekt dobiera sobie do pomocy upoważnionego do tych czynności inżyniera”. Dziś bowiem dzieje się najczęściej tak, że dla biur architektonicznych czynni są zupełnie młodzi i niewyrobieni adepci sztuki inżynierskiej, których patron nie umie skontrolować, i których wynik pracy w skutek tego nie zawsze będzie stał na wysokości zadania.

Odwrotnie w art. 362 można było przez wstawienie odpowiedniej klauzuli o konieczności doboru architekta uniknąć wyeliminowania inżyniera od wykonania budowli monumentalnych. Bo przecież wieża Eiffel jest budowlą monumentalną, a Eiffel był inżynierem a nie architektem, tak samo jak Tachscherer i inni, budujący bardzo poważne rzeczy monumentalnie, są inżynierami, i przez swobodę swego działania budownictwo drzewne posunęli znacznie naprzód.

Pozatem artykuły 364 do 371 należy nazwać nawskroś liberalnymi i można tylko przyjąć z uznaniem tendencję, że stara się otworzyć drogę zdolnym siłom

fachowym do stworzenia i ugruntowania sobie warsztatu pracy, niezależnie od tego, czy kończyli lub nie kończyli studjów politechnicznych.

Ustawa przewiduje jednak dla otrzymania tychże uprawnień zdawanie egzaminu z ustawodawstwa budowlanego. Pozornie sprawa ta zdawałaby się nieważną i jakoby tylko odpowiadała zadośćuczynieniu pewnym formalnościom biurowym. Tak w rzeczy samej jednak nie jest, a na przeszkodzie temu stoi mem zdaniem, właśnie tekst opublikowanej ustawy budowlanej. Bo artykuły części I i II możnaby sobie jeszcze od biedy przyswoić, ale część III, przepisy końcowe są dla zwykłego śmiertelnika zupełnie nie-

zrozumiałe. Może więc zająć na egzaminie taka sytuacja, że profesor pyta: panie kandydacie, o czym mówi się w pierwszym zdaniu artykułu 200 zbioru praw cesarstwa rosyjskiego, tom XXII część I według wydania 1900 r. (Por. art. 419, rozdz. 1). Na co kandydat: Panie profesorze (radco, nadradco i t. d.) wiedziałem, ale ponieważ już po rosyjsku zapomniałem (lub wogóle nie mówiłem), więc nie umiem Panu tego powtórzyć.

Takich i tym podobnych pytań może być kilkaset; komu one i na co potrzebne?

Dr. Czesław Kłóś.

Zawróćmy ze złej drogi.

Katastrofy budowlane, jakie w ostatnich czasach miały miejsce w Warszawie, Łodzi, Poznaniu, Białymstoku i Katowicach, to pierwsze widome i namacalne ostrzeżenia, wskazujące kosztem życia ludzkiego i strat pieniężnych, że w powojennem budownictwie dzieje się niedobrze, że budownictwo nasze ma jakieś niedomażania, które usunąć należy bezzwłocznie i radykalnie.

Pięć katastrof w ciągu jednego miesiąca w różnych miastach każe się poważnie zastanowić nad przyczynami tychże.

Musimy publicznie stwierdzić, że poziom dobroci wykonania robót w powojennem budownictwie znacznie się obniżył, że młode pokolenie architektów, inżynierów, techników i rzemieślników, nie mające wobec zastoju w budownictwie możności nabywania praktycznych wiadomości, uważa praktyczne doświadczenie za zbyt ciężki balast, że tak wyższe jak i średnie szkolnictwo zawodowe nie kładzie dostatecznego nacisku na kształcenie swych elewów nie tylko teoretycznie, lecz i praktycznie, że miarodajne czynniki przez swą błędną politykę wpajają w społeczeństwo przekonanie, że budownictwem może się zajmować każdy, byle tylko chciał.

Dla ludzi, związanych przez szereg lat z budownictwem, dzisiejsze katastrofy nie są niespodzianką, przeciwnie nawoływano miarodajne czynniki niejednokrotnie do nawrócenia ze złej drogi, ale dotychczas bez rezultatów.

Na rozwój fuzzerki budowlanej składa się szereg zasadniczych przyczyn i trzeba dążyć do przedsięwzięcia radykalnych środków, które jedynie mogą usunąć zarodek zła. Trzeba wyciąć radykalnie ropień na zdrowem ciele wraz z korzeniami i tem samem dać przemysłowi budowlanemu zdrowe podstawy rozwoju.

Być może, że rozprawy sądowe wykażą w poszczególnych wypadkach nieostrożność, zaniedbanie lub niefachowość poszczególnych kierowników robót i skażą winnych, lecz to nie usunie zarodka choroby.

Trzeba jasno, odważnie i radykalnie dotrzeć do źródła zła i zło to wykorzenić u podstaw, półśrodki nie są wskazane, gdyż przygłuszają chorobę, lecz jej nie usuną.

Czynniki miarodajne, nie mogące zagwarantować społeczeństwu na dłuższy czas stałości opłat kolejowych, pocztowych, telefonicznych, podwyższające z dnia na dzień koszt surowca drzewnego ze

swoich lasów, nie mogące utrzymać w normie cen robocizny, węgla, żelaza, cementu żądają zagwarantowania przez przemysł budowlany stałości oferowanych cen na cały czas wznoszenia budowli, to jest często na okres dwóch i trzechletni.

Wskutek tego przedsiębiorca, nie mając tembardziej możności odwrotnego zabezpieczenia sobie stałości cen na materiały i robociznę, potrzebnych mu dla wykonania danej budowli, musi, zamiast normalnie przyjmowanego przez przemysł i handel pewnego procentu na ryzyko, wprowadzać do kalkulacji hazard.

Wiadomem jest, że hazard daje naogół ujemne rezultaty dla hazardującego się i hazard z racjonalnej kalkulacji handlowej musi być wyeliminowany i to pierwszy warunek uzdrowienia budownictwa.

Brak robót prywatnych wytwarza sytuację dla przemysłu budowlanego bez wyjścia, gdyż firmy, chcące egzystować, muszą się dostosować do istniejących warunków przy oddawaniu robót rządowych i komunalnych, stanowiących obecnie około 85% całości budownictwa i muszą się hazardować.

Przy kupnie jakiegokolwiek przedmiotu, np. maszyn, mebli, odzieży zwracamy uwagę na dobroć materiału i wykonania, oraz i na solidność wytwórcy i przy określaniu ceny nabycia te wartości bierzemy pod uwagę i solidnej firmie dajemy chętnie wyższą cenę, natomiast w budownictwie powojennem zaplanowała prawie powszechnie zasada oddawania robót budowlanych najtańszemu oferentowi, bez uwzględnienia solidności i zdolności umiejętnego wykonania budowy.

Prowadzenie zakładu przemysłowego, nawet uszycie ubrania lub obuwia powierzamy specjalistom, a budowę w obecnych czasach wykonać może każdy, kto ma trochę pieniędzy i ochotę po temu.

Złą drogę obrały miarodajne czynniki, dla których solidność i fachowość firm budowlanych nie istnieje. Roboty oddaje się przeważnie najtańszemu oferentowi, no i czasem odpowiednio protegowanemu.

Nie bada się zaświadczeń z już wykonanych robót, nie zbiera się referencji o solidności i fachowości oferentów, wystarcza chęć oferenta podjęcia się wykonania danej budowy, aby zawrzeć z nim umowę, choćby oferowane przez niego ceny były absurdalnie niskie, a on sam nie miał dostatecznych kwalifikacji zawodowych.

Wytworzone w okresie powojennym warunki oddawania robót budowlanych za najniższą cenę nie sprzyjają rozwojowi i egzystencji firm solidnych, fachowych i odpowiednio zagospodarowanych, przeciwnie wiemy o tem, że stare firmy ubożeją i upadają, nie mogąc się dostosować do obecnych fatalnych stosunków.

Zmiana złego systemu oddawania robót najtańszemu oferentowi, bez uwzględnienia kwalifikacji moralnych i zawodowych, to drugi warunek uzdrowienia budownictwa.

Dzięki zastojowi w budownictwie i naturalnemu ubytkowi starszej generacji techników i rzemieślników, ilość pracowników wykwalifikowanych zmniejsza się szybko, młodzi zaś uczą się złej roboty pod nadzorem mało praktycznie wyszkolonych kierowników i możemy się znaleźć w tej sytuacji, że nie będziemy mogli robić porządnie, gdyż nie będziemy mieć pracowników, przyzwyczajonych do prządnej roboty.

Trzeba zwrócić baczną uwagę nie tylko na teoretyczne kształcenie pracowników budowlanych, ale i praktyczne, a czem wcześniej się za to weźmiemy, tem lepiej, — i to trzeci warunek uzdrowienia budownictwa.

Wbrew poprzednio obowiązującym ustawom, jak i ostatnio ogłoszonej ustawie budowlanej z dnia 16 lutego r. b., zabraniającym wykonywanie robót murarskich i betoniarskich w czasie mrozów poniżej 5° C., instytucje rządowe i komunalne oddają do wykonania roboty późną jesienią i często wyznaczają terminy wykonania budowy, pod groźbą wysokich kar umownych (od kilkudziesięciu do kilkuset złotych dziennie), z takim wyrachowaniem, że przedsiębiorca, chcąc uniknąć kar, musi roboty wykonywać w czasie mrozów, wbrew logice i obowiązującym ustawom.

Dlaczego miarodajne czynniki, posiadające wszak w swem gronie techników, a będące jednocześnie stróżami praw, zmuszają przemysł budowlany przez narzucanie bezapelacyjnych warunków umownymi nierealnych terminów wykonania budowli i tem samym zmuszają do nieposzanowania słusznych przepisów ustawowych, zabraniających wykonywania robót budowlanych podczas mrozów.

Dlaczego nowa ustawa budowlana nie zabrania wykonywania podczas mrozów robót dekarских, blacharskich, malarskich i zduńskich, wszak dla fa-

ŁÓDŹ.

Dom czynszowy I. Tyllera przy ul. Petersburskiej.

chowców wiadomą jest wartość i trwałość tych robót, wykonywanych podczas mrozów.

Dlaczego nowa ustawa budowlana kładzie tylko nacisk na odpowiedzialne kierownictwo robotami budowlanymi, a zupełnie pomija fachowe wykonawstwo.

Uzupełnienie wydanej świeżo ustawy budowlanej, nie zatwierdzonej jeszcze przez Sejm, to czwarty warunek uzdrowienia budownictwa.

Trzeba sobie wyraźnie powiedzieć, że moralnymi sprawcami ostatnich katastrof i szerzycielami tandety budowlanej są w pierwszym rzędzie czynniki miarodajne, gdyż ze względów wyżej przytoczonych pchają przemysł budowlany na drogę tandety za tanie pieniądze i wyrządzają w ten sposób krzywdę krajowi, obdarzając go szeregiem często monumentalnych gmachów, które wymagać będą ciągłych, a kosztownych remontów i zawsze tandetnymi pozostaną.

Niech te pierwsze pięć katastrof i ofiary z życia ludzkiego spowodują nareszcie poważne zastanowienie się sfer miarodajnych i nakażą zawrócić ze złej drogi, po której kroczymy, gdyż inaczej rychło doczekamy się dalszego ciągu katastrof.

S. Pronaszko.

ŁÓDŹ.

Sąd Okręgowy.

Rekord budowlany 1928 r.

(Wywiad „Polskiego Przemysłu Budowlanego” z v. Dyrektorem Banku Gospodarstwa Krajowego, p. Janem Ruckgaberem.)

Stała rubryka wywiadów z Bankiem Gospodarstwa Krajowego na łamach naszego pisma pociąga za sobą nieodzowną konieczność zasięgania tam w pewnych ustalonych okresach (przed wyjściem każdego zeszytu) informacji, częstokroć wbrew przeświadczeniu, że żadnych nowych objawów oczekiwać nie należy, bo nic godnego uwagi w międzyczasie nie zaszło. Nie omieszkujemy nigdy z tych sposobności korzystać, aby nie być pomówionym o opieszałość w badaniu tętna gospodarczego. Lepiej bowiem kilkakrotnie trudzić się nadaremnie, niż raz jeden przeoczyć jakąś cenną rewelację o upustach kredytowych.

Udając się dzisiaj na przeszpiegi, byliśmy raczej pierwszej ewentualności pewni. Oczami wyobraźni widzieliśmy p. v. Dyrektora Ruckgabera, witającego nas od progu znakiem krzyża świętego i apostołskiem słowem:

— Wracajcie w pokój, ludzie małej wiary, i powiadajcie bliźnim, iżby trwali w cierpliwości i oczekiwaniu dnia i godziny, które nastaną...

Doznaliśmy niespodzianki!

W odpowiedzi na oświadczenie nasze, że „my wiemy, iż niema o czem wiedzieć, ale”... — uprzejmy gospodarz odparł:

— Są nowiny—i dobre. Właśnie dziś (24 kwietnia 1928) zostały uruchomione kredyty dla wszystkich miast bez wyjątku. Dotychczas, jak wiadomo, korzystać mogły z państwowego funduszu rozbudowy w ustalonym porządku kolejności tylko Warszawa i Łódź (wraz z przyległymi rejonami), oraz miasta, zniszczone wojną i kresowe. Na pokrycie palących potrzeb wymienionych „faworytów” otrzymaliśmy w grudniu ub. r. 20 milionów złotych. Obecnie Ministerstwo Skarbu przekazało nam (t.j. B. G. Kr.) dalszą ratę w wysokości 20 milionów złotych. Gdy tylko Sejm zatwierdzi dotyczącą ustawę, zaraz nastąpi wypłata 50 milj. zł., a pozostałych 10 milj. zł. stanie się płynne po dokonaniu konwersji pożyczek krótkoterminowych na listy zastawne i obligacje komunalne. Jeżeli dodamy do tego sumy, wydatkowane przez Bank Gospodarstwa Krajowego z funduszków własnych na cele budownictwa, i pożyczki za-

graniczne, zaciągane przez większe miasta na własną rękę — to już nie będzie zakrawało na przesadę twierdzenie, że ruch budowlany w roku bieżącym przewyższy pod względem energii, rozmachu i... realnych podstaw wszystkie wysiłki lat poprzednich.

Równoległe do akcji kredytowej rozwija się troska Rządu o celowe zużytkowanie dostarczonych środków płynnych, by żaden grosz nie został wydany ponad potrzebę. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 5 marca r. b. o prawie budowlanem i zabudowaniu osiedli zawiera całokształt postanowień, mających usprawnić budownictwo polskie i pchnąć je na tory odrodzenia. Poza tem Ministerstwo Skarbu opracowało projekt regulaminu dla Komitetów Rozbudowy, który po rozpatrzeniu go przez Państwową Radę Rozbudowy Miast i uzyskaniu jej aprobaty, zostanie zalecony Samorządom miejskim.

— Może ustaną wtedy takie anomalje, jak praktykowane obecnie w wielu miastach odbywanie posiedzeń raz na 6 tygodni i to w tak gorącym okresie, jak początek sezonu, który przecież decyduje o całej kampanji — wtrącamy swoje „trzy grosze”.

— Po wejściu w życie projektowanego regulaminu — objaśnia nasz uprzejmy rozmówca — byłoby to niemożliwe, gdyż powiedziano tam wyraźnie, że posiedzenia Komitetu Rozbudowy winny się odbywać co najmniej raz na miesiąc; stąd wniosek, że w razie potrzeby, a tembardziej pilnej, kolejność tych posiedzeń będzie odpowiednio częstsza, zależnie od napływu spraw.

— A co słyhać z kredytami dla Poznańskiego i Pomorza? — zapytujemy na koniec.

— Tereny te zostały objęte akcją kredytową narówni z innymi i korzystać będą z wydatnej pomocy z uwagi na konieczność wznoszenia domów dla repatriantów.

— Więc cała Polska rozdzwoni się niebawem młotkiem i kielnią?

— O ile kielnia dzwoni, będziemy ją mogli słyszeć od Bałtyku po Tatry i od Babięgomostu po Dawidgródek...

Cegła.

W związku z początkiem sezonu budowlanego uwaga opinji społecznej skupia się nad zagadnieniem ruchu budowlanego i z zaniepokojeniem śledzi te objawy gospodarcze, które mogą się przyczynić do utrudnienia akcji budowlanej. Do objawów takich zalicza się w pierwszym rzędzie wzrost ceny materiałów budowlanych, szczególnie, że prasa podaje szereg nieścisłych danych zarówno co do wytwórczości, jak i co do cen.

Pierwsze miejsce wśród materiałów budowlanych zajmuje cegła, to też nad nią koncentruje się obecnie cała uwaga zarówno społeczeństwa jak sfer rządowych, czego najlepszym dowodem jest zaliczenie cegły do artykułów pierwszej potrzeby, a tem samem poddanie jej rynku reglamentacji. Motywem tego zarządzenia był z jednej strony wzrost ceny cegły, z drugiej zaś obawa o niedostateczną jej produkcję.

Obawy co do braku cegły są absolutnie nieuzasadnione. Zgodnie z obliczeniami, przeprowadzonymi przez związki ceramiczne i Komisję Ankietową, produkcja cegielni w całym kraju może wynieść w roku 1928 około 1,5 miljarda szt. cegły. Przyjmując, że cegła stanowi w koszcie budowy 10—12% i że koszt jej wynosi przeciętnie 80—96 zł. za 1000 szt. loco cegielnia, należy przyjść do przekonania, że dla zużytkowania tej ilości należy wydatkować na budownictwo powyżej 1 miljarda zł., czego przy najlepszych perspektywach przewidywać nie można, nie mówiąc już o zastosowaniu materiałów zastępczych, co zmniejszy konsumpcję. Przeciwnie, nawet gdyby produkcja cegły nie doszła do rozmiarów powyższych, należy się liczyć z przewagą podaży cegły nad popytem na nią, szczególnie, że zajdzie konieczność spłaty zaciągniętych pożyczek prywatnych, bądź bankowych.

DOROHUSK.

Most drewniany łukowo-zastrzałowy na rz. Bug, (dług. 218 m.).
Projekt i budowę wykonał inż. Jerzy Marynowski.
(Czas budowy od 1/VI 1923 do 1/VII 1924).

Zjawiska braku cegły w roku ubiegłym były objawami czysto lokalnymi w ośrodkach, w których ruch budowlany uległ specjalnemu rozwojowi, w szczególności zaś w Warszawie. Cegielnie podwarszawskie, których zdolność produkcyjna wynosi obecnie około 230 milj. szt., w roku ubiegłym, nie będąc zasilone odpowiednimi środkami obrotowymi, ani też uprzedzone o konieczności większej produkcji, wykorzystwały około 65% swych możliwości produkcyjnych. Tymczasem zapotrzebowanie Warszawy przekroczyło podaż miejscową o 20—30 milj. szt., które trzeba było z dalszych miejscowości sprowadzać.

Jeśli pozatem uwzględnić, że prócz faktycznego braku cegły pod Warszawą stworzone zostało sztuczne zapotrzebowanie na nią, w skutek masowego rozpoczęcia w ciągu krótkiego okresu czasu całego szeregu nowych budowli, oraz szkodliwej akcji pośredników w handlu materiałami, stanie się jasnym, dlaczego kształtowanie się ceny cegły przyjęło w roku ubiegłym ten a nie inny charakter.

Wzrost ceny cegły nastąpił z dwu przyczyn: z jednej strony wskutek znacznego wzrostu kosztów produkcji, przede wszystkim robocizny od 25 do 50% w stosunku do lat poprzednich, z drugiej zaś z przerostu popytu nad podażą, oraz z konieczności gromadzenia przez przemysł w okresie konjunktury w formie większych zysków zasobów na pokrycie strat, poniesionych przez ceglarstwo w ciągu zupełnego zastoju budowlanego w latach poprzednich.

Stwierdzić trzeba, że dwa zjawiska dodatnie,

które nastąpiły na rynku cegły w ostatnich miesiącach, mianowicie stabilizacja ceny cegły i należyte ustosunkowanie tej ceny zarówno do cen innych produktów przemysłowych, jak i do kosztu produkcji. Cena cegły loco cegielnia wynosi: pod Warszawą 100—105 zł., w Poznaniu i na Pomorzu 80—85 zł., na Śląsku 70—75 zł., w Małopolsce 80—85 zł. Różnice w cenach tłumaczą się: 1) różnicami w wymiarach cegły (cegła w b. zab. pruskim $25 \times 12 \times 6,5$ cm., w b. zab. rosyjskim $27 \times 13 \times 7$ cm., w Małopolsce $29 \times 14 \times 6,5$ cm.). Dopiero w 1929 r. będzie obowiązywał w całym państwie jednolity wymiar cegły $27 \times 13 \times 6$ cm., uchwalony przez Komitet Normalizacyjny i wprowadzony w życie Rozporządzeniem Prezydenta Rzplitej; 2) różnicą w koszcie robocizny, która pod Warszawą jest o 25—35% droższa niż gdzieindziej; 3) mechanizacją cegielń w b. zaborze pruskim i ręcznym wyrobem w przeważającej ilości cegielń w pozostałych dzielnicach; 4) specjalnie w odniesieniu od cegielń warszawskich nikłymi zapasami starej cegły, które już w początku r. b. zostały całkowicie wyprzedane i niemożnością wobec warunków atmosferycznych rozpoczęcia kampanji.

Ceny przedwojenne cegły loco cegielnia, przeliczone na złote przy kursie 8.90 za dolara, wynosiły w b. zab. pruskim od 46—60 zł., pod Warszawą i Łodzią 54—61 zł., w Małopolsce 60—70 zł. Jeśli uwzględnić spadek siły nabywczej złota, należy przyjąć do przekonania, że cena cegły nie wykroczyła poza cenę innych artykułów; również z porównania cen cegły zagranicą i w kraju, wynika wniosek,

że rynek polski kształtuje się normalnie (w Niemczech cegła koszt. 40 mk. = 85 zł. przy znacznie większej sprawności technicznej cegieł).

Ceny powyżej przytoczone znajdują również usprawiedliwienie w wysokich kosztach produkcji. Przykładowo przytoczymy, że kalkulacja cegły ręcznej pod Warszawą, przeprowadzona na podstawie szematu obliczenia kosztów własnych, podanych w t. II Sprawozdania Komisji Ankietowej, wykazuje koszt własny 81.50 zł.; oparta na analogicznej podstawie i uzgodniona oraz akceptowana przez dyr. okr. rob. publ. w Krakowie kalkulacja cegieł tamtejszych wykazuje koszt własny 68.34 zł.

Jeśli teraz przyjąć słuszną zasadę, że przemysł musi zarabiać i kapitalizować, i doliczyć do cyfr powyższych gospodarczo-racjonalny zysk, ustalony przez Bank Gospodarstwa Krajowego na 20—30%, należy stwierdzić, że „sprawiedliwa” cena musi wynosić pod Warszawą powyżej 100 zł., w Krakowie 86 zł.

Rozwój produkcji cegły, który przy finansowem poparciu Banku Gospodarstwa Krajowego nastąpi w roku bieżącym, gwarantuje dostateczną produkcję tego materiału budowlanego, co już stwierdziliśmy na wstępie. Wynikły jednak komplikacje co do ceny cegły, gdyż: 1) do Związku Przemysłowców w Warszawie zgłoszone zostały żądania poważnych zwwyżek (75—100%), które w razie odmowy zadośćuczynieniu przez przemysł grożą zatargami w sezonie i tem samem mogą spowodować usprawiedliwio-

ną zwwyżkę, co znów podniesie automatycznie koszt budowy ze wszystkimi stąd wynikającymi następstwami; 2) z dniem 16 b. m. ma nastąpić znaczna zwyzka cen węgla i 3) oczekiwane jest podwyższenie taryf kolejowych. Trzy te czynniki grożą naruszeniem równowagi cen cegły i w nieuniknionym wyniku prowadzą do dalszej niepożądaney ich zwyzki, wskutek wzrostu kosztów produkcji.

W obecnej sytuacji, wytworzonej przez rozporządzenie Prezydenta Rzplitej, zaliczającego cegłę do rzędu artykułów pierwszej potrzeby, przemysł ceramiczny zagadnień powyższych nie może sam rozwiązać. Tem też tłumaczy się oświadczenie, złożone przez przedstawicieli tego przemysłu inspektorowi pracy II-go okręgu w Warszawie, odmawiające jakichkolwiek podwyżek robotnikom i wyrażające gotowość natychmiastowego przystąpienia do opracowania wytycznej ceny cegły łącznie z władzami państwowemi. Wszelkie zatem zmiany rynkowe, mogące wpłynąć na zmianę kalkulacji cegły, która w najbliższym czasie będzie prawdopodobnie przeprowadzona, mogą być przez przemysł uwzględnione jedynie za zgodą Rządu i tem samem przemysł nie może wziąć na siebie odpowiedzialności za ekonomiczne następstwa wytworzonego stanu rzeczy. Sytuacja ta znalazła już zrozumienie u władz, sprawą zajęło się Ministerstwo Pracy i odbyła pod przewodnictwem Gen. Inspektora Pracy Klotta narada rokuje pomyślne sprawy tej rozwiązanie.

Ignacy Chabielski.

Rzemiosło a Powszechna Wystawa Krajowa w Poznaniu.

„Silny stan rzemieślniczy, to przyszłość narodu“.

Dziesięciolecie niepodległego istnienia państwowego Naród Polski obchodzić będzie uroczystością otwarcia Powszechny Wystawy Krajowej.

Po wspaniałym czynie narodowym w 1920 roku przyszedł czas pokojowej pracy nad odbudową własnej państwowości. Odnowa trzeba było stawiać zręby państwowej organizacji i tworzyć prawne formy, jaknajbardziej sprzyjające rozwojowi gospodarstwa narodowego i rozkwitowi narodowej kultury. Trzeba było przezwyciężyć piętzące się trudności i przystosować życie organizmu państwowego do nowych warunków.

Powszechna Wystawa Krajowa w 1929 r. ma być pierwszym bilansem zbiorowych wysiłków narodu nad odbudową państwa, ma być wyrazem gospodarczej, kulturalnej i politycznej dojrzałości naszej. Musi wykazać bogactwo naszej kultury, dać wyraz zdolnościom twórczym, wskazać kierunek dalszym wysiłkom i ekspansji. Zakres Wystawy obejmuje więc wszystkie dziedziny narodowego życia. Nauka i sztuka, rolnictwo, przemysł i handel, instytucje społeczne, administracja i samorząd, słowem wszystkie czynniki narodowego życia muszą znaleźć na Wystawie wyraz, odpowiadający ich społeczno-kulturalnemu znaczeniu.

Idea Wystawy znalazła zrozumienie i poparcie zarówno w sferach rządowych, jak i u szerokich rzesz społeczeństwa. Rolnictwo, przemysł, ubezpieczenia,

spółdzielczość, miasta, handel i wiele innych dziedzin nawiązało już bliski kontakt z Dyrekcją Powszechny Wystawy Krajowej, i w zrozumieniu gospodarczych korzyści i państwowego znaczenia swego udziału opracowują już szczegółowe plany i programy własnych Wystaw na P. W. K. W toku znajdują się również prace nad budową gmachów wystawowych, przygotowaniem terenów, instalacjami.

Wśród różnych działów programu P. W. K. równie ważne miejsce zajmuje Wystawa rzemiosła. Żyjemy w epoce intensywnego życia ekonomicznego. Czynniki gospodarcze nabierają dominującego znaczenia w świecie wartości kulturalnych. Coraz głębsze piętno wyciskają sprawy gospodarcze na życie społeczeństw, stając się najgłówniejszym czynnikiem w budowie organizacji państwowej. Patrzymy na głębokie przeobrażenia gospodarcze. Wśród nich wysuwa się również zagadnienie rzemiosła i jego organizacji. Rzemiosło jest historycznie pierwszą formą produkcji, po niem bowiem przyszły dopiero formy następne. Przeżyło ono swój złoty wiek, wiek rozkwitu i spotyka się dziś ze zwycięskim pochodem maszyny i kapitału. Znanem zjawiskiem współczesnego życia gospodarczego jest koncentracja przedsiębiorstw i kapitałów. Kartele i trusty nabierają coraz większego znaczenia, wypierając drobny kapitał i niszcząc gospodarcze podstawy rzemiosła.

Rozwój wielkiego przemysłu ma doniosłe i dobroczynne znaczenie, staje się jednak wysoce niepo-

POZNAŃ.

Plac wystawowy (Pawilon Przemysłowy.)

żądaniem zjawiskiem, jeżeli się skupia w rękach nie-licznych jednostek, posiadających faktyczny mono-pol. Jako konieczna przeciwwaga koncentracji kapi-tału, będąca warunkiem koniecznej równowagi sił społecznych, jest silny stan rzemieślniczy. W szczególności w warunkach naszego życia silny stan rzemieślniczy jest koniecznością normalnego rozwoju gospodarstwa narodowego.

Powiedzenie: „Silny stan rzemieślniczy — to przyszłość narodu”, — nie jest zaiste czczym tylko frazesem, jak wiemy bowiem z historii brak silnego stanu średniego, tego zawiązku polskiego przemysłu i handlu, był jednym z głównych powodów upadku państwa Polskiego. Już Staszyc w dziełach swych zwraca na to uwagę, że brak mieszczaństwa — to bankruc-two życia gospodarczego w Polsce i wzywa do wy-tworzenia tego trzeciego stanu polskiego, któryby po-budził życie gospodarcze Polski. Problem ten poruszony swego czasu przez Staszycyca nie stracił obec-nie zupełnie na aktualności, przeciwnie jest on dziś może jeszcze ważniejszym ze względu na konieczność stworzenia podstaw rodzimego drobnego przemysłu, który w ubogiej w kapitały Polsce może być zawiąz-kiem wielkiego przemysłu. Jest koniecznością wprost życia gospodarczego Polski wytworzenie jaknajsil-niejszego i niezależnego stanu średniego, któryby sku-pił te licznie rozsiane po całej Polsce szeregi rzemieślnicze, stanowiące dzisiaj najlepszy bodaj element obywatelski. Szerokie te masy rzemieślników, naj-llepszych podatników i obywateli, zawsze chętnie speł-niających swe obowiązki wobec Państwa, winny tworzyć tę zwartą masę cichych budowniczych Polski. Wszak wiadomo, że Ziemi Zachodniej Polski wy-tworzeniu właśnie stanu średniego zawdzięczają swoje znaczenie i dobrobyt, brak zaś tego stanu w in-nych dzielnicach Polski był przyczyną ich niedoroz-winięcia gospodarczego. Ponadto stan średni na zie-miach Zachodniej Polski był zawsze ostoją polskości przeciwko silnym politycznym wpływom potężnej kultury zaborczej i w tem leży głównie jego zasługa wobec narodu.

W zrozumieniu więc swego pierwszorzędnego znaczenia w życiu narodowym rzemiosło polskie po-winno zorganizować jaknajbogatszą i racjonalnie zgrupowaną wystawę własnych eksponatów.

Rzemiosła podzielone zostały na 12 następują-cych klas:

- 1) metalowa
- 2) drzewna
- 3) chemiczna
- 4) skórzana
- 5) włóknista
- 6) papiernicza
- 7) szklarska
- 8) kamieniarska i budowlana
- 9) spożywcza
- 10) zdobnicza
- 11) wyroby precyzyjne
- 12) inne.

Ideą przewodnią wystawy rzemieślniczej powin-no być zobrazowanie całości kształtu życia rzemiosła polskiego. Wystawa powinna więc zobrazować za-równo ekonomiczno-techniczną jak i społeczną stro-nę. Wystawa musi więc objąć wytwory rzemiosła, techniczną organizację produkcji, wykształcenie rze-mieślnicze, związki i organizacje rzemieślnicze, izby i t. p. Musi przedstawić rozmieszczenie i siłę pol-skiego rzemiosła. Zgodnie z tem eksponaty obej-mować będą:

- 1) produkty,
- 2) modele,
- 3) zdjęcia i reprodukcje,
- 4) wykresy i tablice, obrazujące dane staty-styczne z życia rzemiosła.

Wszelkie eksponaty powinny być oparte na takich zasadach, które zapewniałyby ich jasność i przejrz-yłość. Powinny być przedstawione możliwie obrazo-wo i plastycznie.

Wystawianie danych statystycznych, obrazują-cych rozwój rzemiosła, oparte być powinno na takich zasadach, któreby zapewniały jasność i przejrzystość eksponatów, a przede wszystkim aby były widoczne i rzucały się w oczy zwiedzającej publiczności. Dla-tego też wiele zagranicznych wystaw przyjęło zasa-dę unikania suchych dżagramów, powszechnie stoso-wanych w danej statystyce, które nie zwracają uwagi publiczności, lecz przedstawiają dane statystyczne możliwie obrazowo i plastycznie. Przeprowadzono to na wystawie w Düsseldorfie w 1902 r.

POZNAŃ.

Plac wystawowy. Od lewej do prawej: 1) Pałac Targowy, 2) Wieża Górnosł.

Pamiętając o przeznaczeniu eksponatów statystycznych, możemy je podzielić w następujący sposób:

Przedewszystkiem eksponaty plastyczne:

- 1) modele gmachów i t. p.,
- 2) modele urządzeń maszyn i t. p. w miniaturze,
- 3) zobrazowanie materiału statystycznego w postaci realnych przedmiotów np. lalek.

Następnie idą wykresy:

- 1) Wykresy (realizowane) przedstawiają dane statystyczne w postaci figur stereometrycznych, a więc np. malowany worek dla danych finansowych, kołyska lub dziecko dla zobrazowania liczby urodzeń. Te wykresy, choć częściej powtarzane, zwykle spotykają się z dużym zainteresowaniem.
- 2) Wykresy geometryczne należy zasadniczo mało stosować, w każdym razie należy je wszechstronnie urozmaicać różnego typu kolumnami, kołami i innymi figurami.
- 3) Przy wykresach kreskowych należy stosować jaskrawe i grube linje.
- 4) Wreszcie w wykresach kartograficznych należy unikać detalizowania i dążyć do ujaskrawienia danych zasadniczych.

Zastosowanie obrazów, niekiedy spotykane, jest dotychczas dość rzadkie, choć bardzo wdzięczne. We wszystkich tych sposobach przedstawienia danych statystycznych musi być konsekwentnie przeprowadzona idea, że eksponat tem większą posiada wartość wystawową, im jest plastyczniejszy i im żywiej przemawia do wyobraźni widza. Ta idea musi się stać

również myślą przewodnią techniki wystawy rzemiosła polskiego.

Grupa rzemiosła na Powszechnej Wystawie Krajowej została przez Dyрекcję ułożona w ten sposób, ażeby dała obraz tego, co wytwarza rzemieślnik polski, a była równocześnie przeciwstawieniem tego, co jest tworem zmechanizowanym maszyny.

Jak wiadomo, wystawa rzemiosła mieści się w wspólnej grupie z przemysłem ludowym. Należy więc określić stosunek wzajemny obu tych podgrup. Niewątpliwie wystąpią przytem niejednokrotnie trudności w dokładnem rozgraniczeniu eksponatów rzemiosła i odpowiednich działów przemysłu. Rozwiązaniem tych wszystkich zagadnień i położeniem podstaw pod bogatą i kompletną wystawę zajmie się Zarząd Grupy Rzemiosł.

Ponadto liczne dziedziny produkcji przemysłowej i rzemieślniczej interesują również specjalny dział kultury i sztuki, utworzony na Wystawie. Dział ten podlega osobnej dyrekcji i umieszczony będzie w gmachach rządowych i na łączącym je terenie, w galerjach tam zaprojektowanych, których budowa przyjdzie prawdopodobnie do skutku. W tychże gmachach znajdą umieszczenie różne wystawy rządowe. Powodem wyodrębnienia działu kultury (nauki i sztuki) na wystawie jest chęć dania możliwie pełnego obrazu kultury duchowej społeczeństwa: naukowej i artystycznej, oraz działalności wychowawczej, oświatowej i kulturalnej tak rządu jak i społeczeństwa. Liczny aparat materialny, na którym się opiera nauka i sztuka z jednej strony, a z drugiej strony specjalne działy sztuk plastycznych, jak np. tak zwana sztuka stosowana, czy i dekoracyjna, lub jeszcze inaczej: przemysł artystyczny, oraz grafika znajdują wyraz w całym szeregu rzemiosł i przemysłów jak np.: meblarstwo, tkactwo, ceramika, hafciarstwo, koronkarstwo, batykarstwo, wyroby z metalu, szkła, drzewa, witrażnictwo, zabawkarstwo, drukarstwo, i grafika stosowana, artystyczna, malarstwo dekoracyjne i t. d.

Dział Kultury i Sztuki, obejmując powyższe dziedziny, w zasadzie nie ma zamiaru konkurować z działami przemysłowymi i rzemieślniczymi, gdzie produkcja wystawiona będzie przedewszystkiem jako wyraz pracy przemysłowej i handlowej, i pod tym kątem widzenia, wystawcom pozostawiona być musi znaczna swoboda tak w wyborze okazów, jak w urządzeniu, jak i w nadawaniu swym pokazom specjalnego charakteru reklamowo-handlowego, z wysunięciem na pierwszy plan gospodarczej strony przedsięwzięcia. Natomiast dział kultury i sztuki wysunąć musi inną myśl przewodnią, a mianowicie:

POZNAŃ.

Plac wystawowy (dom administracyjny)

3) Hala Maszyn, 4) 2 pawilony — handlowy i przemysłowy, 5) Dom Adm.

Te nieliczne dziedziny, w których uwzględniony będzie dział retrospektywny, podlegać będą ścisłemu kryterjum naukowemu i wyborowi artystycznemu pod kątem widzenia osiągniętych przez nas w dawniejszych czasach odrębności i bodaj względnej oryginalności.

Dział zaś produkcji współczesnej podlegać będzie kryterjum następującym:

- I. Dzieła wystawione muszą być na możliwie wysokim poziomie pod względem formy, surowca i wykonania.
- II. Wszelkie imitacje, naśladownictwa i przeróbki dawnych stylów czy jakichkolwiek obcych wzorów dawnych czy współczesnych będą w zasadzie wyłączone.

Stąd wynika, że o przyjęciu eksponatów do działu kultury i sztuki decydować będzie twórcza kompozycja i dobre wykonanie. Kwestja czy przedmiot wykonany jest osobiście przez autora, czy przez rzemieślnika w warsztacie rękodzielniczym, czy w fabryce, czy przedmiot został wykonany raz jeden czy też przeznaczony jest do powielania lub do masowej produkcji, czy jest prosty ozdobny, kosztowny czy tani, nie odgrywa żadnej roli.

Stąd wynika również, że do oceny tych eksponatów będą powołane specjalne komisje kwalifikacyjne, złożone z artystów i fachowców. W następstwie tego należy przewidywać, że tylko bardzo nieliczne firmy czy pracownie będą mogły całą swą produkcję pokazać w tym dziale. Niemniej tak ze względu na ogólny spodziewany poziom tego działu, na pierwszorzędną miejsce, na ogólne artystyczne kierownictwo, i na sąsiedztwo z działami kultury oraz sztuki, t. zw. czystej (malarstwa i rzeźby), jest w interesie wystawców firm przemysłowych czy rzemieślniczych dążenie do wystawienia także i w dziale kultury i sztuki, chociażby nawet powtarzając po raz drugi wystawienie nie-

których, także i do tego działu dopuszczonych, okazów. W tym celu należy się porozumieć z dyrektorem Działu Kultury i Sztuki p. Jerzym Warchalowskim, urzędującym narazie w Warszawie (Rybacki 30) telefon 30-98, nie wyłącza to bynajmniej jednakże zapewnienia sobie zawczasu miejsca w dziale przemysłu i rzemiosł.

Wystawa rzemiosła polskiego musi więc ze względu na ważność rzemiosła w Odrodzonej Polsce zająć na Powszechnej Wystawie Krajowej należne jej miejsce. Stan rzemieślniczy, którego odrodzenie jest istotnie warunkiem normalnego rozwoju gospodarstwa narodowego, musi znaleźć właściwą swemu gospodarczemu znaczeniu reprezentację. Wystawa rzemiosła polskiego powinna wskazać całemu rzemiosłu drogę przystosowania starego warsztatu i organizacji do nowoczesnych warunków produkcji i społecznego życia.

Święto dziesięciolecia wolnego istnienia i uroczystość otwarcia Powszechnej Wystawy Krajowej muszą być zaczątkiem nowej karty dziejów polskiego rzemiosła.

Dyrektor Dr. Edmund Piechocki.

POZNAŃ.

Plac wystawczy (pałac targowy).

O zewnętrznych ścianach domów mieszkalnych.

Ściany zewnętrzne domów mieszkalnych spełniają dwie funkcje: statystyczną i termiczną, muszą one dźwigać przypadające na nie ciężary i chronić wnętrze budynku przed utratą ciepła, a zarazem być tegoż ciepła dobrym akumulatorem.

Na ten ostatni wzgląd nie zwraca się, niestety, w budownictwie należytej uwagi.

Funkcje statyczne ścian dźwigających, wymagają materiałów o wysokiej wytrzymałości.

Im wyższa wytrzymałość materiału, do tego celu użytego, tem mniejsza pojemność konstrukcji dźwigającej, tem mniej ona miejsca zajmuje i mniejszą do transportu masę przedstawia.

Funkcje zaś termiczne ścian zewnętrznych, wymagają użycia materiałów o jaknajmniejszym przewodnictwie ciepła.

Do tych należą przede wszystkim materiały wysoce porowate, o możliwie małym ciężarze gatunko-

wym. Im dany materiał mniej przewodzi ciepła, tem cieńszą może być ściana zewnętrzna, z takiego materiału wykonana, tem mniej ona zajmie miejsca w ogólnej kubaturze obudowanej przestrzeni domu.

Ponieważ, niestety, nie znamy dotychczas w budownictwie materiałów o wysokiej wytrzymałości, ale będących zarazem i złymi przewodnikami ciepła, racjonalne jest zatem użycie dla ścian zewnętrznych kombinacji dwu materiałów, dźwigającego i izolującego.

Stosując takie materiały pojedynczo w ścianach zewnętrznych, t. j. robiąc je np. tylko z materiału o wysokiej wytrzymałości, musimy ze względu na dobre jego przewodnictwo ciepła, zrobić ścianę zewnętrzną odpowiednio grubą.

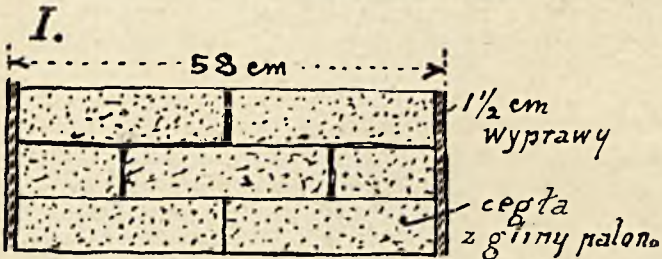
Również grubą będzie ściana taka, wykonana li tylko z materiału dobrze izolującego przed zimnem, gdyż materiały te mają niewielką wytrzymałość.

Najekonomiczniej zatem w budowie, będzie dom mieszkalny o szkielecie żelaznym lub żelbetowym, jako konstrukcji dźwigającej z wykonaniem w odpowiedniej grubości wszystkich ścian, narażonych na utratę ciepła, z materiału dobrze izolującego.

Powierzchnia zabudowana murów będzie w tym wypadku najmniejszą, budynek będzie najlżejszy, a co zatem idzie, wymagać będzie najmniejszych kosztów fundamentowania, tego koniecznego a zupełnie nieproduktywnego i straconego w budowie wydatku.

Poniżej podaję kilka kombinacji ścian zewnętrznych, zaczynając dla porównania od:

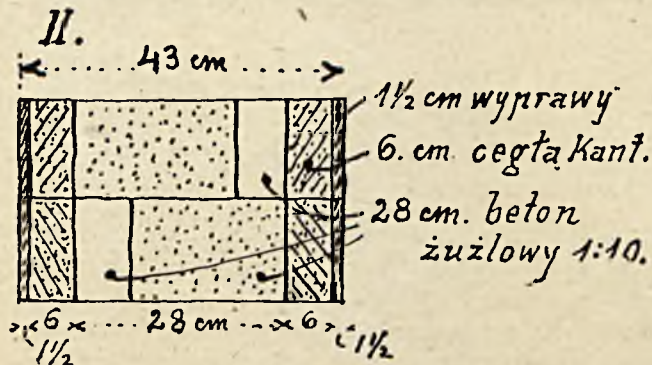
- I. ściany murowanej z cegieł nowego formatu (6 x 13 x 27) z obustronną wyprawą.

$$1) k = 0.21 + \frac{2 \times 0.015}{0.60} + \frac{0.55}{0.60} = 1.17$$

t. j. utrata ciepła $k = 0,85$ kaloryj.

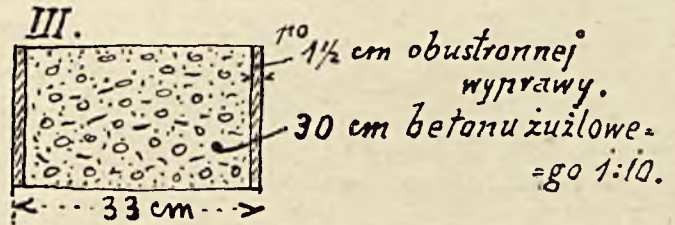
- II. Ściana żuźlowo-ceglana (konstr. Noworyty) przy formacie cegły 6 x 13 x 27.

$$1) k = 0.12 + \frac{2 \times 0.015}{0.60} + \frac{2 \times 0.06}{0.60} + \frac{0.28}{0.25} = 1.58$$

t. j. utrata ciepła $k = 0,63$ kaloryj.

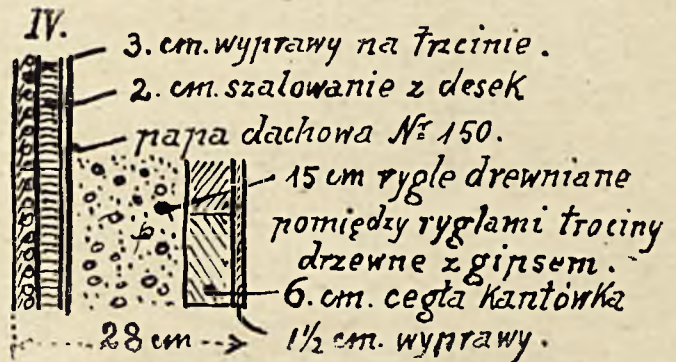
- III. Ściana z betonu żuźlowego z obustronną wyprawą.

$$1) k = 0.21 + \frac{2 \times 0.015}{0.60} + \frac{0.30}{0.25} = 1.46$$

t. j. utrata ciepła $k = 0,68$ kaloryj.

- IV. Ściana drewniana ryglówka, od zewnątrz szalowana, otrzcinowana i wyprawiona, szalowanie od wnętrza wybite papą dachową, za ryglami od wnętrza cegła kantówka z gładką zaprawą wapienną, wypełnienie pomiędzy papą dachową, a cegłą kantówką z trocin na gipsie.

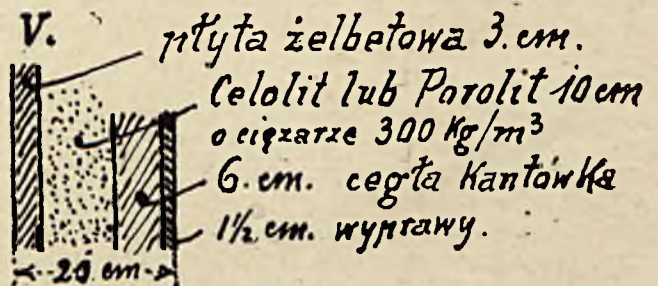

$$1) k = 0.21 + \frac{0.03}{0.15} + \frac{0.02}{0.15} + \frac{0.15}{0.20} + \frac{0.06}{0.50} + \frac{0.015}{0.60} + 3 \times 0.05 = 1.56$$

t. j. utrata ciepła $k = 0,64$ kaloryj.

Kantówka ceglana z wyprawą, dana od wnętrza budynku, powoduje, że ściana takiej konstrukcji jest dobrym akumulatorem ciepła.

- V. Ściana termo-płytowa żelbetowa w kombinacji z kantówką ceglana od wnętrza budynku. (Konstr. Noworyty).

$$1) k = 0.21 + \frac{0.03}{1.20} + \frac{0.10}{0.06} + \frac{0.06}{0.60} + \frac{0.015}{0.60} + 2 \times 0.05 = 2.11$$

t. j. utrata ciepła $k = 0,47$ kaloryj.

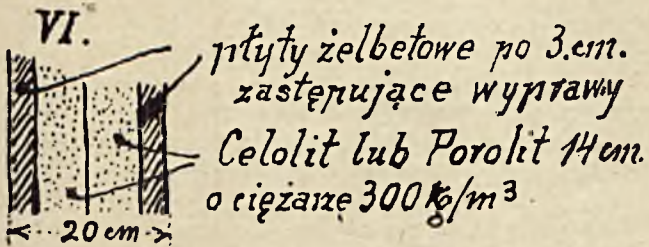

ŁÓDŹ.

Szkoła Powszechna im. Królowej Jadwigi.
Projekt i kier. budową arch. Wiesław Lisowski.

Konstrukcja takiej ściany zewnętrznej nadaje się szczególnie do wypełnienia ramowego szkieletu żelbetowego przy domach wielopiętrowych, gdyż ceglana kantówka ścian zewnętrznych daje się łatwo połączyć z kantówką ścian działowych.

VI. Ściana termo-plytowa żelbetowa (patent Noworyty).

$$1) k = 0.21 + \frac{2 \times 0.03}{1.20} + \frac{2 \times 0.07}{0.60} + 1 \times 0.05 = 2.11$$

t. j. utrata ciepła $k = 0,42$ kaloryj.

Tabela porównawcza powyższych ścian zewnętrznych

Porównanie	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.
Grubość ściany w cm.	58.	43.	33.	28.	21.	20.
Ciężar 1m. ² ściany kg.	902.	500.	311.	420.	236.	202.
Utrata ciepła	0.85.	0.63.	0.68.	0.64.	0.47.	0.42.

Porównując powyższe kombinacje ścian zewnętrznych między sobą, dojdziemy do przekonania, że najgorszą z nich jest ściana I. ceglana z gliny palonej, jest bowiem najcięższą, najwięcej miejsca zajmuje w zabudowanej powierzchni domu, największą masę przedstawia do transportu i najgorzej izoluje przed zimnem. Ściana ceglana po wprowadzeniu zmniejszonego formatu cegieł (6 x 13 x 27) będzie niewątpliwie i najdroższą.

Budowniczy Jan Noworyta.

Amerykańskie ruchome rusztowania murarskie.

Budowniczy Stanisław Suszycki.

(Ciąg dalszy.)

Zastosowanie opisanej metody pozwala poczynić oszczędności na sile roboczej.

Załadowanie składu materiałami budowlanymi odbywa się zapomocą windy i żórawia o dużym wysięgu i sile nośnej do 3 tonn.

Automatyczne sztaży.

Dla połączenia składu materiałów budowlanych z ruchomymi rusztowaniami służą nowo skonstruowane, automatycznie podnoszące się i opuszczające ruchome sztaży, których opis podam w innym wydaniu, jakie będzie stanowić oddzielną zakończoną całość.

Porządek układania cegieł w ścianę muru.

W pionowych przekrojach ścian zrobiony jest podział ściany na sekcje, składające się z sześciu rzędów cegieł każda, a ponumerowane cegły wykazują wyraźnie, w jakiej kolejności należy układać cegły. Układane w powyższy sposób cegły pozwalają murarzom na najłatwiejsze i najszybsze wypełnienie muru zaprawą i cegłą.

Budowa fabryki włókienniczej, wznoszona przy pomocy ruchomych rusztowań.

RUCHOME RUSZTOWANIA W POŁĄCZENIU Z SYSTEMEM PAKIETOWYM.

Zastosowanie rusztowań do systemu pakietowego i do skrzynkowej lub kubłowej kielni.

Rusztowania Gilbreth'a przystosowane do systemu pakietowego są jedną z odmian rusztowań tegoż wynalazcy i są specjalnie przystosowane do skrzynkowej lub kubłowej kielni. Rusztowania tak są sprojektowane, że pozwalają na to, by po ich ustawieniu rozpocząć murowanie ściany od tego poziomu, na którym są ustawione rusztowania.

Mamy wiele przyczyn, dla których ustawienie rusztowań i korzystanie z nich jest pożądane odrazu po wprowadzeniu ściany ponad poziom belek następnego piętra, na których ponownie mają być ustawiane rusztowania.

Korzystać z rusztowania od poziomu podłogi.

Po pierwsze: lżej i prędszej, a zatem bardziej ekonomicznie dla personelu roboczego wyładowywanie pakietów cegły z taczek lub kóz bezpośrednio na magazynową platformę, niż na podłogę;

powtóre: łatwiej i prędszej, a zatem i ekonomiczniej dla murarzy brać cegłę z magazynowej platformy, niż schylać się po nią na podłogę. Z tejeż magazynowej platformy murarze mogą brać zaprawę ze skrzyń do muru bez schylania się ku skrzyniom.

Zatem staw rusztowanie już wtedy, kiedy ściana jest na wysokości podłogi, na której murarz stoi przy pracy.

Podstawowe wymiary między kozłami rusztowań.

Ustawiaj kozły na 3,0 metry i nie więcej jak 3,2 metry między ich osiami. **Jest bardzo ważnem, żeby ta odległość nie wychodziła z poza wskazanych granic,** gdyż niewykonanie tego warunku będzie poważnie **przeszkadzać** w ustanowionych przez doświadczanie warunkach pracy, które podajemy niżej.

Instrukcje dla ustawiania rusztowania.

Przystaw wewnętrzny koniec kozła szczelnie do ściany. Stawiamy to za warunek konieczny, gdyż przy jego zachowaniu pozycja platformy, na której stoją przy pracy murarze, będzie zachowana na stałej odległości od ściany o 2,5 cm.

Przyczep żelazny ściągnacz O do uszka kozła i drugi jego koniec przygwóźdź do podłogi dwoma 5" gwoździami. Jeden żelazny ściągnacz jest dostateczny do umocowania kozła.

Pręty zaczepiaj w jednej połowie rusztowania do prawego uszka L, a w drugiej połowie do lewego uszka kozła.

Postaw boczne dwie deski i jedną środkową deskę na magazynowej platformie.

Kładnij ją, jak pokazano na rysunku. Środkową deskę przystaw szczelnie do stojaka kozła z prawej strony.

Środkowa deska jest krótszą od bocznych i ma swoje specjalne wymiary. Z tego powodu przy lewym stojaku formuje się otwór między bocznymi deskami magazynowej platformy, który przekrywa się skrzynią do zaprawy.

Tę skrzynię przystaw szczelnie do lewego stojaka kozła i ustaw drugą skrzynię do zaprawy w równych odległościach między tą pierwszą skrzynią, a kozłem z prawej strony. Z tego powstaną dwie równe przerwy między skrzyniami i stojakiem, potrzebne dla umieszczenia desek z pakietami cegieł. Zespół roboczy może lekko i łatwo podejmować pakiety z cegłą z taczek na magazynową platformę, szczególnie gdy skład cegieł przy windzie jest umieszczony blisko. Robocza platforma powinna być zaopatrzona w dwie sztaży: jedna dla podwożenia taczkami pakietów, druga dla próżnych taczek, żeby się takowe nie miały na roboczej platformie. Sztaży muszą być ustawione dogodnie i w przewidywaniu stałej zmiany ich pozycji, zależnej od podnoszenia się rusztowania. To pozwoli łatwo podciągać i pchać taczki z pakietami ku magazynowej platformie.

Dwa zjazdy.

Kto jeszcze do niedawna pozwalał sobie wątpić o uświadomieniu społeczeństwa polskiego w przedmiocie potrzeb budowlanych, głodu mieszkaniowego i niedostatku lokali użyteczności publicznej, jak szkół, przedszkoli, ochronek, przytułków, szpitali itp. — ten musiał się nawrócić po ostatnich dwóch zjazdach w Warszawie i Łodzi, będących najtypowszym przejawem pełnej dojrzałości myśli zbiorowej i wyraźnym odruchem mas, mających już narzeczcie dosyć mitręgi bezdomności, przewlekłej i uciążliwej.

Obydwa zjazdy, zwołane pod hasłem usunięcia tej zmory, cieszyły się tłumną frekwencją, a jednocześnie wzorową karnością obrad, mrówczym trudem i mozołem uczestników, oraz obfitym plonem rezolucyj, przemyślanych głęboko, wolnych od frazeologii i zmierzających najkrótszą drogą do jasno-określonego celu. Tak, zaiste, nie masz dziś już w Polsce nikogo, ktoby nie zdawał sobie sprawy z postokroć przekłętą klęską głodu mieszkaniowego, ktoby nie rozumiał, ile potwornego zła wypływa z niej dla całego ogółu, na dziś i na jutro.

Już samo ujawnienie tego faktu przejrzenia społeczeństwa na najzgubniejszą potworność doby powojennej nadaje wspomnianym zjazdom wartość pierwszorzędną, a postawiona przez nie diagnoza choroby musi stać się początkiem skutecznego jej zwalczania.

Pierwszy ze zbawczych kongresów odbył się w dniach 22 i 23 kwietnia b. r. w Łodzi jako „pierwszy wojewódzki Zjazd Mistrzów Budowlanych“.

Po nabożeństwie w katedrze, odprawionem o godz. 8 rano na intencję Zjazdu, oraz po złożeniu wieńca na grobie „Nieznanego Żołnierza“ z okolicznościowym przemówieniem b. posła Szybiłły, rozpoczęły się obrady w sali Resursy Rzemieślniczej, przystrójonej nader efektownie zielenią, sztandarami i godłami cechowemi.

Obrady zagał starszy cechu mistrzów murarskich m. st. Warszawy p. Jasiak, poczem powołano na przewodniczącego dyrektora Kazimierza Tomaszewskiego oraz p. Antoniego Skrzypka z Warszawy, na asesorów p.p. Widerskiego, Goguła, Globisza, Keka, Hermana, Czernego i Lucika, nasekretarzy zaś p.p. Jana Macińskiego, Wacława Knapczyńskiego i W. Smętkiewicza.

Do prezydium honorowego zostali zaproszeni: J. E. ks. biskup Dr. Tomczak, naczelnik inż. Bajer, Dyrektor Okr. Dyrekcji Robót Publicznych inż. Stawiski jako delegat p. Wojewody, posłowie Snopczyński i Idzikowski, delegat Ministerstwa Robót Publicznych inż. Bolesław Pawlucz, przedstawiciel DOK IV mjr. Just i in.

Nastąpił szereg przemówień powitalnych, krótkich, treściwych i jędrnych, nacechowanych szczerym zapałem dla sprawy.

Przedstawiciel Wojewody p. inż. Stawiski wskazał na źródła zastoju w budownictwie, drożyznę materiałów i robocizny i wyraził nadzieję, że Zjazd obmyśli środki zaradcze, a Rząd dołoży starań, by je wprowadzić w życie.

Delegat Ministerstwa Robót Publicznych wskazał na upośledzenie przemysłu budowlanego w porównaniu z innymi przemysłami w stosunku 1 : 2, a niektórych gałęzi przemysłu budowlanego stosu-

nek ten jest jeszcze bardziej rażący, jak np. ceramiczny uruchomiony jest w 40%, wapienniczy w 30% itd. Winę anomalji ponosi brak kredytów i wadliwe ustawodawstwo rządów przedmajowych. Rok 1928 wykazuje dużą poprawę. Stąd wniosek: że w przyszłości będzie lepiej. Zapowiedzią polepszenia jest do pewnego stopnia także tak imponujący liczebnością zjazd dzisiejszy. Mówca życzy Zjazdowi pomyślnego wyniku obrad. (Okłaski).

Przedstawiciel Magistratu m. Łodzi, ławnik Roman Izdebski rozwija przed zebranymi obraz zamierzeń Samorządu miejskiego w zakresie budownictwa mieszkaniowego i polemizując z wywodami „Polskiego Przemysłu Budowlanego“, zamieszczonemi w poprzednim zeszycie, stwierdza uroczyście, że Łódź jednak chce z kredytów budowlanych korzystać. Mówca wyraża zadowolenie, że Zjazd w programie prac swoich nie pominął tak ważnego czynnika, jak szkolnictwo zawodowe, bo przecież sprawa odpowiedniego przygotowania przyszłych pomocników i mistrzów ma wagę doniosłą dla rozwoju budownictwa w Polsce.

Z kolei zabrał głos v.-Dyrektor Banku Gospodarstwa Krajowego, p. Jan Ruckgaber, który przemówił w te słowa:

— W imieniu Prezesa Banku Gospodarstwa Krajowego, Generała Dr. Góreckiego, który z powodu innych pilnych zajęć nie mógł przybyć osobiście na Zjazd, mam zaszczyt powitać Panów i złożyć Im życzenia owocnych wyników obrad.

Bank Gospodarstwa Krajowego, popierając wszystkie działy życia gospodarczego Polski, zwraca szczególną uwagę na poparcie finansowe rzemiosła i drobnego przemysłu, i temu zadaniu dał wyraz już w r. 1927, powiększając kredyty dla kas oszczędności i spółdzielni, które są rozdzielcami tego rodzaju kredytów.

Kredyty dla kas oszczędności, nad którymi opiekę objął Bank z rąk P. K. O. dopiero w II połowie r. 1927, wynosiły po koniec tego roku 5.153.000 zł., przyczem w ciągu ostatnich 6 miesięcy r. 1927 wzrosły o przeszło 100%.

Kredyty dla spółdzielni wzrosły w porównaniu z r. 1926 o sumę 2.545.000.—, osiągając sumę zł. 5.978.000.—.

Programową i stałą działalność w tej dziedzinie rozpoczął Bank dopiero w lutym b. r., przeznaczając 13 milj. zł. na kredyt dla rzemiosła i drobnego przemysłu w dwojakiej formie: redyskonta weksli z terminem płatności do 6 miesięcy i w formie kredytu krótkoterminowego na 10 kwartałów, a to za pośrednictwem komunalnych kas oszczędności, Pożyczkowych Kas rzemieślniczych i Rzemieślniczych Spółdzielni kredytowych.

Po koniec marca b. r. otrzymało z Banku kredyt w tych formach 200 kas na sumę zł. 10.931.000.—.

Ponadto w związku z rozgraniczeniem sfery działalności kredytowej w stosunku do Spółdzielni między B. G. K. a Państwowym Bankiem Rolnym, Bank G. K. rozpoczął w bieżącym miesiącu planową akcję pomocy kredytowej dla Spółdzielni Kredytowych, wytwórczych (miejskich), rzemieślniczo-handlowych i spożywców.

Powyższa programowa akcja kredytów dla rzemiosła i drobnego przemysłu jest wynikiem polityki

ŁÓDŹ,

Prezydjum i uczestnicy Zjazdu Mistrzów Budowlanych w Łodzi.

kredytowej, jaką Bank prowadzi od chwili objęcia kierownictwa przez obecnego Prezesa Banku, polityki, opartej na współpracy z Rządem, bez której Bank, jako organ, zapomocą którego Rząd reguluje życie gospodarcze Państwa, nie mógłby spełnić swego zadania, polegającego na zaspakajaniu potrzeb tego życia.

Rzemiosło i drobny przemysł Bank uważa nie tylko za wytwórcę, któremu pomoc od państwowej instytucji kredytowej się należy i który udzielony mu kredyt zużytkowuje z korzyścią dla produkcji krajowej, lecz także za dobrego i solidnego dłużnika, który, choć nieraz biedny, zobowiązania swoje wyplaca punktualnie, pamiętając o momencie zaufania i rzetelności, które są niezbędnymi czynnikami w każdym kredycie.

Zjazd dzisiejszy gromadzi specjalne sfery i reprezentantów rzemiosła i drobnego przemysłu budowlanego.

Wielki postęp gospodarczy, który charakteryzuje działalność obecnego Rządu, zaznacza się również na polu ożywienia ruchu budowlanego, tak w inwestycjach rządowych, samorządowych jak w dziedzinie budownictwa mieszkaniowego, mającego na celu zaradzenie jednej z największych bolączek społecznych, jaką jest głód mieszkaniowy.

Kredyty dla samorządów, udzielane przez Bank, w porównaniu z r. 1926 wzrosły w r. 1927 o sumę 71 milionów zł.

Kredyty dla budownictwa mieszkaniowego, wynoszące w roku 1926 zł. 23 milj., zostały w r. 1927 wypłacone w sumie zł. 106.500.000.—

Na rok 1928 przeznaczył Rząd dla budownictwa mieszkaniowego kredyty z fund. państw. na rozbudowę w sumie 100 milionów zł.; kredyty te uruchomiono dotychczas częściowo, bo tylko dla miast Warszawy, Łodzi, oraz miast zniszczonych wojną,

w bieżącym miesiącu zostaną uruchomione dla wszystkich miast w Polsce i to niewątpliwie przyczyni się do wzmocnienia konsumpcji wytwórczości rzemiosła i przemysłu drobnego.

Niezależnie od tego Bank będzie nadal popierał budownictwo z funduszy własnych czy to w formie kredytu w listach zastawnych, czy w obligacjach dla samorządów, które przystąpią w bieżącym roku do wielkich inwestycji budowlanych — czy wreszcie w formie kredytu budowlanego gotówkowego.

Zjazd Panów odbędzie się przeto przy horoskopach wzmoczonego kredytu inwestycyjnego, a temsamem intensywniejszego niż dotychczas ruchu budowlanego.

Oby uzasadniona wiara w rozwój życia gospodarczego w Państwie, jaką przejęte jest kierownictwo Banku Gosp. Krajowego, cechowała również obrady Panów i była bodźcem do tem intensywniejszego oddania się wytwórczej pracy, ku dobru i chwale Rzeczypospolitej Polskiej.

Reprezentant Starosty łódzkiego, p. Dr. Banaś wyraził radość z powodu konsolidacji ruchu odrodźczonego stanu średniego w Polsce, który Rząd obecny otacza należyłą opieką. Inż. Speer imieniem Koła Architektów powitał w gorących słowach zapowiedź organizacji pracy w ruchu budowlanym i przejawioną przez organizatorów Zjazdu troskę o wychowanie nowych kadr pracowników zawodowych, przyszłych mistrzów budowlanych. P. Grzekorzak imieniem Związku Komitetów Rozbudowy miast i wsi zastanawiał się pokrótce nad zadaniami, stojącymi przed budownictwem polskim. Samo miasto Łódź potrzebuje 150.000 izb mieszkalnych, których koszt przeciętny obliczony na 3.000 zł., daje w sumie około pół miljarda. Mimo tego ogromu pracy rąk załamywać nie wolno. Nie oglądajmy się na Warszawę, ani na zagranicę — woła mówca — lecz rachuj-

my na własne mięśnie. Inicjatywa prywatna musi raźniej zabrać się do pracy. Stworzymy jeden jednolity front walki z bezdomnością i odniesiemy zwycięstwo. (Huczne oklaski.) Przedstawiciel Naczelnej Rady Stanu Średniego stwierdza, że chwila obecna dla kielni polskiej jest przełomową. Społeczeństwo i Rząd przyszyły nareszcie do wniosku, iż jedyny ratunek odbudowy Państwa Polskiego pozostaje w ścisłym związku z odbudową w dostojnym znaczeniu. Pod wysokim protektorem wszystkich Władz i Duchowieństwa Zjazd dzisiejszy — zdaniem mówcy — ma za zadanie odrodzenie rzemiosła budowlanego, które zamarło. Niechże wiosna dzisiejsza będzie wiosną odrodzenia rzemiosła polskiego! Oby te życzenia nie przebrzmiały przemijającym echem, ale oby się ucieleśniły i przyniosły pożytek Najjaśniejszej Rzeczypospolitej. (Frenetyczne brawa.) Umieszczona na galerji orkiestra odgrywa Hymn Narodowy, co powtarza się kilkakrotnie przy odczytywaniu depesz hołdowniczych do Sterników Państwa, Prezydenta Mościckiego i Marszałka Piłsudskiego. Z kolei odczytano mnóstwo listów i telegramów powitalnych, nadesłanych ze wszystkich stron kraju. Następnie uczestnicy zjazdu, w liczbie około tysiąca — przedstawiciele cechów i zrzeszeń budowlanych województwa łódzkiego, oraz delegatów z wszystkich większych miast Polski, jak z Warszawy, Krakowa, Lwowa, Katowic, Królewskiej Huty, Tarnowa, Kalisza i t. d. — wysłuchali szeregu referatów, w których zostały poruszone najżywotniejsze sprawy rzemiosła budowlanego, jako to: rola cechów, izb rzemieślniczych, dalej prawodawstwo, wymiar podatków, szkolnictwo zawodowe i in. Bardziej dotkliwie bolączki wywoływały wśród zebranych doraźny odruch.

— „Precz z podatkiem obrotowym!” — niósł się grom chóralnego okrzyku po sali.

Referent tego niepopularnego obciążenia podkreślał z naciskiem konieczność oparcia wymiaru na opinji specjalistów branżowych. Nie mogą być nadal stosowane metody, które częstokroć służą do ułatwienia porachunków osobistych. System: „aby wziąć” — nie może popłacać. Trzeba zerwać z dotychczasową praktyką doraźnego ściągania haraczu, niezależnie od wniesionych zarzutów, których rozpatrywanie trwa niekiedy po półtora roku i dłużej. (Oklaski).

Ogółem wygłoszono 6 referatów, a w szczególności p. poseł Idźkowski o „Zagadnieniach rzemiosła w chwili obecnej”, p. Żegota odczytał referat p. red. Targowskiego „O kwestji mieszkaniowej”, p. Skrzypek, starszy cechu mistrzów murarzy w Warszawie, mówił „O postulatach budownictwa i ożywienia ruchu budowlanego”, p. poseł Snopczyński „O budownictwie w Odrodzonej Polsce”, p. Cretti „O szkolnictwie zawodowym”, p. Smętkiewicz „O wentylacji i kominach” i p. Antecki „O organizacji rzemiosła na podstawie ustawodawstwa polskiego”.

Por referacie posła Idźkowskiego nastąpiło charakterystyczne sprostowanie *ex praesidio* przez p. v. przewodniczącego obradom Zjazdu, Skrzyпка. I tak referent poseł Idźkowski wyraził się, że prawodawstwo zaborcze gnębiło i upośledzało budownictwo. Zdaniem p. Skrzyпка twierdzenie to nie odpowiada faktom. W zaborze austriackim np. budownictwo było przemysłem koncesjonowanym, a więc stojącym pod ochroną przepisów specjalnych. Tymczasem w Polsce koncesje mają kominiarze i t. p., ale

przedsiębiorcą budowlanym może być każdy, komu tylko w tej mierze nie zbywa na dobrych chęciach.

— „Pan Poseł — przytaczamy słowa p. Skrzyпка — nie zgłębił prawdopodobnie dość dokładnie omawianego przez siebie przedmiotu i dał się ponieść patriotycznemu optymizmowi, co z intencji zasługuje na wyrozumiałość, niemniej przeto w imię prawdy winno być sprostowane.

Głębokie, a niekiedy namiętne oddźwięki wywoływały uwagi na temat ubezpieczeń społecznych. Ubezpieczenia te, jako zdobycz mas pracujących, są w zasadzie słuszne i winny być zachowane w granicach, które ubezpieczonym dają należne pożytki, a ubezpieczających nie narażają na szkody i nie obciążają ich ponad rzeczywistą potrzebę i ponad możność podołania im bez własnej ruiny. System ściągania opłat z tytułu ubezpieczeń winien ulec reformie. Rozdrobnienie tej daniny na kilkanaście tytułów wnosi niepotrzebnie chaos do orientacji podatnika. Temu ostatniemu należy oznaczyć jedną (łączną) sumę, jaką on obowiązany jest uiścić na ubezpieczenie swoich pracowników na starość i od wypadku. Anatomiczny rozbiór sum globalnych winien pozostać jedynie dla wewnętrznego użytku poszczególnych oddziałów opieki społecznej.

Absurdem jest również nakładanie kar, przewyższających znacznie same zaległości, które wywoływały zastosowanie sankcyj. Ten przesadny wymiar grzywnien trąci duchem zemsty najeźdźczego fiskalizmu. Sami sobie i u siebie nie możemy urządzić pogromów, skazując na zagładę lub w najgorszym razie nędzną wegetację całe odłamy młodego przemysłu polskiego, który z wielkim wysiłkiem dźwiga się do bytu i rozkwitu.

Najsmutniejszą stroną ubezpieczeń społecznych jest, że stanowią one, niestety, żerowisko dla partji...

(Grzmot okrzyków na sali: „Precz z partyjnictwem!”).

W innych referatach poruszono sprawę cechów i izb rzemieślniczych, a zwłaszcza cechów budowlanych. W okresie najbliższych lat 25 liczyć się trzeba z olbrzymim przyrostem ludności, a — co za tem idzie — z koniecznością intensywnej rozbudowy miast. Tej ostatniej nie sprzyjają stale rosące ceny na robociznę i materiały budowlane.

By pokonać te trudności, należy stworzyć źródła taniego i łatwo dostępnego kredytu, a punkt ciężkości akcji budowlanej w zakresie budownictwa mieszkaniowego przenieść na społeczeństwo, w pierwszym rzędzie na te jego sfery, które są najbliższej budownictwem zainteresowane, a więc przedsiębiorstwa budowlane i rzemiosła; tym należy pośpieszyć z wszechstronną pomocą. Więc drogą prawodawczą potanić koszta budowy przez ulgi podatkowe i obniżenie świadczeń socjalnych w tych gałęziach przemysłu i rzemiosł, związanych bezpośrednio z budownictwem. Zmiany te możnaby wprowadzić na okres przejściowy, wyjątkowo krytyczny, t. j. do czasu poprawy ogólnej koniunktury.

Szkoły zawodowe dla rzemieślników były przedmiotem gruntownych rozważań i gorącej dyskusji. Okazało się z referatu, że istniejące szkoły państwowe nie dają wychowancom należytego przygotowania. Program nauki w tych szkołach sprowadza się do teorii, przeciążonej balastem zbędnych wiadomości, zaś praktycznemu zgłębianiu prac zawodowych poświęca zbyt mało czasu. Absolwenci szkół rze-

JAREMCZE (Małopolska).

Odbudowa mostu kamiennego w Jaremczu nad Prutem, o rozpiętości 15 metr., przez Polskie Towarzystwo Budowlane w Warszawie, S-ka Akc., Wierzbowa 9.

mieślniczyczn państwowych, zetknawszy się z pracą zawodową na terenie budowy, są zupełnie niezdarńi i bezradni, i trzeba ich dopiero przyuczać od początku, co niezawsze da się uskutecznić z uwagi na indywidualność i wygórowane ambicje adeptów, uzbrojonych w świadectwa dyplomowe. Wadą szkół zawodowych państwowych jest, że w gronie wykładowców mają pedagogów o wykształceniu ogólnem, nie mają zaś zupełnie fachowców-specjalistów. A tylko zawodowcy praktycy, rzecz prosta: z odpowiednim cenzusem naukowym, mogliby wychować zdolnych kandydatów na podmajstrzych i mistrzów sztuki budowlanej. O taki materiał nauczycielski nie byłoby znowu tak trudno, jeśli się zważy, że wśród mistrzów murarskich nie brak ludzi z dyplomem inżyniera, a więc posiadających prócz wiadomości specjalnych także wyższe wykształcenie ogólne.

Po referatach wyłoniono cztery komisje: 1) Organizacyjną (przewodniczący p. Anteck); 2) Szkolnictwa zawodowego (przewodniczący p. Cretti); 3) Ogólną (przewodniczący p. Skrzypek) i 4) Redakcyjną (przewodniczący p. red. Zabęski).

Po wyborze komisji, które o godz. 5 p. p. rozpoczęły pracę, zarządzono przerwę obiadową, podczas której odbył się w „Tivoli” bankiet dla przedstawicieli władz i delegatów.

Przy suto zastawionych stołach spełniano częste kielichy za pomyślność rzemiosła polskiego i zawodu budowlanego. W licznych toastach zajaśniała

w całej pełni sztuka krasomówstwa, przyczyniając się do podtrzymania podniosłego nastroju. Uskrzydłone a ciepłem serdecznem rozgrzane słowo z dziwną mocą brzmiało w ustach ludzi, nawykłych do wznoszenia twardych zrębów. To też, kiedy zapewniali, że odbudują Polskę, każdy z obecnych wierzył, iż to się napewno stanie, a grzmiącym oklaskom nie było końca. Skończyły się jednak przecież i toasty i brawa, a po mile spędzonych chwilach nastął trud znojnny w komisjach, który trwał do północy.

Nie wszyscy jednak z uczestników Zjazdu wzięli się w jarzmo obowiązku. Poważna większość korzystała mogła z błogich wywczaśw i zażywać mniej lub więcej... artystycznych rozrywek. Faworytom losu udało się dotrzeć do Teatru miejskiego, na 3-aktową komedię Beli Szenesa, p. t. „Nie ożenię się”. Dobry nos mieli ci, którzy poszli na ten N. O. S., wystawiony z całą maestrją sceny stołecznej. P. Stefania Jarkowska w roli Magdy stworzyła typ chłopczycy najpierwszego gatunku, a kiedy później przedzierzgnęła się w podlotka i wyciągnęła na scenę drewnianego konia, dosiadły go wnet serca całej widowni i dały się wodzić na sznurku uprzykrzonego pędraka do końca przedstawienia i długo, długo jeszcze po niem...

Nazajutrz, o g. 10, posiedzenie plenarne Zjazdu zostało wznowione, dla przedyskutowania i uchwalenia wypracowanych w komisjach rezolucyj. Zgłoszono ich coś około dwóch tuzinów. Strach błady

padł na zebranych. Ileż to czasu potrzeba, by uporać się z taką porcją wniosków!

Nie uląkł się ogromu pracy przewodniczący, p. Skrzypek, pod którego wytrawnym kierownictwem obrady potoczyły się raźnie i gładko, szczęśliwie pokonując przeszkody. Energia przewodniczącego udzieliła się referentom i mówcom, gadulstwo zostało okiełznane, dyscyplina zdrowego rozsądku ogarnęła myśli i uttrzymała na wodzy języki. Przemawiano krótko, jasno i do rzeczy. Głosowano przeważnie solidarnie.

Najżywszą wymianę zdań wywołał wniosek o zniesieniu ustawy o ochronie lokatorów i o podniesieniu komornego. Padały ważne argumenty **pro** i **contra**. W dyskusji zabierał głos szereg najlepszych mówców. Za wnioskiem przemawiał przewodniczący, p. Skrzypek, p. Żegota, p. Filawski i w. in. Twierdzili oni, że stan dzisiejszy dłużej utrzymać się nie da, że niezyciowe ustawy muszą przestać obowiązywać, bo zniewoli je do tego samo życie. Oponował nader przekonująco p. poseł Snopczyński. — Wyważamy dawno otwarte drzwi — zaczął mówca — i tak dalej wywodził: W całej Polsce niema niktogo, ktoby nie zdawał sobie sprawy, że ochrona lokatorów jest źródłem wielu stron ujemnych społecznego życia, że jest hamulcem ruchu budowlanego i pośrednim powodem głodu mieszkaniowego. Niema nikogo w kraju całym, a więc czyż możemy przypuścić, aby nie rozumiano tego tam, gdzie tętno życia społecznego najpilniej jest badane, gdzie ono ani na chwilę nie uchyla się z pod bacznej obserwacji. Sfery miarodajne, Rząd, wiedzą napewno niegorzej od nas, czem jest klęska braku mieszkań. Wiedzą, że nędza bezdomności jest największym nieszczęściem, jakie przeżywamy. Że gorszy jest rekrut, że wzrasta śmiertelność na gruźlicę, że przepełniają się kryminalny. A jednak mimo to ochrona lokatorów musi jeszcze czas jakiś pozostać i czynszów na mieszkania podnosić nie wolno. Społeczeństwo nasze jest ubogie. Zarabiających po 400, a nawet 200 zł. miesięcznie jest znowu nie tak wielu. Natomiast rzeszę liczną stanowią robotnicy, którzy zarabiają 7, 8 i mniej złotych dziennie. Zwyczajka czynszu musiałaby spowodować podniesienie zarobków, a to wywołałoby dalszy wzrost drożyzny. Uważam, że my, tu zebrani, nie jesteśmy powołani do rozstrzygnięcia tak zawiłych problemów, wobec których stają bezradnie kompetentniejsi od nas. Wniosek o podwyżce czynszu popsuje innym drogę.

Po tem przemówieniu wniosek o podwyżce czynszu uległ daleko idącym modyfikacjom. Z podobną sumiennością przewentylowano inne, ważniejsze projekty rezolucyj, poczem poddawano je kolejno pod głosowanie. Dzięki uprzejmości przewodniczącego Komitetu Wykonawczego Zjazdu, p. Jasiaka, możemy kilka wniosków przytoczyć tu dosłownie; innych, pomimo upływu dni 10, nie zdążono nadesłać nam, z powodu nadmiernych trudności przy przepisywaniu, kreślonych i wielokrotnie poprawianych tekstów. Zadowolmy się tem, co mamy. Oto one:

Zjazd Mistrzów Budowlanych w Łodzi uznaje, iż ustawa o prawie budowlanym z dn. 16 lutego 1928 r. określa jedynie, kto może być kierownikiem robót budowlanych, nie wskazuje natomiast, kto jest uprawnionym do wykonywania robót budowlanych, zaznacza jedynie w art. 403, jakim karom podlegać może przedsiębiorca. Wobec powyższego Zjazd zwraca się z prośbą do rządu o dokładne określenie w rozporządzeniach wykonawczych uprawnień mistrzów murarskich i ciesielskich do wykonania robót budowlanych

„Zjazd Mistrzów Budowlanych w Łodzi stwierdza, iż wobec znaczenia przemysłu budowlanego i względów bezpieczeństwa publicznego konieczne jest zaliczenie przemysłu budowlanego narówni z przedsiębiorstwami instalacyj wodociągowych, gazowych i elektrycznych do przemysłów koncesjonowanych”.

W N I O S E K

w sprawie Związków cechów budowlanych.

Zebrani na Pierwszym Zjeździe Mistrzów Budowlanych w Łodzi w dniach 22 i 23 kwietnia 1928 roku wzywają ogół rzemieślników budowlanych do utworzenia w każdym z 17 miast, w których mają być siedziby Izb Rzemieślniczych, Związku cechów budowlanych przy każdej Izbie, aby utrzymać swoje zawody w należytej organizacji i ścisłej łączności dla rozwoju budownictwa i samej organizacji.

W N I O S E K

w sprawie udziału cechów i związków w życiu gospodarczem.

Zebrani na Pierwszym Zjeździe Mistrzów Budowlanych w Łodzi w dniu 22 i 23 kwietnia 1928 roku proszą Pana Ministra Przemysłu i Handlu o skorygowanie art. 29 ust. 4 swojego rozporządzenia z dnia 7 grudnia 1927 r. w tym duchu, aby cechom i związkom przysługiwało także prawo, jak i korporacjom i związkom korporacji, do udziału w życiu społecznym.

W N I O S E K

w sprawie tworzenia cechów w obrębie jednego powiatu.

Celem wzmocnienia i skonsolidowania sił rzemieślniczych pokrewnych zawodów zebrani na Pierwszym Zjeździe Mistrzów Budowlanych w Łodzi w dniach 22 i 23 kwietnia 1928 roku wzywają ogół rzemieślników polskich do organizowania cechów pokrewnych zawodów, obejmujących wszystkich rzemieślników każdego powiatu, a Ministerstwo Przemysłu i Handlu do poparcia tej akcji.

W N I O S E K

w sprawie uwzględnienia tylko świadectw uzdolnienia.

Ponieważ do Izby Rzemieślniczej ma czynne i bierne prawo wybierania każdy rzemieślnik, prowadzący samodzielnie warsztat w okręgu Izby od trzech lat, a jak wiadomo, rzemiosło budowlane w ostatnich latach dla wiadomych przyczyn nie było po większej części zatrudnione przy budowie i wielu wykwalifikowanych rzemieślników budowlanych nie mogłaby odpowiedzieć temu prawu, przeto zebrani na Pierwszym Zjeździe Mistrzów Budowlanych w Łodzi w dniach 22 i 23 kwietnia 1928 roku proszą Ministerstwo Przemysłu i Handlu o udzielenie dyspensy wyłącznie dla zawodów budowlanych w czasie pierwszych wyborów do Izby Rzemieślniczej i zamiast świadectwa prowadzenia samodzielnie warsztatów od lat trzech, aby uwzględniano tylko dowód uzdolnienia.

Po przegłosowaniu rezolucyj zawodowych, uchwalono jednomyślnie przy frenetycznych oklaskach protest przeciw wystąpieniu p. Calondera. Zabrzmiały majestatyczne dźwięki „Roty”, którą odśpiewano chórem. Przewodniczący podziękował uczestnikom Zjazdu za udział w pracach i ogłosił zamknięcie obrad. Jeszcze jedno — drugie przemówienie pożegnalne — i gościnne progi łódzkiej Resursy Rzemieślniczej zaczęły się wyludniać.

**

W dniach 25 i 26 kwietnia odbył się w Warszawie Zjazd Przedstawicieli Miast Polskich. I na ten Zjazd — mający opracować wzorowy plan rozplanowania miasta, rozmieszczenia zieleńców i parków w blokach zabudowanych, racjonalnego przeprowadzenia ulic o odpowiedniej szerokości i placów o odpowiedniej przestrzeni i t. p. — przybyli tłumnie reprezentanci miast.

Wśród zaproszonych gości zauważyliśmy: dyr. dep. samorz. w M. S. W. Wł. Weisbroda, dyr. Banku Gosp. Krajow. dr. M. Szenka, dyr. instytutu wodociągowego Pielikowskiego, p. Moszczyńskiego z gł. urz. stat.

Zjazd otworzył o godz. 10 m. 15 prezes Związku miast. inż. Zygmunt Słomiński, prezydent miasta

Warszawy, podkreślając w krótkim przemówieniu doniosłość obrad i podziękował obecnym za liczny udział.

Następnie prezydent powołał trzech przewodniczących zjazdu: prezydenta m. Grudziądzka p. Włodka, prezydenta m. Płocka, p. Zbrożynę i dr. K. Ilskiego, którzy kolejno przewodniczyli.

Pierwszy przewodnictwo objął p. Włodek. Obok niego zasiadli jako sekretarze pp. A. Suligowski i Całun.

Po powitaniu przez przewodniczącego zjazdu przedstawicieli władz i gości, na mównicę wszedł inż. Włodzim. Rabczewski, który wygłosił ciekawie ujęty, fachowo przygotowany referat p. t. „Regulacja i rozbudowa miast”.

Mówca wysunął następujące tezy:

Właściwe ujęcie zagadnień regulacyjnych stanowi podstawę należytego kształtowania się i rozwoju miast i osiedli.

Wyrazem właściwego ujęcia zagadnień regulacyjnych jest plan regulacyjny, który wobec powyższego dla każdego miasta jest niezbędny.

Wobec doniosłości dla właściwego rozwoju osiedli i wytycznych ustalonych planem regulacyjnym, zadaniem samorządu jest postawienie w swojej organizacji dziedziny regulacji na właściwym dominującym poziomie.

Po tym referacie, wysłuchanym z dużym zainteresowaniem, płk. Ulrych przedstawił imieniem państwowego urzędu wychowania fizycznego szereg postulatów w sprawie terenów sportowych oraz organizacji pracy na polu wychowania fizycznego w miastach. Są trzy główne potrzeby sportu polskiego: dostarczenie instruktorów, zorganizowanie opieki lekarskiej oraz dostarczenie młodzieży urządzeń i terenów sportów, uważając tę ostatnią sprawę za najbardziej palącą, do której załatwienia samorządy przystąpić powinny.

Sprawa budowy terenów sportowych wywołała duże zainteresowanie tembardziej, że pomiędzy postulatami sportu znajduje się żądanie stworzenia działów i referatów wychowania fizycznego, oraz bezwzględnej budowy boisk na własnych i zakupionych placach.

Po południu zebrani wysłuchali interesującego referatu, wygłoszonego przez inż. E. Dunina p. t. „Rozbudowa miast”. Referent omówił ustawę o rozbudowie miast i jej wykonanie. Organizację komitetów rozbudowy, regulamin dla komitetów, postępowanie w sprawach udzielania pożyczek na rozbudowę domów, na remont domów, organiz. biur, komitetów. Szczególnie przysłuchiwano się fachowym wywodom mówcy o systemie racjonalnego budownictwa. Po referacie rozwinęła się obszerna dyskusja.

Szczególnie zrana delegaci zwiedzali nowe inwestycje miejskie, po południu o godz. 4 dalszy ciąg obrad z referatem p. t. „Budowa i konserwacja dróg w miastach”.

Wśród wolnych wniosków wygłoszono gorącą filipikę za budową dróg i budowli wodnych w Polsce, oraz ich uprzemysłowieniem i wykorzystaniem.

Pozatem zapadły poniższe uchwały:

1) Zarządy miast uwzględnić będą w swych planach regulacji i zabudowy miast wydzielanie, względnie wykupywanie terenów, niezbędnych na urządzenie boiska, stadionów, placów do zabaw i gier ruchowych, basenów pływackich, ogrodów dziecięcych (Jordanowskich) i innych urządzeń sportowych.

ŁÓDŹ.

Budowa domu mieszkalnego f-my I. Fuks i S-ka przy ul. Pomorskiej 4a. Budowę wykonywa przedst. bud. I. Tyller.

2) Zarządy miast zobowiązują się przestrzegać zasady, że tereny, raz oddane do użytku społeczeństwa dla celów wychowania fizycznego i sportu, nie mogą być kasowane, niezależnie od tego, w jakim punkcie miasta się znajdują.

3) Wobec całego szeregu specjalnych zadań i obowiązków, jakie ciąży na zarządach miast w związku z rozbudową i administracją miejskich urządzeń sportowych, oraz w związku z koniecznością utrzymania stałego nadzoru nad racjonalną eksploatacją tych urządzeń, zarządy miast zorganizują w łonie swych magistratów fachowe wydziały, albo też referaty wychowania fizycznego i sportu, których zadaniem będzie koordynowanie i wykonywanie wszelkich prac zarządów miejskich w zakresie wychowania fizycznego i sportu.

4) Z uwagi na niekorzystne warunki zdrowotne, w jakich znajduje się dziatwa miejska w wieku przedszkolnym, zarządy miast przystąpią do organizowania ogrodów dziecięcych (Jordanowskich), których zadaniem ma być dostarczenie dzieciom miejsca do gier i zabaw oraz zapewnienie fachowego kierownictwa i opieki.

5) Z uwagi na ogólny brak boisk szkolnych oraz placów do gier i zabaw, zarządy miast uwzględnić będą dostarczanie szkołom odpowiednich terenów, położonych jaknajbliżej szkół.

Wychodząc z założenia, że odrodzenie fizyczne narodu jest jednym z najważniejszych zagadnień, zjazd uznaje, że uregulowanie rozbudowy miast musi odbywać się w ten sposób, aby ludności miejskiej dostarczyć jaknajwięcej terenów wypoczynkowych i sportowych. Istnienie tych terenów stanowi jeden z zasadniczych warunków higieny i zdrowia fizycznego. Z terenów korzystać muszą jaknajszersze warstwy ludności miejskiej, a przede wszystkim dzieci.

Wnioski powyższe dążą do zrealizowania uchwał 9-go Zjazdu przedstawicieli Związku miast polskich w Poznaniu. Posuwają sprawę wychowania fizycznego znacznie.

Zjazd zgromadził przedstawicieli zarządów miast z całej Rzeczypospolitej. (Dok. nast.)

Nowożytny bruk asfaltowy.

Inż. Waław Bóbr.

(Dokończenie.)

VI. STOSOWANIE MATERJAŁÓW MIEJSCOWEGO POCHODZENIA PRZY BUDOWIE BRUKÓW ASFALTOWYCH.

Przy ustaleniu typu nawierzchni asfaltowej należy w poszczególnych wypadkach stosować te z nich, które pozwoliłyby użyć w możliwie największym stopniu miejscowe materiały mineralne. Nie znaczy to, że należy obniżać cenę użycia miejscowych materiałów — trwałość i wartość bruku, — w większości wypadków jednakże można z powodzeniem przystosować w każdej okolicy kraju typ nawierzchni do posiadanych na miejscu materiałów, oszczędzając w ten sposób na kosztach ich dowozu.

Materiał skalny. Miejscowe materiały skalne w większości wypadków nadają się do użytku w zastosowanej do tej lub innej części bruku.

Twardy tłuźceń (bazalt, porfir, granit, diabaz i t. p.) dla nawierzchni dróg bitych zwykle dowożony jest z dalszych miejscowości, gdzie są złoża odpowiedniego materiału, gdzie takowe są eksploatowane i gdzie materiał jest odpowiednio sortowany. O ile w sąsiedztwie budowanych dróg są złoża odpowiedniego materiału, ze względów ekonomicznych racjonalnym jest czerpać potrzebny materiał z tych właśnie złożów, stosując przenośne instalacje z drobienia i sortowania materiału.

Skały o strukturze łupków naogół nie nadają się do budowy dróg.

Gneisy, piaskowce, kwarcyty i miękkie wapienie nadają się doskonale dla budowy fundamentów, przeznaczonych dla układania na nich nawierzchni asfaltowych. Poza to skały te dają wprawdzie niedostatecznie twardy materiał dla budowy nawierzchni bitej typu makadamu hydraulicznego, są jednakże dostatecznie twarde dla nawierzchni z makadamu asfaltowego. Ten ostatni typ bruku może więc być z powodzeniem zastosowany w miejscowościach, obfitujących w takie materiały. Dla budowy nawierzchni z betonu asfaltowego, skały takie nie nadają się.

W miejscowościach, obfitujących w takie materiały skalne, oraz złoża odpowiednich piasków, należy stosować fundamenty typu makadamu hydraulicznego oraz nawierzchnię typu asfaltu plastrowego. Nieracjonalnym byłoby w takich miejscowościach stosować nawierzchnię z betonu asfaltowego, dowożąc odpowiedniej własności tłuźceń.

Żwir. Miejscowe złoża żwiru częstokroć dają materiał zupełnie odpowiedni zarówno do budowy fundamentów, jak i nawierzchni bruków asfaltowych, typu makadamu i betonu asfaltowego. Zwłaszcza cennym materiałem jest żwir, pochodzący ze skał wulkanicznych.

Żwir z materiału gliniastego jest najgorszym gatunkiem żwiru, i może być użyty tylko dla budowy niektórych typów fundamentów (makadam hydrauliczny). Żwir piaskowcowy, o ile jest dostatecznie twardy, nadaje się do budowy nawierzchni z betonu asfaltowego, oraz dla budowy fundamentów asfalto-

wych. Miękkie gatunki żwiru mogą być używane do budowy fundamentu z betonu cementowego.

Kamień polny. O ile jest niezwiertzały i dostatecznie twardy, nadaje się do produkcji tłuźca, zwłaszcza przeznaczonego dla budowy fundamentów. Dla warstwy jezdnej materiał ten jest gorszy, będąc niejednorodnym. Poza to kamienie polne nadają się znakomicie dla układania podłoża bruków wszelkiego typu.

Piasek. Piasek stanowi główną część składową fundamentu z betonu cementowego, oraz nawierzchni typu betonu asfaltowego „lopeka” i asfaltu plastrowego.

Miejscowe piaski częstokroć nadają się w zupełności dla celów powyższych, o ile złożone są z twardych ziaren, są czyste i zawierają mały odsetek ziaren, przechodzących przez sito 200 mesh. Piasek, bogaty w domieszki gliniaste i w mękę, nie nadaje się do użytku dla celów powyższych.

Rzadko się zdarza, by miejscowe piaski odpowiadały w zupełności pod względem gradacji, grubości ziaren przytoczonej wyżej specyfikacji piasków, używanych dla asfaltu plastrowego, kombinacja jednakże kilku piasków, wziętych razem w odpowiedniej proporcji, może dać wymagany rodzaj piasku.

W miejscowościach, obfitujących w żwir i w piasek, gdzie przytem ze względu na własności mechaniczne żwir jest mało wartościowym materiałem, nie nadającym się do użytku dla budowy asfaltowych nawierzchni, naturalnym rozwiązaniem sprawy budowy ulepszonych bruków jest zastosowanie fundamentu z betonu cementowego (ze żwirem) i warstwy jezdnej z asfaltu plastrowego. Takie rozwiązanie sprawy da dobre wyniki bez obniżenia jakości bruku.

Beton piaskowo-asfaltowy. Jest szereg miejscowości, gdzie jedynym materiałem budowlanym jest piasek, jak np. wybrzeże południowe Atlantyku w Ameryce. Zbudowano tam jednakże doskonałe drogi asfaltowe bez dowozu materiału mineralnego ze strony, układając fundament z betonu piaskowo-asfaltowego grubości 3" (mieszanka 92½% miejscowego piasku i 7½% asfaltu o węgłności 45 stopni). Na takim fundamencie ułożono 1½"-wą warstwę jezdnią, złożoną z mieszaniny miejscowego piasku, pyłu i asfaltu w proporcji, wzorowanej na receptie asfaltu plastrowego. Koszt 1 m. kw. tej drogi wyniósł około dol. 1,5.

Margiel. Częstokroć nadaje się dla budowy fundamentów, przeznaczonych dla nawierzchni asfaltowych.

Produkty uboczne i odpadki fabryczne. Prócz naturalnych złożów materiałów budowlanych w niektórych miejscowościach mogą być źródłem dostawy takich materiałów, również zakłady przemysłowe, w których stanowią one produkty ubocznej fabrykacji lub odpadki fabryczne. Do takich materiałów należą szlaka wielkopieczowa i skały płonne, wydobywane w kopalniach węgla i różnych rud. Zależnie od

ŁÓDŹ.

Łaźnia miejska.

ŁÓDŹ.

Kasa Chorych.

własności mechanicznych, mogą one znaleźć zastosowanie w budowie wszelkich typów fundamentów i nawierzchni drogowych.

Pozatem należy wspomnieć w tem miejscu i o takich materiałach, jak skorupy, różnego rodzaju popiół, żużel, odpadki z garncarni i cegielni, gruz budowlany i t. p. Materiały te są używane dla umocnienia podłoża, na którym układane są fundamenty bruków różnego typu.

VII. WŁASNOŚCI ASFALTÓW BRUKARSKICH.

Dla uzupełnienia niniejszego krótkiego przeglądu głównych typów bruków asfaltowych, poniżej przytaczamy własności stosowanych dla budowy tych bruków w Ameryce asfaltów brukarskich.

Mające największe zastosowanie w Ameryce asfalty brukarskie marki „Standard” mają własności następujące:

I. Asfalty węglne, używane do budowy nawierzchni szos sposobem węglnego asfaltowania

	Binder B	Binder C
Ciężar właściwy przy 15°C	od 1,03 do 1,05	od 1,03 do 1,05
Zapłonienie (próba w otwartym tyglu)	240/2°C	242/4°C
Topliwość (Ball i Ring)	43 - 49°C	46 - 52°C
Penetracja (względność) (głębokość pogrążenia igły obciążonej 100 gr. przy 25°C, podczas 5 sek.)	100—120	85—100
Ciągliwość przy 25°C	80	80
Lotność przy podgrzewaniu 50 gr. przy temp. 163°C, podczas 5 godz.)	1,5%	1,5%
Penetracja pozostałości po próbie na lotność	75	60
Zawartość bitumów, rozpuszczalnych w CS ₂	99,8%	99,8%

II. Asfalty brukarskie (paving asphalt), używane do budowy nawierzchni ulic asfaltowych.

	Paving asphalt 31/40 Pen	Paving asphalt 41/50 Pen	Paving asphalt 51/60 Pen	Paving asphalt 61/70 Pen
Ciężar właściwy przy 15°C	1,05 do 1,07	1,045 do 1,06	1,045 do 1,055	1,04 do 1,05
Zapłonienie (próba w otwartym tyglu)	277°C	277°C	266°C	250°C
Topliwość (Ball i Ring)	54°—63°C	54°—60°C	52°—57°C	49°—54°C
Penetracja (względność) przy 25°C (próba jak wyżej)	31—40	41—50	80	61—70
Ciągliwość przy 25°C	80	80	51—60	80
Lotność (próba jak wyżej)	1,0%	1,0%	1,0%	1,0%
Zawartość bitumów, rozpuszczalnych w CS ₂	99,8%	99,8%	99,8%	99,8%

III. Asfalt wiązący, używany do zapełnienia spójń w brukach kostkowych (kostka kamienna, drewniana, cegły klinkierowe i t. p.)

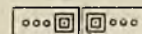
(Brick and block Filler).

Ciężar właściwy przy 15°C	1,03 do 1,04
Zapłonienie (próba w otwartym tyglu)	232°C
Topliwość	30°—40°C
Penetracja (względność) przy 25°C	71—84
Ciągliwość przy 25°C	3
Lotność	1,0%
Penetracja pozostałości po próbie na lotność	20
Zawartość bitumów rozpuszczalnych w CS ₂	99,8%

IV. Asfalt używany do powierzchniowego asfaltowania dróg.

(Resurfacing asphalt).

Ciężar właściwy przy 15°C	1,03—1,045
Zapłonienie (w otwartym tyglu)	210°C
Penetracja przy 25°C	180—230
Lotność	2,0%
Bitumy rozpuszczalne w CS ₂	99,8%

Rejestracja placówek Polskiego Przemysłu Budowlanego.

(Ankieta „Polskiego Przemysłu Budowlanego” w sprawie wyjaśnienia liczebności i zdolności wytwórczej warsztatów budownictwa w Polsce).

Powiatowy Urząd Budowlany w Lublińcu tak ilustruje stan wytwórczości przemysłu budowlanego w swoim powiecie:

CEGIELNIE PAROWE:

1) w Lublińcu (woj. śl.), przy ul. Częstochowskiej (rok założenia 1907 — właściciel Józef Włodarski), produkcja roczna 2.000.000 sztuk cegły wartości 80.000 zł., konsumpcja miejscowa; produkcję można podnieść do 4.000.000 sztuk cegły. Z ostatnich dostaw wymienić należy budowę klasztoru O. O. Oblatów w Lublińcu;

2) w Lublińcu przy ul. Wesołej (r. z. 1908 — wł. Mundil i Szeligowski), produkcja roczna 1.500.000 sztuk cegły wartości 75.000 zł.; wydajność tę można by powiększyć w dwójnasób. Z powodu zastoju w budownictwie cegielnia była w roku 1927 nieczynna. W poprzednich latach wysyłano stąd cegłę do Warszawy (1.000.000 szt. cegły dla wytwórni wojskowych);

3) w Jawornicy, poczta Lubliniec (r. z. 1908 — wł. E. Michałowski), wyrabia dziennie 8.000 szt. cegły wart. 320 zł. na potrzeby miejscowe;

4) w Czarnym Lesie, w obrębie gminy Ligoty Woźnickiej (r. z. 1890 — cegielnia stanowi własność gminy i pozostaje pod zarządem dyrektora Macieja Rogowskiego); z powodu zastoju w budownictwie zakłady nieczynne;

5) w Glinicy (r. z. 1890 — właściciel Józef Wit). Dalsza relacja Urzędu Gminnego w Glinicy, dotycząca tej cegielni, brzmi, jak następuje: „W r. 1927 wywieziono dużo cegły do Niemiec. Niewypełnione punkty (kwestionariusza) pozostają bez odpowiedzi, ponieważ właściciel cegielni p. Wit, mimo zawezwania do tutejszego Urzędu gminnego, dotąd się nie stawił. Widocznie nie interesuje go należyte wypełnienie powyższego kwestionariusza. Sołtys (podpis nieczytelny)”.

Trudno nie podzielić domysłu p. Sołtysa Glinickiego. Brak zainteresowania p. Wita dla sprawy, tak przecież blisko i bezpośrednio go obchodzącej, jest objawem wybitnie typowym, na szczęście w ankiecie naszej niemal odosobnionym.

FABRYKI WYROBÓW CEMENTOWYCH:

1) w Lublińcu, ul. Dworcowa 12 (r. z. 1905 — wł. Paweł Kuczera). Specjalnością wytwórni jest dachówka cementowa; wytwórczość roczna wynosi 50.000 szt. wartości 10.000 zł. i zaspokaja wyłącznie potrzeby miejscowe;

2) w Lublińcu, ul. Powstańców 9 (r. z. 1910 — wł. Wincenty Biela); specjalność: dachówka cementowa; wydajność roczna 50.000 szt. wartości 5.000 zł.; zbyt na miejscu.

FABRYKA GWOŹDZI

W Lublińcu, aleja Częstochowska II (r. z. 1925 — wł. Włodzimierz Klepacki), kompletnie urządzona, nie została dotychczas uruchomiona z braku środków obrotowych.

KAMIENIOŁOM

w Czarnym Lesie, w obrębie gminy Ligockiej (r. z. 1886 — własność gminy pod zarządem dyrektora Macieja Rogowskiego), wydajność roczna 100 m³ kamienia wapiennego.

TARTAKI PAROWE:

1) w Lublińcu, przy ul. Częstochowskiej (r. z. 1907 — własność Sp. Akc. Górnośląskie Zakłady Drzewne). Ilość i wartość produkcji nie znane, z powodu nie zapodania ich przez właścicieli. Materiał tarty odchodzi masowo do Niemiec;

2) w Lisowie (r. z. 1871 — wł. A. Wisłocki), produkcja roczna 9.000 m³ wartości 275.000 zł. Ostatnio uruchomiono heblarnię. Zbyt na miejscu;

3) na stacji Herby (gm. Kalina, pow. Lubliniec) (r. za. 1915 — własność Górnośląskiego Przedsiębiorstwa Drzewnego w Katowicach, przy ul. Lumpy 1). Wskutek zastoju w budownictwie tartak od dłuższego czasu nieczynny;

4) w Kochcicach (r. z. 1890 — własność Spółki Estetes Limited Kochcice). Bliższe dane cyfrowe nie są znane dzięki dyskrecji właścicieli. Przy tartaku działa heblarnia.

Przerabiane jest drzewo z lasów własnych Spółki. Deski heblowane wysyła się w dużych partjach zagranicę;

5) w Kochcicach (r. z. 1890 — własność Spółki Estetes Limited Kochcice). Wszystkie dane jak wyżej.

WAPIENNIKI:

1) w Lubecku - Lipiu (r. z. 1898 — wł. Jan Biela), produkcja roczna wartości 75.000 zł. Zbyt na miejscu: w 50% do hut i kopalń, w 20% dla budowl i 30% dla rolnictwa;

2) w Lublińcu (r. z. 1877 — wł. Maks Wiener);

3) w Lublińcu (r. z. 1902 — wł. Karol Nawrot!). Łączna produkcja obu ostatnich wapienników wynosi 8000 m³ wartości 12.000 zł.

(C. d. n.)

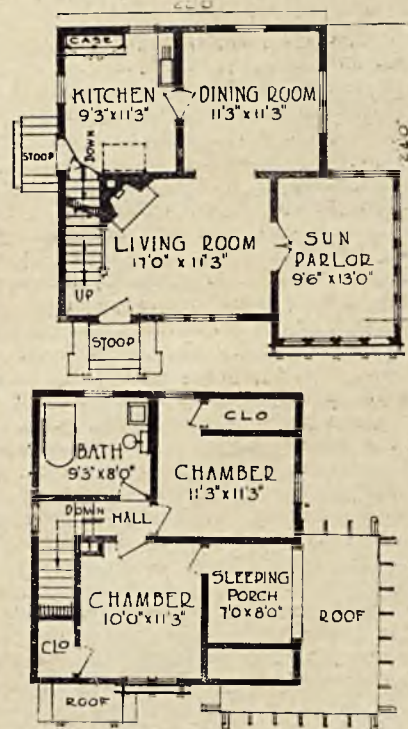
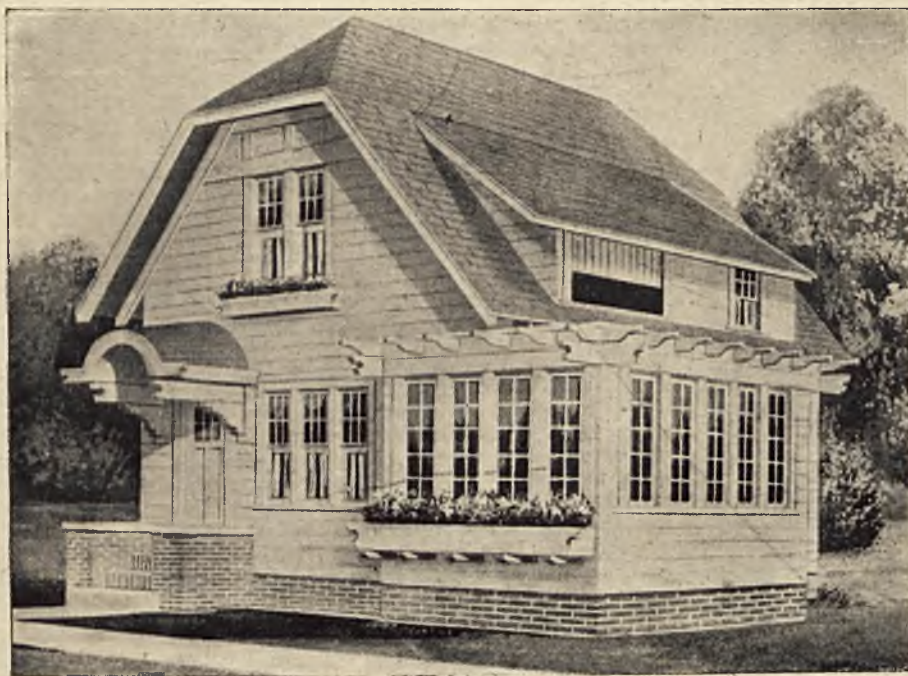

Bezdomni, nie czytajcie!

Pierwsza nasza wzmianka o „domach, budowanych systemem: „szybko, pięknie i niedrogo“, zamieszczona w zeszycie marcowym „Polskiego Przemysłu Budowlanego“, wywołała wśród Czytelników nader żywe zainteresowanie. Otrzymałiśmy w tym przedmiocie pokazną korespondencję, której treść zasadniczą stanowią zapytania: ile przedstawiony na ilustracji domek kosztuje, jak długo się buduje i — co już bardziej zastanawia — gdzie go można zamówić. To ostatnie pytanie dowodzi roztargnienia, bo adres dokładny podaliśmy we wspomnianym artykule. Powtarzamy go tu na gorąco: firma „Ekonomja S. A. Gospodarstwa Krajowego“ (filja amerykańskiej „Economy Corporation“) w Skarżysku. Tam należy się zwracać po wszelkie wyjaśnienia w spr-

znajduje się kuchnia, jadalnia, gabinet (salon) i weranda. W mansardzie mieszczą się wygodny, łazienka, dwa pokoje i alkowa, mogące służyć za sypialnię. Dom posiada dwa wejścia (od frontu i przez kuchnię), z których każde łączy się z klatką schodową, prowadzącą do izb górnych. Wszystkie pomieszczenia są przestronne i, nie wyłączając alkowy, mają obfity dopływ światła dziennego. Obszerna weranda nadaje się zarówno jako miejsce wytchnienia, zaciszny kącik do popołudniowej drzemki, dla kąpieli słonecznych i — jako bawialnia do przyjęć w „ścisłem kółku“.

Wymiary domu w stopach angielskich są następujące: fundament z podmurowaniem 6 st. 8 c., wysokość izb w parterze 8 st. 6 c., w mansardzie 8 st.

wie kosztów, terminów, warunków spłaty i t. p. Jest to wytwórnia domów gotowych z drzewa. Wykonywa zamówienia według planów swoich i dostarczonych przez klienta, atoli z materiałów tylko własnych, bo jakżeby inaczej mogła obciążać się odpowiedzialnością za trwałość wykonanej budowy!

Obok powyższych pytań znaleźliśmy także liczne prośby o dalsze wzory i opisy na łamach naszego czasopisma, aby osobom zainteresowanym ułatwić orientację co do istniejących możliwości wyboru typów, proponowanych przez firmę. Z całą gotowością czynimy zadość temu życzeniu.

Zamieszczona powyżej fotografia przedstawia typ domu mieszkalnego parterowego z mansardą o 5 pokojach, z łazienką, werandą i alkową-sypialnią. W parterze — jak widzimy na załączonym planie —

długość domu w fundamencie 33 st., szerokość 30 st. Wielkość izb (powierzchnia podłóg) uwidoczniła jest na planach.

A teraz spojrzycie na całość. Wrażenie ogólne jest tak pogodne, tak ciepłe i ujmujące, że poprostu żal zbiera rozstać się z tym widokiem. Ileż przemitych refleksyj budzi się w sercu i w duszy! Od białego domku płyną ku nam jakieś jasne zjawy słodczy, ciszy i przytulności. Jeżeli szczęście jest na ziemi, to mieszkać musi w podobnym przybytku. Osadźcie tu tylko dwoje, którzy się kochają, dodajcie im dla okrasy parę rozkosznych dzieciaków i... książeczkę czekową na 100.000 dolarów, a przekonacie się, że raj stworzą w tem gniazdku. Niedowiarkom zaleca się przerobić tę próbę osobiście.

Zapiski.

Komentarz do rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej o prawie budowlanem i zabudowie osiedli, pióra mec. Ignacego Chabielskiego, podany zostanie w najbliższym (majowym) zeszycie „Polskiego Przemysłu Budowlanego”. Zamieszczenie tego komentarza w numerze bieżącym nastrojało trudności techniczne, z powodu swej obszernej objętości, która w połączeniu z samym rozporządzeniem (podanem przez nas w zeszycie niniejszym w brzmieniu dosłownem) musiałaby rozszerzyć ramy kolejnego wydawnictwa do rozmiaru wydań nadzwyczajnych. Sądzymy, że ten krótki przeciąg czasu, jaki oddziela pojawienie się ustawy od ukazania się jej objaśnienia, zostanie przez Czytelników naszych celowo wykorzystany dla dokładniejszego zaznajomienia się z treścią ustawy, co będzie właśnie odpowiednim przygotowaniem do zrozumienia uwag objaśniających i ewentualnych projektów zmian, skreśleń i uzupełnień, leżących w interesie zarówno budownictwa, jak i społeczeństwa.

Notowania materiałów budowlanych.

Dzięki sprzyjającej pogodzie ruch w dziale budowlanym był już dość znaczny. Nowych budowli rozpoczęto dotychczas bardzo mało, a na pierwszy plan wysunęło się obecnie odnawianie budynków, oraz dokarczanie już rozpoczętych. Zaznaczyć należy, że prócz zrzeszonych w Spółdzielniach mieszkaniowych, osoby prywatne nie mogą otrzymać kredytu długoterminowego w Banku Gospodarstwa Krajowego, wobec czego rezygnują ze swych projektów budowy, odkładając ją do czasów lepszych.

Ciasnota gotówki i brak taniego długoterminowego kredytu dają się dotkliwie odczuć. Rząd zdaje sobie doskonale sprawę ze znaczenia, jakie odegrałby intensywny ruch budowlany, konsument wszystkich prawie gałęzi przemysłu. Jasnym chyba dla wszystkich jest, że wzrost ilości mieszkań zaspokoiliby z jednej strony dotkliwie odczuwany brak pomieszczenia, a przy budowie znalazłoby pracę setki ludzi i państwo nie byłoby zmuszone płacić dużych sum na bezrobotnych, a samo mogłoby ściągać większe podatki, gdyż wzrost produkcji i zbytu, a temsamem i zysków przedsiębiorstwa, pozwalają na pobieranie większych podatków. Ogólną poprawę życia gospodarczego w Polsce uzależniają sfery finansowe, oraz przemysłowe od konjunktury, jaka zapanuje w branży budowlanej. Nic też dziwnego, że na ustach wszystkich jest dziś przewidziany przez murarzy od 1 b. m. strejk, który trwając dłuższy czas (w zeszłym roku miesiąc) przyniosłby niepowetowane szkody, to też już dziś zastanawia się Rząd nad jego zlikwidowaniem. Skala płacy ustalona na 1,40 zł jest zdaniem naszym za niską, ale robotnik dobry otrzymuje znacznie więcej. Do strejku więc prą robotnicy, chcąc otrzymywać wysokie wynagrodzenie za małą pracę.

Cegła. Właściciele cegielni, zarabiający na swych produktach wskutek sprzyjającej im nadal konjunktury przeszło 50%, nie starają się o uzyskanie w Banku Gosp. Kraj. pożyczek, by nie poddawać się pod kontrolę Rządu, który starał się być regulatorem cen na rynku wewnętrznym. Sprzedaż cegły jest zupełnie nieuregulowaną i trudnią się nią najróżniejsze elementy, żądając z góry zadołkowania, by później nie dostarczać w umówionym terminie. Niezdrowy ten objaw uważać należy za przejściowy, gdyż przedsiębiorcy budowlani, nauczeni smutnym doświadczeniem, wolą nawet zapłacić cokolwiek wyższe ceny, by mieć pewność dostawy. Ostatnio sprzedano na rynku tutejszym poważniejsze partje cegły zesłorocznej produkcji górnośląskiej po 133.75 zł za 1000 szt., zaś nowej produkcji po 119 loco budowa. Gotówkę odbierają dostawcy za zaliczeniem kolejowem.

Cement. Syndykat dyktuje dziś ceny wskutek braku konkurencji. Wysokość zarobku łatwo dziś określić, gdyż podczas wojny w zaprzestym roku z syndykatów, oddawano cement po 4 zł za 100 kg; dziś zaś płaci się 8.60 zł, parytet Łazy fr. stacja załadowania, a cena opakowania podniosła się przy beczie 200 kg na 3.40 zł, natomiast 0.20 za podstawienie wagonu. Ponieważ Rząd nie zgadza się na dalszą podwyżkę cen, postanowił Syndykat podnieść znów cenę opakowania. Fr. Warszawa kosztuje dziś beczka 200 kg 20.80, zaś w detalu sprzedaje się go po 23 — 23.50 zł, zaś stałym klientom liczą hurtownicy 22 — 22.75 zł.

Wapno. Ceny wapna utrzymują się dotychczas na poziomie dawnym to znaczy od 3.50 — 5.00 zł fr. stacja załadowania. Poważniejsi hurtownicy posługują się gatunkami wapna najlep-

„Budowniczy” Nr. 5 (za maj) przynosi treść nader bogatą i urozmaiconą; składają się na nią następujące artykuły: „Kopuła w budownictwie nowoczesnem”, inż. Józef Rogowski; „Stadion sportowy w Pradze Czeskiej”; „Fantastyczne plany budowlane Nowego Jorku”; „Konjunktura budowlana (wobec rozpoczęcia sezonu)”, Ignacy Chabielski; „Obecny stan spraw budowlanych P. W. K.” (z referatu inż. arch. Jerzego Millera, wygłoszonego w dniu 14 marca br. w Uniwersytecie Poznańskim); „Drugi Polski Zjazd Naukowej Organizacji”; „Wytrwałość materiałów” (wiadomości z literatury technicznej); „Przegląd ustaw i rozporządzeń”; „Ruch budowlany”; „Kronika”; „Przegląd czasopism”; „Bibliografia”; „Cennik materiałów budowlanych”. Adres wydawnictwa: „Budowniczy”, Lwów, ul. Grodzickich 1.

szemi, a więc kieleckiem, choć poznańskie konkuruje z niem ceną. Przewóz tonny do Warszawy kosztuje 1 zł. zwózka z kolei do składu 0.80 — 1.00 zł., a więc najlepszy gatunek loco skład kalkuluje się ca 7.00 zł., zaś loco budowa od 7.50 — 8.00. Gatunki gorsze są stosownie do tego obliczenia tańsze. Zapotrzebowanie na wapno palone jest duże, jednak braku nie należy się spodziewać. Wapno lasowane loco budowa za 1 m³ oddawano po 50 zł., dla stałych odbiorców przy większych partjach po 45.00 złotych.

Gips. Zbyt gipsu stosunkowo do innych materiałów średni. Poważniejszych zamówień należy oczekiwać dopiero po drugiej połowie maja. Płacono za 100 kg fr. budowa: gips murarski 11 zł, sztukatorski 12 zł, modelowy 15 zł, alabastrowy 17 złotych.

Papa i trzciny. Zapotrzebowanie w ostatnich dniach znacznie wzrosło i hurtownicy zaopatrują się w materiał nowy. Mimo strejku, jaki panował w fabrykach papy, ceny utrzymały się na dotychczasowym poziomie, a więc zł 4.75 za rolkę długości 7 metrów gat. 0, zaś każde dalsze 0 o złoty drożej loco fabryka. Loco budowa płacono ostatnio 0.25 gr. drożej na rolce, gdyż hurtownicy otrzymują jeszcze rabaty. Fabryki prowincjonalne np. Piotrków, starają się opanować tutejszy rynek, konkurując całkowicie z miejscowemi. Na maty trzcinowe zbyt mały przy cenie 0.25 — 0.30 za metr.

Drzewo. Eksport drzewa w ostatnich dwóch miesiącach nie wykazuje większej poprawy, gdyż ceny nasze są stosunkowo wysokie, a brak nam standardu, tak że decydujący wpływ posiada na nasz wywóz drzewa Gdańsk. Na rynku krajowym zbyt jest stale większy przy mocnej tendencji. Notowano w ładunkach wagonowych fr. wagon Warszawa w nawiasach loco skład w detalu. Deski stolarskie bez sęków boczne 165 — 172 (210), deski i bale stolarskie 140 — 160 (do 200), deski obrzynane ½ cala 100 — 105 (125), ¾ cala 110 — 115 (130), ¾ i ¾ cala 125 (145), deski heblowane i szpuntowane 145 (160), bale obrzynane 2.2½ i 3 cale 130 (150 zł) za m³.

Smola. Ceny smoły utrzymane na poziomie 0.55 — 0.60 zł za kg w detalu, przy odbiorze w beczkach 0.50 za kg loco skład.

Żelazo. Ceny żelaza od szeregu miesięcy utrzymują się na tym samym poziomie, przyczem ilość zamówień do hut wzrasta, tak że mimo małego stosunkowo eksportu zatrudnienie jest dobre. Huty przyjmują zapłatę weksłami z terminem do 6 miesięcy. Ceny kształtują się loco huta za 1000 kg następująco: Żelazo sztabowe cena zasadnicza 350 zł, formowe Nr. 24 i 25 350, Nr. 26 i wyżej zł 390, taśmówka na gorąco walcowana 422.50, żelazo uniwersalne zł 390.

Blachy. Na rynku miejscowym gros obrotów przypada na detal. Loco skład za kg w złotych płacono: Blacha cynkowa 1.70, ocynkowana 1.20, żelazna dachowa 0.90 — 1.00, żelazna 0.45 — 0.50, belki 0.50 — 0.55 zł. W partjach wagonowych zakupuje się loco huta za 1000 kg blacha gruba 432.50, cienka 525.

Gwoździe. Fabryki pracują obecnie bardzo intensywnie. Za skrzynkę 16 kg płacono zł. 9 — cena zasadnicza, do której dolicza się lub odlicza za wymiary.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej o prawie budowlanem i zabudowaniu osiedli z dnia 16 lutego 1928 roku.

Na podstawie art. 44 ust. 6 Konstytucji i ustawy z dnia 2 sierpnia 1926 r. o upoważnieniu Prezydenta Rzeczypospolitej do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy (Dz. U. R. P. Nr. 78, poz. 443) postanawiam, co następuje:

Postanowienia ogólne.

Art. 1. Przepisy rozporządzenia niniejszego, tudzież rozporządzenia i przepisy miejscowe, na podstawie tego rozporządzenia wydane, mają zastosowanie:

- 1) przy budowie, zmianach budowlanych i utrzymaniu:
  - a) wszelkich budynków naziemnych i podziemnych zarówno w osiedlach, jak i poza osiedlami;
  - b) urządzeń, związanych z budynkami tudzież urządzeń pomocniczych przy budowie;
- 2) przy tworzeniu nowych działek budowlanych w osiedlach;
- 3) przy zakładaniu, urządzeniu i zmianach przez gminę w obrębie osiedli ulic i dróg, placów i wszelkich terenów, przeznaczonych do użytku publicznego.

Art. 2. Uzyskanie pozwolenia władz na budowę, zmiany budowlane i użytkowanie budynków i urządzeń, związanych z budynkami, jest wymagane tylko w wypadkach, przewidzianych w niniejszym rozporządzeniu (art. 332, 333, 334, 357) lub w wydanych na jego podstawie przepisach miejscowych (art. art. 408 — 417).

- Art. 3.** Nowe działki budowlane w osiedlach tworzy się:
- a) na podstawie zatwierdzonego planu parcelacji terenów (art. art. 52 — 67);
  - b) w drodze scalenia działek niezabudowanych i niezdalnych do zabudowania (art. art. 68 — 143);

c) w drodze odpowiedniego łączenia działek wadliwie zabudowanych i niezdatnych do zabudowania (przekształcenia) (art. art. 144 — 170).

Art. 4. Zakładanie przez gminę w miastach i miasteczkach (gminach miejskich) i uzdrowiskach, uznanych za posiadające charakter użyteczności publicznej, ulic, dróg, placów i wszelkich terenów, przeznaczonych do użytku publicznego, tudzież zmiany tych urządzeń mogą być dokonywane tylko na podstawie planów zabudowania odrębnych osiedli, sporządzonych w trybie, przewidzianym w niniejszym rozporządzeniu (art. art. 7 — 51).

Art. 5. W miarę potrzeby będą wydane dla miast i innych osiedli miejscowe przepisy policyjno-budowlane, zastosowane do warunków lokalnych.

O ile nie chodzi o miasta o własnym statucie i wogóle o miasta wydzielone z powiatów albo o uzdrowiska, uznane za posiadające charakter użyteczności publicznej, przepisy takie mogą być wydane wspólnie dla kilku albo dla szeregu miast, lub innych osiedli.

Art. 6. Za osiedla w rozumieniu niniejszego rozporządzenia uważa się:

- a) miasta i miasteczka,
- b) uzdrowiska, kolonie za posiadające charakter użyteczności publicznej na podstawie ustawy z dnia 23 marca 1922 r. (Dz. U. R. P. Nr. 31, poz. 254), w granicach okręgu ochrony sanitarnej,
- c) osady wiejskie i fabryczne, kolonie robotnicze i wogóle wszelkie skupienia w jednej grupie co najmniej 10 budynków mieszkalnych.

Część I.

Zabudowanie osiedli.

TYTUŁ I.

Plany zabudowania.

Rozdział 1.

Istota planu zabudowania i zasady zabudowania osiedli.

Art. 7. Dla przeprowadzenia regulacji i prawidłowego zabudowania miast i miasteczek (gmin miejskich) oraz uzdrowisk, uznanych za posiadające charakter użyteczności publicznej, — powinny być sporządzone plany zabudowania.

Dla osiedli, nie wskazanych w ustępie pierwszym, plany zabudowania należy sporządzać w miarę nieodzownej potrzeby. Plany zabudowania powinny być oparte na pomiarowych zdjęciach sytuacyjnych i wysokościowych.

Art. 8. Plany zabudowania mogą być sporządzane jako plany ogólne lub szczegółowe.

Plany ogólne powinny być sporządzane dla obszaru całego osiedla, lub znacznej jego części, albo dla kilku sąsiednich osiedli.

Plany szczegółowe powinny być sporządzane na podstawie prawomocnego ogólnego planu i mogą obejmować obszar całego osiedla, lub jego części, albo poszczególnych części sąsiednich osiedli.

Wspólny plan zabudowania dla kilku osiedli, lub części kilku sąsiednich osiedli, powinien być sporządzany w wypadkach, gdy warunki gospodarcze lub potrzeby rozwoju miejscowości tego wymagają.

Art. 9. Sporządzenie szczegółowego planu zabudowania bez uprzedniego sporządzenia ogólnego planu zabudowania jest dopuszczalne:

- a) o ile szczegółowy plan zabudowania obejmie obszar osiedla i uczyni zadość wymogom artykułu 10;

b) w razie klęski żywiołowej, jak pożar i t. p., wskutek której została zniszczona część osiedla;

c) w wypadkach, gdy zachodzi potrzeba otwarcia nowej ulicy, i

d) wogóle w wypadkach, gdy zachodzi nieodzowna potrzeba uregulowania zabudowania istniejącej lub nowopowstałej części osiedla.

Art. 10. Ogólne plany zabudowania obejmują:

- 1) linie regulacyjne, odgraniczające obszary przeznaczone:
  - a) na główne arterie komunikacyjne, razem z urządzeniami pomocniczymi,
  - b) pod budowę budynków, zakładów i urządzeń użyteczności publicznej,
  - c) na place publiczne, skwery, parki, ogrody, place sportowe i inne podobne urządzenia, przeznaczone do użytku publicznego,
  - d) na uprawę leśną, rolną, ogrodniczą (ewentualnie ogródki działkowe) lub inną podobną,
  - e) na cele wyłącznie mieszkaniowe,
  - f) na cele mieszkaniowe z dopuszczeniem zakładów przemysłowych, nie podpadających pod przepisy art. 18,
  - g) na cele wyłącznie przemysłowe;

2) podział miejscowości na strefy według sposobu zabudowania jedno lub wielopiętrowego, zwarte, grupowego, luźnego lub mieszane, ogniotrwałego lub nieogniotrwałego, gdy ten ostatni jest dopuszczalny;

3) profile podłużne i charakterystyczne poprzeczne istniejących i projektowanych przewidzianych w planie arterii komunikacyjnych.

Art. 11. Szczegółowe plany zabudowania obejmują:

- a) linie regulacyjne, odgraniczające obszary, przeznaczone na wszelkie arterie komunikacyjne razem z urządzeniami pomocniczymi i stanowiące granice tych obszarów,

- b) frontowe linie zabudowania,
- c) poziom ulic i placów na terenie, objętym planem zabudowania,
- d) sposób zabudowania gruntów budowlanych wogóle, a w szczególności tylne linie zabudowania, których nie mogą przekraczać tylne ściany domów, wznoszonych przy ulicach lub w głębi działek budowlanych.

Art. 12. Plany zabudowania powinny uwzględniać wymogi zdrowotne, bezpieczeństwo od ognia, dogodność i rozwój komunikacji oraz racjonalne odwodnienie miejscowości, w szczególności powinny uwzględniać wymogi, wynikające z art. 13 — 20.

Art. 13. Wymiary placów i szerokość dróg i ulic powinny być zastosowane do przeznaczenia i przewidywanego ruchu. Szerokość głównych arterii komunikacyjnych, mierzona między liniami regulacyjnymi, powinna wynosić co najmniej 18 metrów.

Art. 14. Wzajemna odległość linii zabudowania zarówno przy nowozakładanych jak i istniejących publicznych ulicach powinna wynosić co najmniej 12 metrów.

O ile w osiedlu dozwolone jest wznoszenie budynków nieogniotrwiałych, odległość ta powinna wynosić co najmniej 18 metrów.

Ustalenie mniejszej od 12 metrów odległości pomiędzy liniami zabudowania przy ulicach istniejących jest dopuszczalne w wypadkach:

- a) gdy przy tych ulicach znajdują się budynki zabytkowe lub
- b) gdy za tem przemawiają zasługujące na uwzględnienie warunki miejscowe.

Art. 15. Ulice i place powinny być zastosowane do terenu — i tak założone, aby zapewniały dostęp promieniom słonecznym do budynków mieszkalnych, tudzież do budynków, przeznaczonych dla inwentarza żywego.

Art. 16. Gęstość zabudowania powinna być unormowana stosownie do przeznaczenia nowych lub charakteru istniejących dzielnic (dzielnice handlowe, przemysłowe, mieszkaniowe). Dla poszczególnych stref i dzielnic, ulic lub dróg, powinny być ustanowione:

- a) odległość budynków od ulic, granic i innych budynków,
- b) wysokość budynków,
- c) wymiary niezabudowanej powierzchni na działkach budowlanych.

Art. 17. Bloki budowlane powinny być tworzone w sposób, umożliwiający ich celowe, ekonomiczne i higieniczne zabudowanie zgodnie z wymogami artykułów 12 — 16.

Dla budynków mieszkalnych należy tworzyć bloki takich rozmiarów i kształtu, ażeby zabudowanie poszczególnych działek było możliwe wyłącznie traktami przelotowo przewietrzanymi. Wyjątki są dopuszczalne jedynie w wypadkach, usprawiedliwionych warunkami miejscowymi.

Art. 18. Dla zakładów przemysłowych, które mogą zagrażać bezpieczeństwu publicznemu, a przede wszystkim życiu i zdrowiu sąsiadów, lub też mogą ich narażać na szkody i specjalne uciążliwości z powodu hałasu, wycieków i t. p., powinny być w planie zabudowania przewidziane odrębne dzielnice.

Art. 19. Przy ustalaniu poziomów ulic i placów należy poza dogodnością komunikacji i zabudowania mieć na względzie, aby opady atmosferyczne posiadały należyty odpływ, kanały zaś i ścieki dogodny spadek, względnie, ażeby je można było ująć w odpowiedni system.

Art. 20. Przy sporządzaniu planów zabudowania powinny być uwzględnione wymogi estetyczne wyglądu miejscowości i jej części, a odrębny właściwy osiedlu lub części tegoż charakter zabudowania powinien być zachowany, zszpecenia zaś, spowodowane nieunormowaniem zabudowaniem, powinny być usuwane.

Szerokość i sposób urządzenia ulic, placów i dróg najmniejsze dopuszczalne rozmiary działek budowlanych i sposób połączenia ich z ulicą lub drogą, najmniejsze dopuszczalne rozmiary niezabudowanej przestrzeni i podwórz będą uregulowane w drodze przepisów miejscowych (art. 408).

Również w drodze przepisów miejscowych mogą być ustanowione: zakaz wznoszenia w miastach budynków mieszkalnych przy ulicach nieurządzonych, zakaz wznoszenia przy pewnych ulicach i placach o historycznym lub artystycznym znaczeniu takich budynków, któreby mogły zmienić odrębny charakter miejscowości, ulicy lub placu, najmniejsza dopuszczalna wysokość budynków przy pewnych ulicach, wreszcie warunki, którym powinny odpowiadać budynki, cofnięte od ustalonej linii zabudowania (art. 410).

Postępowanie przy sporządzaniu planów zabudowania.

Art. 21. Do sporządzania planów zabudowania są powołane:

- a) w mieście Warszawie, w miastach o własnym statucie i wogóle w miastach, wydzielonych z powiatów, magistraty;
- b) w gminach miejskich, niewydzielonych z powiatów i w gminach wiejskich, w tych ostatnich z wyjątkami, zastrzeżonemi w następującym punkcie c), — wydziały powiatowe;
- c) w uzdrowiskach, uznanych za posiadające charakter użyteczności publicznej na podstawie ustawy z dnia 23 marca 1922 r. (Dz. U. R. P. Nr. 31, poz. 254), a nie stanowiących gminy miejskiej, — wydziały wykonawcze komisji uzdrowiskowych.

W poszczególnych gminach miejskich, niewydzielonych z powiatów, właściwi wojewodowie mogą upoważnić do sporządzenia planów zabudowania magistraty, względnie zwierzchności gminne.

Art. 22. W razie, gdy miejscowość została zniszczona wskutek klęski żywiołowej, obowiązane są powołane w artykule 21 władze niezwłocznie postanowić, czy i w jakim zakresie zachodzi potrzeba natychmiastowego sporządzenia planu zabudowania, i w razie twierdzącym do sporządzenia tego planu przystąpić.

Art. 23. W razie, gdy według uznania państwowej władzy nadzorczej zachodzi potrzeba sporządzenia planu zabudowania dla kilku osiedli lub dla części kilku sąsiednich osiedli (art. 8 ustęp 4), nie stanowiących jednej gminy, władza ta powoła specjalną komisję do sporządzenia takiego planu.

Przewodniczącemu komisji mianuje w mieście Warszawie Minister Robót Publicznych w porozumieniu z Ministrem Spraw wewnętrznych, a w innych miejscowościach — właściwą państwową władzą nadzorczą, członków zaś wybierają uchwalające organa odnośnych gmin po trzech z każdego osiedla, którego dotyczy plan zabudowania.

W razie, gdy plan zabudowania obejmuje trzy lub większą ilość gmin, państwowa władza nadzorcza poza przewodniczącym mianuje taką ilość członków komisji, ażeby członkowie mianowani razem z członkami, wybranymi przez jedną gminę, stanowili połowę ogólnej liczby członków komisji.

W razie, gdy osiedla podlegają różnym państwowym władzom nadzorczym, za właściwą w znaczeniu niniejszego artykułu będzie uważana władza nadzorcza hierarchicznie wyższa.

Art. 24. W mieście Warszawie Minister Robót Publicznych, a w innych miejscowościach wojewoda może zarządzić sporządzenie w określonym terminie planu zabudowania, gdy:

a) organa, powołane w art. 21, nie przystępują do sporządzenia planu zabudowania, jakkolwiek zachodzi nieodzowna tego potrzeba,

b) w wypadkach klęski żywiołowej organa te zwlekają z powzięciem postanowienia o przystąpieniu do sporządzenia planu zabudowania, lub

c) powzięte przez nie postanowienie nie odpowiada istotnym potrzebom miejscowości.

Art. 25. O przystąpieniu do sporządzania planu zabudowania powinno nastąpić ogłoszenie w sposób, przyjęty w danej miejscowości, oraz ogłoszenie w „Monitorze Polskim” tudzież we właściwym „Dzienniku Wojewódzkim” i co najmniej w dwóch pismach miejscowych, jeżeli takie istnieją, a w miejscowościach wiejskich ponadto w drodze wywieszenia obwieszczenia we właściwych zarządach gmin w miejscu widocznym na okres co najmniej jednego tygodnia.

W razie, gdy plan zabudowania obejmuje osiedle, albo część osiedla, zniszczone wskutek klęski żywiołowej, wystarcza trzykrotne ogłoszenie w sposób przyjęty w danej miejscowości.

Za dzień ogłoszenia uważa się ten dzień, w którym nastąpiło ogłoszenie w sposób przyjęty w danej miejscowości, względnie ostatni dzień wywieszenia obwieszczenia w zarządzie gminy wiejskiej, albo dzień wydania numeru „Monitora Polskiego”, zawierającego ogłoszenie, lub wreszcie dzień wydania numeru „Dziennika Wojewódzkiego” albo pisma, w którym po raz ostatni umieszczono ogłoszenie, zależnie od okoliczności, jaki z podanych sposobów ogłoszenia nastąpił najpóźniej.

Art. 26. Ogłoszenie, o którym mowa w artykule 25, powinno zawierać:

- a) ścisłe oznaczenie obszaru, dla którego ma być sporządzony plan zabudowania,
- b) podanie terminu i miejsca, w których interesowani mogą zaznajamiać się z projektem planu zabudowania, i
- c) podanie terminu, w którym interesowani mogą złożyć wnioski, dotyczące planu zabudowania.

Art. 27. O ile tereny, objęte planem zabudowania, znajdują się w obrębie strefy nadgranicznej, określonej w przepisach o granicach Państwa, — albo mają styczność z obiektami państwowego znaczenia, jak wojskowymi urządzeniami fortyfikacyjnymi lub strategicznymi, portami morskimi, rzekami, jako też drogami publicznymi, kolejami, terenami górnictwami i t. p., wreszcie o ile w obrębie terenu, objętego zamierzonym planem zabudowania, znajdują się obszary, stanowiące własność Państwa, — wówczas o przystąpieniu do sporządzenia planu zabudowania powinny być zawiadomione władze, zarządzające temi obiektami, a w wypadku, gdy chodzi o strefę nadgraniczną, podlegającą przepisom o granicach Państwa, — właściwe powiatowe władze administracji ogólnej w celu zapewnienia uwzględnienia w planie zabudowania interesów Państwa.

Przeciw zastrzeżeniom odnoszących władz gmina może wystąpić w toku instancyj do właściwej władzy wyższej.

Art. 28. Przy sporządzaniu planu zabudowania wnioski interesowanych osób i gmin powinny być rozpatrzone, zastrzeżenia zaś właściwych władz (art. 27) uwzględnione.

Art. 29. Sporządzone plany zabudowania osiedla lub jego części powinny być uchwalone:

a) przez radę miejską, względnie radę gminną — w Warszawie, w miastach o własnym statucie i wogóle w miastach wydzielonych w powiatów, tudzież w gminach miejskich, niewydzielonych z powiatów, w których do sporządzenia planu zabudowania (art. 21 ust. 2) zostały upoważnione magistraty, względnie zwierzchności gminne;

b) przez wydział powiatowy, po wypowiedzeniu się organu uchwalającego odnośnej gminy, w gminach wiejskich tudzież w gminach miejskich niewydzielonych z powiatów, — o ile magistraty albo zwierzchności gminne nie zostały upoważnione do sporządzenia planu zabudowania (art. 21 ust. 2);

c) przez komisję uzdrowiskową w uzdrowiskach, uznanych za posiadające charakter użyteczności publicznej, nie stanowiących gminy miejskiej, po wypowiedzeniu się organu uchwalającego gminy;

d) przez komisję, wymienioną w art. 23, po wypowiedzeniu się organów uchwalających odnośnych gmin, w razie sporządzenia planu zabudowania dla kilku osiedli lub ich części (art. 8 ustęp 4).

Art. 30. Plany zabudowania po uchwaleniu (art. 29) powinny być wyłożone w terminie, oznaczonym przez ciała uchwalające, do publicznego przeglądu na okres co najmniej czterech tygodni, o czym ma być ogłoszone w sposób, przewidziany w art. 25.

W razie, gdy plan zabudowania obejmuje osiedle albo część osiedla, zniszczone wskutek klęski żywiołowej, okres wyłożenia planu do publicznego przeglądu wynosi siedem dni.

W ogłoszeniu należy podać okres, miejsce i godziny, w których można te plany przeglądać.

Art. 31. Osoby interesowane mają prawo zaznajamiać się z treścią planów zabudowania w terminach, oznaczonych w ogłoszeniu. W okresie następujących dwu tygodni po upływie okresu wyłożenia planów mogą być zgłaszane zarzuty przeciw tym planom na ręce organów, wymienionych w artykule 21, względnie 23.

W razie, gdy plan zabudowania obejmuje osiedle albo część osiedla, zniszczone wskutek klęski żywiołowej, termin zgłaszania zarzutów wynosi siedem dni po upływie okresu wyłożenia planu.

Art. 32. Zarzuty, zgłoszone przeciw planom zabudowania, powinny być rozpatrzone i załatwione przez organa wymienione w art. 29.

Art. 33. Rozpatrzenie zgłoszonych przeciw planom zabudowania zarzutów, nieuwzględnionych przez organa wymienione w artykule 29, tudzież zatwierdzenie tych planów, z wyjątkiem wypadków, przewidzianych niżej w ustępach 2-im i 3-im, należy:

a) do Ministra Robót Publicznych, odnośnie do miasta Warszawy, miast, położonych przy portach morskich, miast o własnym statucie i wogóle miast wydzielonych z powiatów tudzież uzdrowisk, uznanych za posiadające charakter użyteczności publicznej, i to odnośnie do miast, położonych przy portach morskich, — w porozumieniu z Ministrem Przemysłu i Handlu, odnośnie zaś uzdrowisk, uznanych za posiadające charakter użyteczności publicznej — w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych.

b) do wojewody, gdy plany zabudowania dotyczą osiedli, nie objętych punktem a) niniejszego ustępu.

Minister Robót Publicznych w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych może zastrzec sobie zatwierdzenie planów zabudowania poszczególnych osiedli, niewymienionych

w ustępie 1 punkcie a) niniejszego artykułu, jako też upoważnić wojewodę do zatwierdzenia planów zabudowania miast, wydzielonych z powiatów, z wyjątkiem miast, stanowiących siedzibę urzędów wojewódzkich.

W razie, gdy przeciw szczegółowemu planowi zabudowania, sporządzonemu na podstawie prawomocnego ogólnego planu zabudowania, zarzutów w przepisany terminie nie zgłoszono, albo gdy zgłoszone przeciw takiemu planowi zarzuty zostały uwzględnione w trybie, przewidzianym w art. 32, szczegółowy plan zabudowania staje się prawomocnym bez zatwierdzenia.

Art. 34. O przywróceniu terminu dla wniesienia zarzutów, gdy pominięcie terminu nastąpiło wskutek nieprzewidywanych przeszkód lub niezachowania przez władze, powołane do sporządzania planów zabudowania, przepisów artykułów 25 i 30, tudzież o wznowieniu postępowania w razie wyjścia na jaw nowych istotnych okoliczności faktycznych, gdy odnośny plan zabudowania już się uprawomocnił, — orzekają władze, wymienione w ustępie 1 artykułu 33.

Art. 35. O zatwierdzeniu, względnie uprawomocnieniu się (art. 33) planu zabudowania powinno nastąpić ogłoszenie w trybie, przewidzianym w art. 25.

Art. 36. Prawomocny plan zabudowania powinien być przechowywany w zarządzie odnośnej gminy i udostępniony dla osób interesowanych.

Art. 37. Koszty sporządzenia planów zabudowania ponoszą odnośne gminy.

W razie, gdy w myśl ustępu końcowego artykułu 8 sporządza się wspólny plan zabudowania dla kilku osiedli, lub dla części kilku sąsiednich osiedli, koszty sporządzenia tego planu ponoszą gminy, których tereny obejmuje plan zabudowania, według ilości mieszkańców, wykazanej przez ostatni spis ludności na terenie, objętym planem zabudowania.

Art. 38. Sposób opracowania planów zabudowania zostanie ustalony przez Ministra Robót Publicznych w drodze rozporządzenia.

Rozdział 3.

Wnoszenie budynków w okresie sporządzania planów zabudowania.

Art. 39. W wypadkach, gdy organa, powołane do sporządzania planów zabudowania, przystąpiły do sporządzania tych planów, właściwe władze są upoważnione na podstawie uchwały organu uchwalającego gminy do zawieszenia rozpatrzenia prośby o pozwolenie na budowę na okres najwyżej dwóch lat od daty zgłoszenia prośby, o ile projektowana budowa, przebudowa lub zmiana budynków stoi w sprzeczności z zamierzeniami regulacyjnymi i może uniemożliwić urzeczywistnienie tych zamierzeń, albo spowodować znaczne trudności w ich urzeczywistnieniu.

W razie, gdy plan zabudowania obejmuje osiedle albo część osiedla, zniszczone wskutek klęski żywiołowej, podany w ustępie 1-ym termin zawieszenia rozpatrzenia prośby o pozwolenie na budowę nie może przekraczać okresu jednego roku.

Art. 40. O zawieszeniu rozpatrzenia prośby o pozwolenie na budowę powinny być powiadomione osoby interesowane.

Art. 41. Od orzeczeń odnośnych władz w przedmiocie zawieszenia rozpatrzenia prośby o pozwolenie na budowę przysługuje interesowanym prawo odwołania do władz wyższych w terminie i trybie przewidzianym w art. 394 - 398.

Art. 42. Jeżeli w okresie najwyżej dwóch lat od dnia zgłoszenia prośby o pozwolenie na budowę zatwierdzenie albo uprawomocnienie się planu zabudowania w myśl art. 33 nie nastąpi, natomiast prośba powinna być rozpatrzona i odmowa pozwolenia na budowę nie może nastąpić z powodu niezgodności projektowanej budowy z zamierzeniami regulacyjnymi.

Rozdział 4.

Skutki zatwierdzenia planów zabudowania.

Art. 43. Od dnia ogłoszenia w myśl artykułu 35 wiadomości o zatwierdzeniu, względnie uprawomocnieniu się planu zabudowania, Państwu oraz gminie przysługuje prawo nabycia w drodze wywłaszczenia:

a) terenów przeznaczonych na cele określone w artykule 10 punkcie 1 lit. a), b), c), i w artykule 11 punkcie a),

b) skrawków gruntów nie nadających się do zabudowania w myśl przepisów obowiązujących lub według planu zabudowania, o ile takie skrawki przez linje zabudowania zostały utworzone.

Art. 44. Na żądanie interesowanych obowiązana jest gmina nabyć skrawki gruntu, wspomniane w artykule 43, punkcie b), po cenie, która ma być ustalona, w sposób określony w art. art. 48 — 50.

Art. 45. W wypadkach, gdy pomiędzy prawomocną linią regulacyjną a działkami prywatnymi znajdują się nienadające się do zabudowania skrawki gruntu, stanowiące własność gminy lub nabyte przez gminę, właściciele poszczególnych działek przed przystąpieniem do nowej budowy, lub powiększenia budynku przy odnośnej ulicy, obowiązani są nabyć od gminy, gmina zaś obowiązana jest im sprzedać grunty, znajdujące się pomiędzy linią regulacyjną, a temi działkami.

Cena sprzedażna tych gruntów, o ile nie dojdzie do porozumienia pomiędzy gminą a właścicielami odnośnych działek, zostanie ustalona w trybie, przewidzianym w artykułach 48 — 50.

Art. 46. Od dnia podania do publicznej wiadomości w trybie, przewidzianym w artykule 35, o zatwierdzeniu albo uprawomocnieniu się planu tych budynków, jak również powiększanie i gruntowna przebudowa istniejących budynków:

a) na terenach, przeznaczonych na cele, wyszczególnione w artykule 10 punkcie 1 lit. a) i c) i w artykule 11 punkcie a),

b) na terenach, przeznaczonych na cele, wymienione w artykule 10 punkcie 1 lit. d),

c) poza linjami zabudowania, ustalonymi w myśl artykułu 11 punktów b) i d).

Zabroniona jest również parcelacja terenów, wymienionych wyżej w ustępie 1 punkcie a).

Znajdujące się pomiędzy linjami zabudowania (art. 11 punkt b) a linjami regulacyjnymi (art. 11 punkt a) wolne tereny mogą być użytkowane jedynie na ogródki przed domami.

Art. 47. Osoby, które ponoszą rzeczywiste szkody wskutek zakazu budowy (art. 46), mają prawo żądać od gminy odszkodowania. Prawo do odszkodowania przysługuje tylko właścicielom nieruchomości, których prawa naruszone zakazem budowy, istniały w chwili ogłoszenia w myśl art. 35 o zatwierdzeniu, względnie uprawomocnieniu się, planu zabudowania, i wygasa, o ile żądanie odszkodowania nie zostało zgłoszone w terminie trzech lat od tego ogłoszenia.

Art. 48. W razie, gdy pomiędzy gminą, a osobą, która na mocy artykułu 47 zgłosiła żądanie odszkodowania, nie dojdzie do ugody w okresie 1 roku od dnia zgłoszenia takiego żądania, władze powołane do zatwierdzania planów zabudowania, na prośbę interesowanych orzekną po wysłuchaniu opinii komisji szacunkowej o przysługującym odszkodowaniu i o jego wysokości.

Art. 49. Komisje szacunkowe, wspomniane w art. 48, będą powoływane przez władze, upoważnione do zatwierdzania planów zabudowania.

W skład komisji szacunkowej wchodzi:

a) przedstawiciel państwowej władzy administracyjnej, jako przewodniczący,

b) rzeczoznawca budowlany, o ile możliwości z wyższym wykształceniem technicznym, w sprawie niezainteresowany,

c) rzeczoznawca z pośród niezainteresowanych mieszkańców gminy.

Mają być również powoływani zastępcy członków komisji o takich samych kwalifikacjach. Uchwały komisji zapadają zwykłą większością głosów. Członkowie komisji otrzymują wynagrodzenie w wysokości ustalonej przez władzę, która ich powołała. Odnośne wydatki obciążają gminę.

Art. 50. W razie, gdy władze, wymienione w artykule 33, odmówiły przyznania odszkodowania, tudzież w wypadkach, gdy interesowani nie zadowolą się wysokością odszkodowań, przynależnych przez te władze, mogą oni w ciągu trzech miesięcy od dnia doręczenia orzeczenia udać się do właściwego sądu o ustalenie wymiaru odszkodowania w drodze postępowania sądowego.

Rozdział 5.

Zmiany w zatwierdzonych planach zabudowania.

Art. 51. Wszelkie zmiany w planach zabudowania, które uprawomocniły się zarówno przed, jak i po wejściu w życie niniejszego rozporządzenia, mogą być dokonywane jedynie w trybie, przewidzianym w artykułach 21 — 38.

TYTUŁ II.

Parcelacja terenów budowlanych.

Rozdział 1.

Istota parcelacji.

Art. 52. Podział położonych w osiedlach terenów budowlanych, nie stanowiących własności Państwa albo związków komunalnych, na dwie lub więcej działek, może być dokonywany tylko na podstawie zatwierdzonego planu parcelacji.

Przed uzyskaniem takiego zatwierdzenia umowy o odstąpieniu części nieruchomości nie mają mocy prawnej.

Art. 53. Za tereny budowlane w myśl artykułu 52 są uważane:

a) tereny, znajdujące się w obrębie osiedli, objęte prawomocnym planem zabudowania albo uznane przez organ uchwalający gminy za budowlane;

b) tereny, znajdujące się w obrębie granic okręgu ochrony sanitarnej uzdrowisk, uznanych za posiadające charakter użyteczności publicznej.

Art. 54. Plan parcelacji powinien ustalić ilość, rozmiary, kształt i położenie działek budowlanych.

Art. 55. Działki budowlane, które mają być utworzone przy podziale terenów, powinny być tak zaprojektowane, aby było możliwe ich zabudowanie zgodnie z przepisami obowiązującymi i z prawomocnym planem zabudowania, jeżeli taki istnieje.

Działki powinny posiadać bezpośredni dostęp do ulicy, placu lub drogi.

Boczne granice działek do głębokości co najmniej 12 metrów od linii zabudowania powinny być prostopadłe do tej linii, względnie do istniejącej linii zabudowania ulicy, placu lub drogi, o ile warunki miejscowe nie stoją temu na przeszkodzie.

Art. 56. W wypadkach, gdy na terenach, podlegających parcelacji, konieczne jest przeprowadzenie nowych ulic lub dróg, albo gdy zachodzi potrzeba zmiany przyległych do tych terenów lub przechodzących przez nie istniejących ulic, placów i dróg, powinny być sporządzone plany zabudowania odnośnych terenów w trybie, przewidzianym w artykułach 7 — 51.

Rozdział 2.

Zatwierdzanie planów parcelacji.

Art. 57. Do zatwierdzania planów parcelacji są powołane:

a) w gminach miejskich — magistraty, względnie zwierzchności gminne,

b) w gminach wiejskich właściwe wydziały powiatowe,

c) w uzdrowiskach, uznanych za posiadające charakter użyteczności publicznej, nie stanowiących gminy miejskiej, — wydziały wykonawcze komisji uzdrowiskowych.

Art. 58. W wypadkach, gdy zachodzi konieczność sporządzenia planu zabudowania terenu, którego dotyczy zgłoszony plan parcelacji (art. 56), właściwe władze są upoważnione do zawieszenia rozpatrzenia planu parcelacji do czasu uprawomocnienia się planu zabudowania.

Art. 59. O zawieszeniu rozpatrzenia planu parcelacji powinny być zawiadomione osoby interesowane.

Art. 60. Jeżeli zatwierdzenie albo uprawomocnienie się odnośnego planu zabudowania w myśl artykułu 33 nie nastąpi w okresie dwóch lat od dnia zgłoszenia planu parcelacji, projekt parcelacji powinien być rozpatrzony, a brak prawomocnego planu zabudowania nie może spowodować odmowy zatwierdzenia planu parcelacji.

Art. 61. Od orzeczeń, wydanych w myśl artykułów 57 i 58, osobom interesowanym przysługuje prawo odwołania do władz wyższych w terminie i trybie, przewidzianym w artykułach 394 — 398.

Art. 62. Wszelkie zmiany zatwierdzonego planu parcelacji mogą być dokonywane tylko w trybie, przewidzianym w art. art. 52 — 61.

Art. 63. Minister Robót Publicznych jest upoważniony do wydawania w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości szczegółowych przepisów, dotyczących trybu postępowania w sprawach parcelacji terenów budowlanych.

Rozdział 3.

Urządzenie ulic i dróg na terenach, objętych zatwierdzonym planem parcelacji.

Art. 64. W wypadkach, gdy zgodnie z prawomocnym planem zabudowania na terenach, objętych zatwierdzonym planem parcelacji, mają być utworzone nowe ulice lub drogi, a gmina do urządzenia odnośnych ulic lub dróg nie przystępuje, wówczas właściciel terenu, objętego planem parcelacji, względnie właściciele działek, utworzonych przy parcelacji, mogą dokonać urządzenia wymienionych ulic i dróg do użytku publicznego na koszt własny w sposób, ustanowiony przez gminę dla danej dzielnicy, i pod kontrolą organów gminy.

Art. 65. Utrzymanie urządzonych w myśl artykułu 64 ulic i dróg do czasu przejścia ich przez gminę obciąża właściciela, względnie właścicieli, przyległych działek, których kosztem ulice lub drogi zostały urządzone.

Art. 66. Urządzone w myśl art. 64 ulice i drogi, muszą być przejęte przez gminę, o ile przy nich powstały zabudowania na łącznej długości frontów z obydwóch stron, wynoszącej co najmniej jedną trzecią część całej długości frontów.

Wymienione wyżej ulice i drogi powinny być przekazane na własność gminy w stanie wolnym od ciężarów hipotecznych i długów.

Art. 67. Rzeczywiste koszty urządzenia ulic i dróg, obejmujące również wartość gruntów użytych pod założenie tych ulic i dróg, po odciążeniu — jeżeli chodzi o gminy miejskie — części, która w myśl artykułu 174 zostaje przełożona na właścicieli odnośnych działek, — powinny być zwrócone przez gminę osobom, które te koszty poniosły, najdalej w terminie rocznym od dnia przejścia odnośnych ulic i dróg.

TYTUŁ III.

Scalenie działek budowlanych.

Rozdział 1.

Istota scalenia.

Art. 68. W wypadkach, gdy w części osiedla, objętego prawomocnym planem zabudowania, znajdują się działki niezabudowane, które ze względu na ich rozmiary, kształt lub położenie nie mogą być zabudowane zgodnie z wymogami przepisów obowiązujących i planu zabudowania, działki te mogą ulec scaleniu w trybie, przewidzianym niżej w artykułach 69 — 143.

W razie, gdy osiedle lub jego część zostały zniszczone wskutek klęski żywiołowej, brak planu zabudowania nie może być przeszkodą do dokonania scalenia.

Działki, na których znajdują się budynki, tudzież działki niezabudowane, lecz do zabudowania zgodnie z wymogami przepisów obowiązujących i planu zabudowania zdadne, mogą w całości lub w części ulec scaleniu tylko o tyle, o ile to jest konieczne dla dokonania scalenia przyległych do nich działek niezdatnych do zabudowania z powodów, podanych w ustępie 1-ym i o ile korzyści ze scalenia przewyższają korzyści z dotychczasowego użytkowania.

Art. 69. Działki niezabudowane, które zdadne są do zabudowania zgodnie z przepisami obowiązującymi i planem zabudowania, lecz nie mogą być zabudowane w sposób ekonomiczny i celowy ze względu na ich kształt mogą poza wyjątkami, przewidzianymi w ustępie 3 artykułu 68, również ulec scaleniu, gdy chodzi tylko o zmianę kształtu działek bez zmiany ich obszaru i położenia względem ulic lub dróg.

Art. 70. Nie podlegają scaleniu:

- grunty, które w myśl planu zabudowania nie podlegają zabudowaniu, jako przeznaczone na ulice, place, parki, ogrody i t. p.,
- grunty, które w myśl planu zabudowania są przeznaczone pod budynki użyteczności publicznej,
- grunty, zawierające bogactwa mineralne, jak źródła mineralne, pokłady minerałów i t. p.,
- grunty, potrzebne dla działalności zakładów przemysłowych, górniczych, lub komunikacyjnych,
- grunty państwowe i przez Państwo użytkowane,
- grunty, objęte nadaniami górniczymi, i pola naftowe, gdy rozpoczęto na nich roboty górnicze.

Art. 71. Nie podlegają scaleniu wbrew woli właścicieli grunty, użytkowane w specjalny sposób, jak grunty, na których znajdują się prowadzone zawodowo ogrody i sady,

zbiorniki wody, służące do hodowli ryb, i t. p., z wyjątkiem wypadków, gdy to jest konieczne dla dokonania scalenia przyległych działek, a korzyści ze scalenia przewyższają korzyści z dotychczasowego użytkowania.

Art. 72. Grunty objęte nadaniami górniczymi, i pola naftowe, na których robót nie rozpoczęto, mogą być poddane scaleniu jedynie za zgodą właścicieli uprawnień górniczych.

Art. 73. Przyległe działki, które mają ulec scaleniu w myśl artykułu 68 lub 69, a znajdują się w obrębie ustalonego w planie zabudowania (art. 68 ust. 1), względnie istniejącego (art. 68 ust. 2) jednego bloku budowlanego, stanowią obszar scalenia.

Działki, znajdujące się w obrębie kilku przyległych bloków budowlanych, mogą być włączone do jednego obszaru scalenia w wypadkach, gdy za tem przemawiają specjalne warunki miejscowe, w szczególności, gdy działki jednego właściciela znajdują się w obrębie dwóch lub kilku bloków budowlanych.

Art. 74. O ile dla dokonania racjonalnego scalenia działek budowlanych konieczne jest przeprowadzenie nowych ulic lub dróg albo zmiana linii ulic lub dróg istniejących, przeprowadzenie to i zmiana mogą być dokonane tylko po sporządzeniu i zatwierdzeniu, względnie uprawnoczeniu się planu zabudowania i na podstawie tego planu.

Art. 75. Scalenie polega na połączeniu w jedną całość wszystkich działek, włączonych do obszaru scalenia, i na takim nowym podziale tego obszaru, ażeby działki nowoutworzone nadawały się do zabudowania, zgodnego z przepisami obowiązującymi i z planem zabudowania (art. 68), względnie do celowego i ekonomicznego zabudowania (art. 69).

Art. 76. Na obszarze scalenia utworzone zostały nowe działki w ten sposób, iż na miejsce każdej włączonej do tego obszaru działki wydzielona zostaje nowa działka, której wartość w miarę możliwości powinna znajdować się w takim stosunku do wartości wszystkich nowoutworzonych działek, w jakim wartość włączonej działki znajdowała się do wartości wszystkich działek istniejących.

Nie dotyczy to działek drobnych, o których mowa niżej w artykułach 78 i 79.

Położenie każdej nowoutworzonej działki względem ulic lub dróg w miarę możliwości powinno odpowiadać położeniu tej działki, włączonej do obszaru scalenia, na której miejsce nowa działka została wydzielona.

Art. 77. W wypadkach, gdy do obszaru scalenia włączone zostały działki, na których znajdują się budynki albo urządzenia, wspomniane w ustępie 3 artykułu 68 i w artykule 71, a scalenie nie wymaga całkowitego zburzenia budynków lub zniesienia urządzeń, należy przydzielić dotychczasowym właścicielom te nowoutworzone działki, na których pozostają stanowiące ich własność budynki albo urządzenia, bądź części ich zdadne do użytku.

Art. 78. W wypadkach, gdy na obszarze scalenia znajdują się dwie lub większa ilość działek, należących do jednego właściciela, i gdy na miejsce każdej lub jednej z nich ze względu na mały jej obszar nie może być wydzielona równoważna działka zdadna do zabudowania, wówczas na miejsce tych działek powinna być wydzielona jedna nowa działka, stanowiąca ich równoważnik.

Na miejsce kilku działek drobnych, stanowiących własność kilku właścicieli, również powinna być wydzielona jedna zdadna do zabudowania działka, stanowiąca równoważnik tych działek, gdy na utworzenie wspólnej własności godzą się zarówno właściciele działek jak i osoby, których prawa obciążają te działki.

W braku zgody interesowanych na wydzielenie w miejsce kilku działek drobnych jednej zdadnej do zabudowania działki zastępczej, należy w miejsce każdej działki drobnej wydzielić działkę zastępczą, umieszczając nowe działki w sposób, umożliwiający ich zabudowanie po ustanowieniu odpowiednich służebności.

Art. 79. Gdy w miejsce działki drobnej nie może być wydzielona działka zdadna do zabudowania, utworzona w myśl artykułu 78, część obszaru scalenia, stanowiąca równoważnik tej działki, powinna być użyta na powiększenie innej lub innych działek, właściciel zaś otrzymuje odszkodowanie pieniężne.

Art. 80. Gdy do obszaru scalenia włączone zostały rozmaite obciążone działki jednego właściciela, wówczas w miejsce każdej z wyżej określonych działek jednego właściciela rozmaicie obciążonych należy wydzielić jedną działkę równoważną.

Wydzielenie zamiast kilku rozmaicie obciążonych działek jednego właściciela jednej działki zastępczej możliwe jest w wypadku, gdy co do porządku ciężarów nastąpi ugoda pomiędzy właścicielem a osobami, których prawa obciążają poszczególne działki.

Art. 81. W wypadkach, gdy to jest konieczne dla przeprowadzenia scalenia (art. 78 ustęp 3), mogą być ustanowione odpowiednie służebności, jak wspólne użytkowanie podwórz, prawo widoku i światła i t. p.

Art. 82. Boczne granice nowoutworzonych działek powinny być prostopadłe do linii regulacyjnych ulic i placów (art. 68 ust. 1), względnie do istniejących linii ulic i placów (art. 68, ust. 2), o ile warunki miejscowe nie stoją temu na przeszkodzie.

Art. 83. W wypadkach, gdy stosunek wartości działki nowoutworzonej do wartości wszystkich nowoutworzonych działek — włączonej do obszaru scalenia, do wartości wszystkich działek, włączonych do tego obszaru, — właściciel w pierwszym wypadku uiszcza, a w drugim otrzymuje stosowną dopłatę pieniężną.

Przy ustalaniu dopłat powinny być wzięte pod uwagę poza wielkością i położeniem również inne okoliczności, wpływające na wartość działek.

Art. 84. O ile dla przeprowadzenia scalenia nieodzowną staje się konieczność zburzenia budynków lub zniesienia jakichkolwiek urządzeń, powinno być przyznane odszkodowanie za te budynki i urządzenia.

Odszkodowanie to obciąża ogół właścicieli w stosunku do otrzymywanych przez nich przy scaleniu korzyści, przy uwzględnieniu długości frontu, powierzchni, kształtu i położenia nowowydzielonych działek.

Art. 85. Przy obliczeniu dopłat i odszkodowań (art. art. 79, 83 i 84) nie może być brane pod uwagę ogólne powiększenie wartości gruntów na obszarze scalenia, które może nastąpić wskutek scalenia.

Art. 86. Służebności, ustanowione w myśl art. 81, powinny być wzięte pod uwagę przy ustalaniu dopłat i odszkodowań (art. 83 i 84).

Art. 87. Służebności, które wskutek scalenia stają się bezprzedmiotowymi, wygasają bez odszkodowania.

Art. 88. Za wkłady na roboty budowlane, urządzenie ogrodów, meljoracje i t. p., dokonane po wszczęciu postępowania scaleniowego przez właścicieli działek, włączonych do obszaru scalenia, odszkodowanie się nie należy.

Art. 89. Prawa do dopłat i odszkodowań, wynikające z mocy niniejszego rozporządzenia, mają pierwszeństwo hipoteczne przed wszelkimi obciążeniami odnośnych działek, którym z mocy ustaw nie przysługują uprzywilejowane pierwszeństwo.

Art. 90. Działki utworzone wskutek scalenia, wolne są od podatków państwowych i samorządowych na przeciąg lat dwóch od daty zatwierdzenia projektu scalenia.

Rozdział 2.

Prawa osób trzecich.

Art. 91. Wszelkie prawa osób trzecich, któremi obciążone są działki, włączone do obszaru scalenia, jak służebności osobiste, prawa użytkowania, używania, zastawu, dzierżawy, najmu, wszelkie długi i zobowiązania hipoteczne i t. p., nie stanowiące przeszkody do przeprowadzenia scalenia, przechodzą na działki, utworzone przy scaleniu, z wyjątkiem wypadku, przewidzianego w artykule 79.

Art. 92. Spory, toczące się w sądach o własność i posiadanie gruntów, podlegających scaleniu, nie ulegają wstrzymaniu z powodu wdrożenia postępowania scaleniowego.

O stanie sporów, dotyczących gruntów scalanych, sądy zawiadamiają z urzędu organa, przeprowadzające scalenie. Organ ten powinny dążyć do załatwienia wymienionych sporów w drodze dobrowolnej ugody stron i są uprawnione zwracać się do sądów o dalsze wyjaśnienia co do stanu sporów. O ile dobrowolna ugoda nie nastąpi, należy w planie scalenia tak rozmieścić grunty sporne, aby wynik sporu nie sprzeciwiał się celom scalenia.

Art. 93. Postępowanie egzekucyjne, w razie przymusowej sprzedaży gruntów, należących do obszaru scalenia, nie ma wpływu na postępowanie scaleniowe, może być wdrożone podczas tego postępowania i nie przerywa swego biegu.

Przedmiot postępowania egzekucyjnego (licytacyjnego) stanowią aż do chwili uprawomocnienia się orzeczenia, za-

twierdzającego projekt scalenia, grunty posiadane przed scaleniem.

O ile sprzedaż przymusowa zostanie dokonana przed uprawomocnieniem się orzeczenia w przedmiocie scalenia, nowonabywca wstępuje we wszystkie prawa dotychczasowego właściciela gruntów, które obejmuje w tym stanie, w jakim je nabył na licytacji.

W razie uprawomocnienia się orzeczenia w sprawie scalenia przed dokonaniem sprzedaży przymusowej, przedmiotem sprzedaży będą działki, wydzielone przy scaleniu, a ustanowione w tem orzeczeniu dopłaty i odszkodowania, przyznane właścicielowi działki, podlegającej przymusowej sprzedaży, mają być składane na rzecz masy egzekucyjnej do depozytu sądu. W razie niezłożenia tych dopłat i odszkodowań do depozytu sądu — sąd na żądanie osób uprawnionych ściąga je przymusowo na podstawie powyższego orzeczenia.

Art. 94. Postępowanie dobrowolnego przetargu (licytacji) gruntów, należących do obszaru scalenia, nie może być wdrożone podczas postępowania scaleniowego, a toczące się w chwili wdrożenia postępowania scaleniowego, może być przez sąd wstrzymane na żądanie któregośkolwiek z uczestników postępowania licytacyjnego na czas, aż do uprawomocnienia się orzeczenia w przedmiocie scalenia.

Art. 95. Postępowanie sądowe o zniesieniu współwłasności przez podział w naturze oraz o wyznaczenie drogi koniecznej (o przyznanie prawa przechodu), o ile tyczy się gruntów, będących przedmiotem scalenia, nie może być wszczęte aż do chwili uprawomocnienia się orzeczenia w przedmiocie scalenia.

W razie, jeżeli takie postępowanie wszczęto przed wdrożeniem postępowania scalenia gruntów, właściwy sąd wstrzymuje je i zawiadamia o tem organa przeprowadzające scalenie, które powinny załatwić sprawę będącą przedmiotem postępowania sądowego.

Wyjątek stanowi przymusowe ustanowienie służebności przeprowadzenia przewodów dla ropy, gazu, wody, kanalizacji, albo elektrycznych. Ustanowienie tych służebności następuje niezależnie od postępowania scaleniowego i musi być uwzględnione przy scaleniu, a ustalone za te służebności odszkodowania powinny być przyznane osobom, których grunty według orzeczenia, zatwierdzającego projekt scalenia, będą obciążone temi służebnościami.

Art. 96. Dopłaty pieniężne, uiszczane właścicielom w razie zmniejszenia się wartości ich działek przy nowym podziale, oraz odszkodowania, uiszczane tymże właścicielom w razie zniesienia ich działek tudzież w razie zburzenia lub zniesienia budynków albo urządzeń znajdujących się na nich, — mają być obrócone w pierwszym rzędzie na zaspokojenie praw obciążających te działki.

Art. 97. Wierzytelności z tytułu odszkodowań (art. 79) stanowią przedmiot zabezpieczenia dla należności, ciężarów i praw, obciążających działkę zniesioną.

Rozdział 3.

Postępowanie.

Art. 98. Do wszczęcia postępowania scaleniowego tudzież do przeprowadzenia scalenia działek budowlanych są powołane:

- a) w gminach miejskich — magistraty, względnie zwierzchności gminne,
- b) w gminach wiejskich — właściwe wydziały powiatowe,
- c) w uzdrowiskach, uznanych za posiadające charakter użyteczności publicznej, a nie stanowiących gmin miejskich — wydziały wykonawcze komisji uzdrowiskowych.

Art. 99. Wszczęcie postępowania scaleniowego nastąpić może:

a) na złożony organom, wymienionym w art. 98, wniosek większości zainteresowanych właścicieli, do których należy więcej niż połowa powierzchni gruntów, mających ulec scaleniu, względnie po uzyskaniu przez te organa zgody większości właścicieli określonej wyżej,

b) z urzędu, gdy część osiedla została zniszczona wskutek klęski żywiołowej, i odbudowa na dawnych działkach nie mogłaby być dokonana ze względu na małe rozmiary, wadliwy kształt lub nieodpowiednie położenie poszczególnych działek.

W wypadku, przewidzianym w p. b) wszczęcie postępowania scaleniowego może również nastąpić: w Warszawie wskutek zarządzenia Ministra Robót Publicznych, w innych zaś miejscowościach — wojewody.

Art. 100. W wypadkach, gdy zaszyły określone w artykule 99 warunki wszczęcia postępowania scaleniowego, organa, wymienione w artykule 98, sporządzają plan obszaru scalenia, uwidoczniający wielkość i położenie działek, oraz wykaz, wyszczególniający urządzenia, istniejące na działkach, sposób użytkowania działek, hipoteczne i katastralne ich określenie, gdy działką stanowią przedmiot ksiąg wieczystych, i nazwiska właścicieli.

Art. 101. Na podstawie sporządzonych planu i wykazu o potrzebie i obszarze scalenia orzekają: w Warszawie — Minister Robót Publicznych w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych, w innych miejscowościach — wojewoda.

O ile grunty, włączone do obszaru scalenia, stanowią przedmiot ksiąg wieczystych, w orzeczeniu powinno być wyszczególnione ich oznaczenie hipoteczne.

Art. 102. O treści orzeczenia, które zostało wydane na podstawie art. 101, powinno nastąpić ogłoszenie w trybie, przewidzianym w art. 25.

Ogłoszenie powinno zawierać:

- a) podanie granic obszaru scalenia i
- b) oznaczenie terminu i miejsca zgłaszania wniosków, dotyczących scalenia.

Osoby interesowane powinny być o powyższym osobno powiadomione.

Art. 103. Za interesowanych w scaleniu będą uważani wszyscy właściciele działek, włączonych do obszaru scalenia, tudzież wierzyciele hipoteczni i właściciele innych praw, hipotecznie zabezpieczonych, i wogóle osoby, których prawa obciążają działki, włączone do obszaru scalenia.

W wypadku toczących się sporów sądowych w przedmiocie praw do działki, za interesowanych uważa się obydwie strony.

Art. 104. Właściciele działki lub działek, stanowiących wspólną własność, reprezentuje jeden z ich grona, wskazany przez pozostałych, a jeżeli zgoda w tej mierze nie nastąpi, jeden z współwłaścicieli, wyznaczony w tym celu przez organa, powołane do przeprowadzenia scalenia. Ma to zastosowanie przy wszystkich czynnościach, objętych postępowaniem scaleniowym.

Art. 105. Dla właścicieli działek, których miejsce pobytu organem przeprowadzającym scalenie nie jest znane, — tudzież dla właścicieli niewłasnowolnych lub zaginionych, nieposiadających prawnych zastępców, sąd na wniosek tych organów wyznaczy kuratora.

Art. 106. Z dniem ogłoszenia w myśl artykułu 102 postępowanie scaleniowe będzie uważane za wszczęte.

Art. 107. Dla uzyskania funduszy, koniecznych na pokrycie kosztów postępowania, wszczętego na podstawie punktu a) artykułu 99, organa przeprowadzające scalenie z chwilą wydania orzeczenia o potrzebie i obszarze scalenia (art. 101) mogą nakładać na właścicieli działek, włączonych do tego obszaru, opłaty w stosunku do powierzchni włączonych działek.

Art. 108. Na podstawie orzeczenia o potrzebie i obszarze scalenia (art. 101) sąd (wydział hipoteczny) na wniosek organów przeprowadzających scalenie, wpisuje do księgi wieczystej ostrzeżenie (adnotację) o wdrożeniu postępowania scaleniowego, które ma ten skutek, iż wszelkie późniejsze zmiany stanu hipotecznego tak co do własności, jak i obciążeń pozostają bez wpływu na przebieg postępowania scaleniowego i zachowują moc o tyle, o ile nie sprzeciwiają się postanowieniom niniejszego rozporządzenia.

Art. 109. Osobom interesowanym, przysługuje prawo zgłaszania organom przeprowadzającym scalenie wniosków co do sposobu scalenia w terminie dwóch tygodni od dnia powiadomienia, względnie ogłoszenia o wszczęciu postępowania scaleniowego (art. 102).

Art. 110. Dla oszacowania wartości zarówno działek, włączonych do obszaru scalenia, jak i nowoutworzonych działek i służebności tudzież dla ustalenia wysokości dopłat i odszkodowań, przyznanych przy scaleniu, organa, wymienione w artykule 101, powołują komisję szacunkową z pośród osób niezainteresowanych bezpośrednio ani pośrednio w sprawie danego scalenia.

Art. 111. W skład komisji szacunkowej, powołanej w myśl artykułu 110, wchodzi:

- a) przedstawiciel państwowej władzy administracyjnej, jako przewodniczący,
- b) przedstawiciel gminy, w której obrębie znajduje się obszar scalenia, jako zastępca przewodniczącego,
- c) rzeczoznawca budowlany,
- d) mierniczy przysięgły,

e) dwaj rzeczoznawcy z pośród niezainteresowanych mieszkańców gminy.

W wypadkach, gdy gmina jest właścicielką działki lub działek, włączonych do obszaru scalenia, zamiast przedstawiciela gminy w skład komisji wchodzi drugi przedstawiciel państwowej władzy administracyjnej, w charakterze zastępcy przewodniczącego.

Oprócz członków mają być powołani zastępcy członków, wymienionych wyżej w p.p. c), d), e), o odpowiednich kwalifikacjach.

W razie potrzeby komisji przysługuje prawo powoływania biegłych o specjalnych kwalifikacjach z głosem doradczym.

Art. 112. Dla ważności uchwał komisji szacunkowej konieczna jest obecność przewodniczącego lub jego zastępcy oraz członków, wymienionych w p. p. c), d) i e) art. 111, lub ich zastępców.

Uchwały zapadają zwykłą większością głosów. W razie równości głosów rozstrzyga głos przewodniczącego.

Art. 113. Członkowie komisji i zaproszeni biegli otrzymują wynagrodzenie w wysokości, wyznaczonej przez wojewodę, względnie Ministra Robót Publicznych.

Art. 114. Organa, przeprowadzające scalenie (art. 93), sporządzają wstępny projekt scalenia na podstawie zgłoszonych wniosków interesowanych (art. 109) i oszacowania, przyjętego przez komisję szacunkową (art. 110), i wyznaczają termin rozprawy.

Gdy scalenie jest potrzebne dla odbudowania zniszczonego wskutek klęski żywiołowej osiedla albo jego części (art. 99 p. b), rozprawa powinna odbyć się najdalej w cztery tygodnie po wszczęciu postępowania (art. 106).

Art. 115. Organa, wymienione w art. 98 przeprowadzają rozprawę przez swego delegata, względnie delegatów.

Interesowani powinni być wezwani do stawienia się na termin rozprawy, z podaniem w wezwaniu skutków niestawienia.

Art. 116. Od dnia wezwania do dnia rozprawy przysługuje interesowanym prawo przeglądania wstępnego projektu scalenia.

Art. 117. Niestawiennictwo osób interesowanych mimo doręczenia im wezwania nie powoduje odroczenia rozprawy.

Właściciele działek nieobecni, mimo otrzymanego wezwania uważani będą za zgadzających się na przyjęcie przeznaczonych dla nich działek.

Art. 118. Przy rozprawie organa przeprowadzające scalenie powinny wysłuchać życzeń interesowanych i dążyć do polubownego załatwienia zachodzących sprzeczności.

Art. 119. Wszelkie wnioski i sprzeciwy, jako też wyniki ugód pomiędzy poszczególnymi interesowanymi, nie sprzeciwiające się celom scalenia, mają być wniesione do protokołu.

Art. 120. Ugody, spisane przed organami przeprowadzającymi scalenie, mają moc prawną ugód, zawartych wobec sądów.

Art. 121. Przed zamknięciem rozprawy podaje się do wiadomości interesowanych, kiedy i gdzie mogą oni zaznajomić się z mającym być sporządzonym projektem scalenia.

Art. 122. Na podstawie wyników rozprawy tudzież uchwały komisji szacunkowej (art. 110) — organa przeprowadzające scalenie sporządzają projekt scalenia.

Art. 123. Projekt scalenia powinien zawierać:

1) plan obszaru scalenia, uwidoczniający: a) ilość, wielkość i położenie działek, włączonych do obszaru scalenia, b) oznaczenie hipoteczne i katastralne działek, o ile te stanowią, przedmiot ksiąg wieczystych, c) nazwiska właścicieli działek, d) budynki i urządzenia, znajdujące się na działkach, e) obciążenia służebności, ciężary publiczne i wogóle wszystkie stosunki, które mogą mieć znaczenie dla nowego podziału obszaru scalenia;

2) plan podziału obszaru scalenia, uwidoczniający zaprojektowany układ stosunków, wspomnianych wyżej w punkcie 1);

3) wykaz wartości wszystkich działek, włączonych do obszaru scalenia oraz wartości znajdujących się na działkach budynków i urządzeń;

4) wykaz wartości wszystkich działek nowoutworzonych oraz wartości mających na nich pozostać, względnie podlegających zburzeniu lub usunięciu, budynków i urządzeń lub ich części;

5) wykaz dopłat i odszkodowań, które mają być uiszczone przez poszczególnych właścicieli osobom, którym te dopłaty i odszkodowania mają być przyznane;

6) wykaz kosztów postępowania i ich rozkład na właścicieli poszczególnych działek.

Art. 124. Osoby interesowane mogą przeglądać projekt scalenia w terminie: czterech tygodni od daty podanej przy rozprawie, gdy postępowanie zostało wszczęte na podstawie punktu a) artykułu 99, i jednego tygodnia, gdy postępowanie zostało wszczęte na podstawie punktu b) artykułu 99.

Art. 125. W terminach, podanych w artykule 124, interesowani mogą zgłaszać sprzeciwy przeciw projektowi scalenia na ręce organów, przeprowadzających scalenie.

Art. 126. Do rozpatrzenia sprzeciwów, zgłoszonych przeciw projektowi scalenia, i do zatwierdzenia tego projektu są powołani: w Warszawie — Minister Robót Publicznych w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych, w innych miejscowościach — wojewoda.

Art. 127. W wypadkach, gdy zachodzi potrzeba dokonania istotnych zmian, projektu, wymienione w artykule 126 władze przed powzięciem decyzji powinny zarządzić przesłuchanie interesowanych, których te zmiany mogą dotyczyć.

Art. 128. O zatwierdzeniu projektu scalenia interesowani powinni być zawiadomieni.

Art. 129. Zaniechanie wdrożonego postępowania scalenia może nastąpić w drodze orzeczenia: w Warszawie — Ministra Robót Publicznych w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych, w innych miejscowościach — wojewody;

a) na wniosek co najmniej dwóch trzecich właścicieli działek, włączonych do obszaru scalenia;

b) z urzędu, gdyby po sporządzeniu wstępnego projektu scalenia i po rozprawie okazało się, że przeprowadzenie scalenia ze względu na wysokość koniecznych dopłat i odszkodowań byłoby dla interesowanych zbyt uciążliwym.

Art. 130. Zgłoszenie wniosku o zaniechanie postępowania (art. 129 p. a) powinno nastąpić przed zatwierdzeniem projektu scalenia.

Art. 131. W wypadkach, gdy dla dokonania scalenia konieczne jest przeprowadzenie nowych ulic lub dróg albo zmiana linii ulic lub dróg istniejących (art. 74), postępowanie scalenia do czasu uprawomocnienia się planu zabudowania powinno być zawieszona: w Warszawie — orzeczeniem Ministra Robót Publicznych, wydanym w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych, w innych zaś miejscowościach — orzeczeniem wojewody.

Art. 132. Koszty postępowania ponoszą:

a) ogół właścicieli działek, włączonych do obszaru scalenia, gdy postępowanie zostało wszczęte na podstawie punktu a) artykułu 99,

b) gmina, gdy postępowanie wszczęte zostało na podstawie punktu b) artykułu 99.

W wypadku, przewidzianym wyżej w punkcie a), koszty postępowania podlegają podziałowi według zasad artykułu 84.

Art. 133. Do kosztów postępowania scaleniaowego zalicza się:

a) wynagrodzenie członków komisji szacunkowej i powołanych przez komisję biegłych (art. 113),

b) koszty technicznego sporządzenia wstępnego projektu i projektu scalenia (art. 114 i 123),

c) należności pisarzy hipotecznych (art. 108 i art. 137).

Art. 134. W razie zaniechania postępowania scaleniaowego (art. 129), wszczętego na podstawie punktu a) art. 99, koszty postępowania ponoszą:

a) osoby, które spowodowały zaniechanie postępowania, w razie gdy postępowanie zostało zaniechane na podstawie punktu a) artykułu 129,

b) wszyscy właściciele działek, gdy postępowanie zostało zaniechane na podstawie punktu b) artykułu 129.

Art. 135. Zarówno opłaty na pokrycie kosztów wszczętego postępowania (art. 107), jak i koszty zaniechanego (art. 134) lub dokonanego scalenia (art. 132) mogą być ściągnięte w drodze administracyjnej przez organa gminy.

Art. 136. O ile interesowani nie zadowolą się wysokością dopłat i odszkodowań, przyznanych przez władze, wymienione w art. 126, mogą w ciągu trzech miesięcy od dnia zawiadomienia o zatwierdzeniu projektu scalenia udać się do właściwego sądu o ustalenie tego wymiaru w drodze postępowania sądowego.

Art. 137. Niezwłocznie po uprawomocnieniu się projektu scalenia organa przeprowadzające scalenie powinny zgłosić do sądu (wydziału hipotecznego) z załączeniem jednego egzemplarza projektu wniosek o wpisanie do ksiąg wieczystych nowego stanu własności działek, które były przedmiotem tych ksiąg.

Sąd wskutek wymienionego w ustępie pierwszym wniosku skreśli ostrzeżenie (adnotację) o wdrożeniu postępowania scaleniaowego (art. 108) i zarządzi wpisanie do ksiąg wieczystych nowego stanu własności działek.

Art. 138. Uzgodnienie dokumentów katastralnych z wynikiem scalenia należy do władz katastralnych.

Art. 139. O dokonaniem sprostowania wpisów w księgach wieczystych sądy zawiadamiają właścicieli działek oraz osoby trzecie, na rzecz których są zahipotekowane prawa i wierzytelności.

Wierzyciele hipoteczni mogą żądać natychmiastowego zaspokojenia swych roszczeń z sum przyznanym właścicielom z tytułu ustalonej projektem scalenia dopłaty do przydzielonej działki (art. 83) albo z tytułu odszkodowania za zburzone budynki lub zniszczone urządzenia, bądź za działkę zniszczoną (art. art. 84 in 79).

Żądanie to zgłosić należy w ciągu dni czterech od dnia doręczenia zawiadomienia o sprostowaniu wpisu do tego sądu, który jest właściwy do przeprowadzenia przymusowej sprzedaży danego gruntu. O przyznaniu wierzycielom wymienionych wyżej sum orzekają sądy przy odpowiednim zastosowaniu przepisów, dotyczących podziału licytacyjnej ceny kupna.

Art. 140. Na podstawie prawomocnego projektu scalenia organa, przeprowadzające scalenie, prześlą właścicielom wydzielone działki na gruncie.

Zwrócenie się osób interesowanych do sądu w myśl artykułów 136 lub 139 nie wstrzymuje przekazania działek.

Art. 141. Osoby, które w myśl zatwierdzonego projektu scalenia zobowiązane zostały do uiszczenia dopłat i odszkodowań, powinny uiszczyć te dopłaty i odszkodowania w terminie trzech miesięcy od dnia zawiadomienia o sprostowaniu wpisów w księgach wieczystych, gdy działki stanowią przedmiot tych ksiąg, od dnia zaś przekazania im nowoutworzonych działek, gdy działki urządzonej hipoteki nie posiadają, — o ile między interesowanymi nie nastąpiła dobrowolna ugoda co do terminu uiszczenia dopłat i odszkodowań.

Uiszczenie dopłat i odszkodowań polega na:

a) wniesieniu odnośnych kwot do depozytu sądowego, gdy działki, których właścicielom zostały przyznane dopłaty i odszkodowania, są obciążone na rzecz osób trzecich,

b) wypłaceniu odnośnych kwot osobom, którym zostały przyznane, gdy nie zachodzą warunki, podane w punkcie a).

Art. 142. Odpisy orzeczenia, zatwierdzającego projekt scalenia, tudzież odpisy projektu scalenia oraz odrisy planu podziału obszaru scalenia, tak w całości jako też w częściowych wyciągach, powinny być wydawane osobom interesowanym na ich żądanie za zwrotem kosztów sporządzenia tych odpisów i odrysów.

Art. 143. Wszystkie dokumenty i umowy, sporządzone w związku z postępowaniem scaleniaowym przez organa przeprowadzające scalenie, względnie przed temi organami, oraz wszelkie wnioski i wpisy hipoteczne, dokonane w toku tego postępowania albo na jego podstawie są wolne od stempli, opłat skarbowych i samorządowych.

TYTUŁ IV.

Przekształcenie działek zabudowanych wadliwie.

Rozdział 1.

Istota przekształcenia.

Art. 144. W wypadkach, gdy na dwóch lub kilku przyległych działkach znajdują się budynki, wzniesione w sposób wyraźnie sprzeczny z wymogami bezpieczeństwa lub zdrowia publicznego i nie czyniące zadość wymogom niniejszego rozporządzenia, przepisów miejscowych lub zatwierdzonego planu zabudowania, a rozmiary albo kształt każdej z poszczególnych działek czynią niemożliwym takie jej zabudowanie, któreby czyniło zadość tym wymogom, działki powinny być przekształcone w trybie, przewidzianym niżej w artykułach 145 — 170.

Znajdujące się pomiędzy niezdatnymi w myśl ustępu 1-go do zabudowania działkami zabudowanymi lub przylegające do takich działek nienadające się do zabudowania działki niezabudowane mogą również ulec przekształceniu.

Działki niezabudowane, a nadające się do zabudowania zgodnie z wymogami przepisów obowiązujących i zatwierdzonego planu zabudowania, mogą w całości lub w części ulec przekształceniu, o ile to jest konieczne dla dokonania przekształcenia przyległych działek, niezdatnych do zabudowania z powodów, podanych w ustępie pierwszym lub drugim.

Art. 145. Działki podlegające przekształceniu powinny być nabyte przez gminę. Gminie przysługuje w takim razie prawo przymusowego opróżnienia lokali w budynkach, znajdujących się na działkach, w drodze administracyjnej za pośrednictwem władz, powołanych do sprawowania nadzoru nad utrzymaniem budynków (art. 380), po dostarczeniu przez gminę osobom, zajmującym te lokale, odpowiednich pomieszczeń zastępczych.

Art. 146. Przekształcenie polega na:

a) zburzeniu budynków i zniesieniu urządzeń, znajdujących się na działkach i

b) na połączeniu działek w jedną całość i takim podziale utworzonego w ten sposób obszaru, ażeby nowoutworzone działki nadawały się do zgodnego z przepisami obowiązującymi i planem zabudowania oraz ekonomicznego i celowego zabudowania.

Znajdujące się na działkach budynki i urządzenia w całości lub części mogą być pozostawione na nowoutworzonych działkach tylko o tyle, o ile mogą być wykorzystane przy ich zabudowaniu.

Art. 147. Nowoutworzone działki obowiązana jest gmina odprzedać byłym właścicielom na ich żądanie.

Pierwszeństwo do nabycia działek, na których w całości lub w części pozostają budynki lub urządzenia, zdadne do użytkowania przy zabudowaniu nowoutworzonych działek, przysługuje byłym właścicielom tych działek, na których znajdowały się wspomniane budynki albo urządzenia.

W wypadku, gdy nie zachodzą warunki, podane w ustępie drugim, a działka jednego właściciela, włączona do nowoutworzonej działki, stanowi więcej niż połowę tejże, pierwszeństwo do nabycia przysługuje byłemu właścicielowi tej działki.

W wypadkach, gdy nie zachodzą warunki, przytoczone w ustępach drugim i trzecim lub, gdy osoby, podane w cytowanych ustępach, z prawa pierwszeństwa nie korzystają, pierwszeństwo i prawo wyboru przy nabywaniu nowoutworzonych działek przysługuje byłym właścicielom w kolejności, która odpowiada wysokości otrzymanych przez nich za odnośne działki kwot.

O ile prawo do nabycia jednej działki w myśl zasad podanych w ustępach drugim lub czwartym, przysługuje kilku osobom, wówczas o pierwszeństwie w braku dobrowolnej ugody decyduje los.

Art. 148. Cena sprzedażna nowoutworzonych działek dla osób, wspomnianych w artykule 147, powinna odpowiadać cenie obliczonej według norm oszacowania, zastosowanych przy nabyciu przez gminę gruntu i pozostałych zdatnych do użytkowania budynków lub ich części.

O ile przekształcenie działek powoduje podniesienie się wartości gruntu, wówczas cena sprzedażna, podana w ustępie pierwszym może być odpowiednio podniesiona, nadwyżka ta jednak dla wszystkich działek nie może przekraczać ceny nabycia budynków i urządzeń i kosztów robót około ich zburzenia, albo zniesienia.

W cenie sprzedażnej w wypadkach, przewidzianych w ustępie drugim, mogą być również uwzględnione koszty postępowania.

Art. 149. O ile osoby, wspomniane w artykule 147, z prawa pierwszeństwa do kupna nowoutworzonych działek nie skorzystają, gminie przysługuje prawo pozostawienia odnośnych działek w swojej własności lub odprzedaania ich osobom postronnym w drodze publicznego przetargu.

Rozdział 2.

Postępowanie.

Art. 150. Postępowanie o przekształceniu działek zabudowanych wadliwie wszczynają i projekt przekształcenia sporządzają:

a) w gminach miejskich—magistraty, względnie zwierzchności gminne,

b) w gminach wiejskich — właściwe wydziały powiatowe,

c) w uzdrowiskach, uznanych za posiadające charakter użyteczności publicznej, nie stanowiących gminy miejskiej, — wydziały wykonawcze komisji uzdrowiskowych.

Art. 151. O zamierzonym przekształceniu działek powinno nastąpić ogłoszenie w trybie, przewidzianym w artykule 25. Ogłoszenie powinno zawierać:

a) podanie granic obszaru, podlegającego przekształceniu, b) oznaczenie terminu i miejsca zgłaszania wniosków, dotyczących przekształcenia.

Właściciele odnośnych działek tudzież osoby, których prawa obciążają te działki, powinni być o powyższem osobno powiadomieni, o ile miejsce ich pobytu znane jest organom, przeprowadzającym przekształcenie działek.

Art. 152. W razie, gdy podlegają przekształceniu działki, stanowiące własność Skarbu Państwa, o wszczęciu postępowania powinny być powiadomione władze, w których zarządzie znajdują się te działki.

Art. 153. Interesowanym w terminie dwóch tygodni od dnia doręczenia powiadomienia, względnie od dnia podania do publicznej wiadomości o zamierzonym przekształceniu działek przysługuje prawo zgłaszania na ręce organów, wymienionych w artykule 150, wniosków o potrzebie, obszarze i sposobie przekształcenia. Zgłoszone wnioski powinny być rozpatrzone przez organa, powołane do sporządzenia projektu przekształcenia.

Art. 154. Projekt przekształcenia powinien zawierać:

1) plan obszaru, na którym mają być przekształcone działki, uwidoczniający: a) ilość, wielkość i położenie działek, podlegających przekształceniu, b) oznaczenie hipoteczne i katastralne działek, o ile te stanowią przedmiot ksiąg wieczystych, c) nazwiska właścicieli działek, d) budynki i urządzenia, znajdujące się na działkach;

2) plan podziału obszaru, wymienionego w punkcie 1), na działki zdadne do zabudowania, uwidoczniający: a) ilość, wielkość i położenie zaprojektowanych nowych działek, b) budynki i urządzenia, względnie ich części, mogące być wykorzystanymi przy zabudowaniu działek.

Art. 155. W razie, gdy projekt dotyczy działek, stanowiących własność Skarbu Państwa, należy przelać go władzom, w których zarządzie znajdują się te działki, w celu wypowiedzenia się przed jego uchwaleniem w myśl artykułu 156.

Art. 156. Projekt przekształcenia działek uchwała:

a) w gminach miejskich uchwalający organ gminy,

b) w gminach wiejskich — wydział powiatowy po wypowiedzeniu się organu uchwalającego gminy,

c) w uzdrowiskach, uznanych za posiadające charakter użyteczności publicznej, nie stanowiących gminy miejskiej — wydział wykonawczy komisji uzdrowiskowej, po wypowiedzeniu się organu uchwalającego gminy.

Art. 157. Uchwalony projekt przekształcenia podaje się w odnośnej gminie do przeglądu interesowanych na przeciąg dwóch tygodni.

O terminie podania projektu do przeglądu interesowani powinni być powiadomieni.

Art. 158. W okresie, podanym w art. 157, interesowanym przysługuje prawo zgłaszania na ręce organów, wymienionych w artykule 150, zarzutów co do potrzeby, granic i zaprojektowanego sposobu przekształcenia działek.

Art. 159. W razie, gdy projekt przekształcenia dotyczy działek, stanowiących własność Skarbu Państwa, odpis uchwalonego projektu powinien być przesłany władzom, w których zarządzie znajdują się te działki.

Wspomnianym władzom przysługuje prawo zgłoszenia przeciw projektowi zarzutów w terminie dwóch tygodni od dnia otrzymania odpisu projektu.

Art. 160. Rozpoznanie zarzutów, zgłoszonych przeciw uchwalonemu projektowi przekształcenia, oraz zatwierdzenie tego projektu należy:

a) w Warszawie tudzież w wypadkach, gdy przekształcenie dotyczy działek, stanowiących własność Skarbu Państwa, — do Ministra Robót Publicznych w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych,

b) w wypadkach, nieobjętych punktem a) — do wojewody.

Art. 161. O zatwierdzeniu projektu przekształcenia działek interesowani powinni być powiadomieni.

Art. 162. Po uprawomocnieniu się orzeczenia, którym został zatwierdzony projekt przekształcenia działek, przysługuje gminie prawo nabycia działek, objętych projektem, w drodze wywłaszczenia.

Art. 163. O dokonaniem na gruncie przez gminę przekształceniu działek powinni być powiadomieni byli właściciele.

Art. 164. Byli właściciele działek, którzy zechcą skorzystać z prawa, przysługującego im w myśl artykułu 147, powinni w terminie trzech miesięcy od dnia powiadomienia w myśl artykułu 163 zgłosić na ręce organów, wymienionych w artykule 150, żądanie nabycia nowoutworzonych działek.

Art. 165. O ile przez jednego lub kilku byłych właścicieli działek w terminie, przewidzianym w artykule 164 zo-

stało zgłoszone żądanie nabycia nowoutworzonych działek, organa wymienione w art. 150, obowiązane są:

a) ustalić przydział działek tym byłym właścicielom, którzy zgłosili takie żądanie i

b) ustalić cenę sprzedażną nowoutworzonych działek w myśl zasad, podanych w artykule 148.

Art. 166. Postanowienia, powzięte w myśl artykułu 165, powinny być uchwalone w trybie, przewidzianym w artykule 156.

Art. 167. O treści uchwały w sprawie przydziału i cen sprzedażnych nowoutworzonych działek, powinny być powiadomione osoby, które w myśl art. 164 zgłosiły żądanie nabycia nowoutworzonych działek.

Art. 168. Od uchwał o przydziale i cenie sprzedażnej nowoutworzonych działek przysługuje interesowanym w terminie dwóch tygodni od dnia powiadomienia (art. 167) prawo odwołania do władz, wymienionych w art. 160.

Art. 169. O ile w terminie trzech miesięcy od dnia powiadomienia o przekształceniu działek na gruncie byli właściciele nie zgłoszą żądania nabycia nowoutworzonych działek, lub o ile w terminie sześciu miesięcy od dnia powiadomienia w myśl artykułu 167 o przydziale i cenie sprzedażnej nowoutworzonych działek nie wniosą kwoty, odpowiadającej cenie odnośnych działek, do kasy gminnej, — gmina korzysta z praw, przysługujących jej w myśl artykułu 149.

Art. 170. Wszystkie dokumenty i umowy, sporządzone w związku z przekształceniem działek, wnioski i wpisy hipo-

teczne, dokonane wskutek przekształcenia, wolne są od stempli, opłat skarbowych i samorządowych, o ile nie dotyczą nabycia działek przez osoby postronne, wspomniane w artykule 149.

TYTUŁ V.

Wywłaszczenie nieruchomości.

Art. 171. Do czasu wydania ogólnopanstwowej ustawy o wywłaszczeniu nieruchomości ze względów wyższej użyteczności, wywłaszczenie w wypadkach, przewidzianych w rozporządzeniu niniejszem, następuje: w Warszawie i w województwach: białostockim, kieleckim, lubelskim, łódzkim, nowogrodzkim, poleskim, warszawskim, wileńskim i wołyńskim w trybie, przewidzianym w dekrete z dnia 7 lutego 1919 r. w przedmiocie przepisów tymczasowych o wywłaszczeniu na użytek dróg żelaznych i innych dróg komunikacyjnych lądowych i wodnych oraz wszelkich urządzeń użyteczności publicznej (Dz. P. P. Nr. 14, poz. 162), w województwach zaś poznańskim i pomorskim — w trybie ustawy o wywłaszczeniu własności nieruchomości z dnia 11 czerwca 1874 r. (Zbiór Ust. Prus. str. 221).

W województwach: krakowskim, lwowskim, stanisławowskim i tarnopolskim analogiczne zastosowanie mają przepisy ustawy z dnia 18 lutego 1878 r. (Dz. U. P. austr. Nr. 39) o wywłaszczeniu w celu budowania i utrzymywania w ruchu kolei żelaznych.

Część II.

Przepisy policyjno-budowlane.

TYTUŁ I.

Przepisy dla gmin miejskich i uzdrowisk, uznanych za posiadające charakter użyteczności publicznej.

Rozdział 1.

Ulice.

Art. 172. Jezdnie ulic powinny posiadać trwałą nawierzchnię, pochyłą ku ściekom.

Wszystkie ulice powinny posiadać ścieki do odprowadzania wody.

Wzdłuż ulic powinny być urządzone chodniki, o ile plan zabudowania nie dopuszcza dla pewnych ulic wyjątków.

Art. 173. Ulice jako też i place, przeznaczone do użytku publicznego, powinny być według możliwości zadrzewione.

Art. 174. Urządzanie i utrzymywanie ulic i placów należy do gminy.

Koszty pierwszego urządzenia ulic do szerokości 20 metrów, na podstawie uchwały rady miejskiej, względnie gminnej, zatwierdzonej przez państwową władzę nadzorczą, mogą być w całości lub części przełożone przez gminę na właścicieli przyległych do tych ulic działek w stosunku do osiągniętych przez nich wskutek urządzenia ulicy korzyści, na właścicieli zaś działek, nie przylegających do urządzonych ulic, tylko o tyle, o ile ci ostatni wskutek urządzenia ulicy lub ulic osiągną szczególne korzyści i o ile przepisy miejscowe ustanowią obowiązek udziału tych właścicieli w pokryciu kosztów urządzenia ulic.

Oprócz zwrotu wartości gruntów, stanowiących własność gminy lub przez nią nabytych, mogą być przełożone w myśl ustępu drugiego na interesowanych właścicieli działek:

a) koszty budowy jezdni i chodników,

b) koszty urządzenia oświetlenia,

c) koszty urządzenia wodociągu i kanalizacji, odpowiadające kosztom założenia przewodów o najmniejszym wymiarze, stosowanym w danej miejscowości.

Rozdział 2.

Zabudowanie działek.

Art. 175. Zabrania się wznoszenia budynków:

a) na terenach usuwistych,

b) na terenach bagnistych przed ich osuszeniem,

c) na terenach zanieczyszczonych w sposób szkodliwy dla zdrowia, przed usunięciem tych zanieczyszczeń.

W wypadkach, zasługujących na uwzględnienie, właściwa władza może pozwolić na zabudowanie wymienionych wyżej terenów przy zastosowaniu odpowiednich środków zabezpieczających.

Art. 176. Na każdej działce, z wyjątkiem wypadków, przewidzianych niżej w art. 177, powinna być pozostawiona niezabudowana przestrzeń, wynosząca co najmniej 25% powierzchni całej działki, zapewniająca dostęp powietrza i światła i czyniąca zadość wymogom bezpieczeństwa od ognia.

Art. 177. Działki specjalnie przy placach i ulicach usytuowane, szczególnie narożne, mogą być zabudowane całkowicie, o ile wznieszone budynki mają zapewniony dostateczny dostęp powietrza i światła, i o ile względy bezpieczeństwa od ognia nie stoją na przeszkodzie.

Art. 178. Budynki powinny być wznoszone bezpośrednio przy granicy działki, albo w odległości co najmniej trzech metrów od granicy.

Art. 179. Budynki, w których mają być urządzone lokale, przeznaczone na pobyt ludzi, a które posiadają jedynie dostęp z podwórza, powinny mieć zapewnione połączenie z ulicą:

a) zapomocą bram, o szerokości conajmniej 2,3 metra i wysokości 2,85 metra w świetle otworu, albo przejazdów, o szerokości 3-ch metrów, jeżeli znajdują się w odległości powyżej 30 metrów od ulicy, lub

b) zapomocą sieni nawyłot domu, o szerokości conajmniej 1,5 metra w świetle otworu, jeżeli znajdują się w odległości mniejszej od 30 metrów od ulicy.

Ściany i stropy bram i sieni, wymienionych w ustępie 1-ym, powinny być zabudowane ogniotrwale.

Jeżeli na działce istnieje kilka podwórz, podwórza te powinny być połączone pomiędzy sobą i z ulicą zapomocą bram, urządzonych zgodnie z wymogami ustępu 1-go, lub przejazdów o szerokości co najmniej 3 metrów.

Art. 180. W podwórzach powinny być urządzone ścieki do odprowadzania wody deszczowej.

Rozdział 3.

Wysokość budynków.

Art. 181. Wysokość budynków nie powinna być większa od 22 metrów.

Art. 182. Wysokość budynków nie powinna przekraczać od strony ulicy jej szerokości albo odległości pomiędzy liniami zabudowania, gdy te ostatnie ustalone zostały prawomocnym planem zabudowania.

Budynki znajdujące się na rogu ulic różnej szerokości, mogą mieć wysokość, dozwoloną od strony ulicy szerszej, lecz w tej wysokości sięgać mogą w ulicę węższą, mierząc od rogu, na odległość, nie przekraczającą półtorakrotnej jej szerokości albo odległości pomiędzy linjami zabudowania tej ulicy.

Wysokość budynków od strony ulicy mierzy się w połowie długości przedniej ściany frontowej od chodnika do górnej krawędzi gzymsu wieńczącego, albo do podłogi mansardu, w razie zaś, gdy budynek posiada attykę lub szczyt, do górnej krawędzi attyki albo do średniej wysokości szczytu.

Art. 183. Wysokość budynków od strony podwórza nie powinna przekraczać półtorakrotnej odległości od przeciwległej granicy działki, wysokość zaś każdej z przeciwległych ścian w podwórzu nie powinna przekraczać półtorakrotnej odległości między nimi.

Wysokość budynków mieszkalnych jednorodzinnych (otrzymujących światło z jednej strony) w podwórzu nie powinna przekraczać odległości ich od granic, względnie odległości pomiędzy przeciwległymi ścianami.

Wysokość budynków od strony podwórza mierzy się w połowie długości każdej ściany w myśl zasad ustępu 3-go artykułu 182.

O ile działka ma prawnie zapewnione korzystanie ze światła na przyległej działce sąsiada, wysokość budynku oblicza się według odległości od przeciwległej ściany sąsiada.

Art. 184. Nachylenie dachu przy całkowitem wyzyskaniu dozwolonej wysokości nie powinno przekraczać 60 stopni, suma zaś występów mansardowych — połowy długości frontu budynku.

Art. 185. Do czasu wydania przepisów miejscowych pozostają w mocy przepisy o wysokości budynków, obowiązujące w dniu wejścia w życie niniejszego rozporządzenia.

Art. 186. W wypadkach, zasługujących na uwzględnienie, szczególnie, gdy wznoszony budynek może przyczynić się do upiększenia ulicy lub placu, władza II-iej instancji może pozwolić na przekroczenie przepisanej wysokości.

W wypadkach, usprawiedliwionych warunkami miejscowymi, szczególnie w dzielnicach zabudowanych, właściwe władze mogą zezwolić na zastosowanie do budynków mieszkalnych, wskazanych w ustępie 2-im artykułu 183, przepisu 1-go cytowanego artykułu.

Art. 187. Zabrania się urządzania balkonów i wykuszów przy ulicach na wysokości mniejszej od 3 metrów nad poziomem chodnika.

Rozdział 4.

Budynki ogniotrwałe i nieogniotrwałe.

Art. 188. Za ogniotrwałe uważa się budynki, których ściany zewnętrzne, ściany nośne (kapitałne), filary nośne i pokrycie dachu są wykonane z materiałów niezapalnych, a mianowicie: ściany i filary z kamienia, betonu, cegły i tym podobnych materiałów, a pokrycie dachu — z dachówki, blachy, papy, szkła, kamienia, łupku, cementu i t. p.

Art. 189. Wznoszenie budynków nieogniotrwałych jest wzbronione, o ile przepisy miejscowe nie postanowią o dopuszczalności wznoszenia w poszczególnych dzielnicach osiedli budynków o ścianach z materiałów niezapalnych w szkielecie drewnianym (np. mur pruski) lub budynków drewnianych.

Do czasu wydania przepisów miejscowych budynki wspomniane w ustępie pierwszym, mogą być wznoszone w tych osiedlach bądź w tych dzielnicach osiedli, w których w myśl przepisów, obowiązujących w dniu wejścia w życie niniejszego rozporządzenia, wznoszenie takich budynków było dozwolone.

Art. 190. Pokrywanie dachów materiałem nieogniotrwałym jest wzbronione.

Na okres lat 5 od dnia wejścia w życie niniejszego rozporządzenia, o ile nie chodzi o miasta o własnym statucie lub w góle o miasta wydzielone z powiatów, wojewoda na wniosek wydziału powiatowego, oparty na uchwale rady miejskiej bądź gminnej, może zwolnić od obowiązku pokrywania materiałem ogniotrwałym dachów budynków nieogniotrwałych w tych dzielnicach osiedli, w których w myśl przepisów, obowiązujących w dniu wejścia w życie niniejszego rozporządzenia, pokrywanie materiałem nieogniotrwałym było dozwolone.

Art. 191. Ograniczenia, ustanowione w artykułach 189 i 190, nie mają zastosowania do wolno stojących drobnych budynków, jak wychodki, altany, gołębniki i t. p., o ile przepisy miejscowe nie postanowią inaczej.

Art. 192. Na okres lat 10 od dnia wejścia w życie niniejszego rozporządzenia zezwala się na nieogniotrwałą naprawę dachów nieogniotrwałych w tych dzielnicach osiedli, w których w myśl przepisów obowiązujących w dniu wejścia w życie tego rozporządzenia, naprawa taka była dozwolona.

Wojewoda, na oparty na uchwale rady miejskiej bądź gminnej wniossek magistratu, gdy chodzi o miasta, wydzielone z powiatów, a wydziału powiatowego, gdy chodzi o inne osiedla, może zabronić nieogniotrwałej naprawy dachów nieogniotrwałych.

Art. 193. Budynki nieogniotrwałe, o ile nie mają murów ogniochronnych od strony granicy sąsiada lub innego budynku na tejże działce, powinny być wznoszone w odległościach co najmniej 4 metrów od granicy sąsiada, a 8 metrów od budynku, od stodoł zaś — 20 metrów.

Art. 194. Budynki nieogniotrwałe nie mogą posiadać więcej od dwóch kondygnacji (parter i jedno piętro), z wyjątkiem wypadków, przewidzianych w art. 325.

Urządzanie w budynkach nieogniotrwałych nad piętrzem poddaszy mieszkalnych jest zabronione.

Art. 195. Przepisy artykułów 189, 190 i 194 nie dotyczą budynków tymczasowych, jak szopy dla widowisk, składy materiałów przy budowie i t. p. Przy wznoszeniu budynków tego rodzaju właściwe władze są upoważnione do określenia w każdym poszczególnym wypadku warunków, którym te budynki powinny czynić zadość.

Rozdział 5.

Mury ogniochronne.

Art. 196. Budynki ogniotrwałe, wznoszone bezpośrednio przy granicy sąsiadów, jako też budynki nieogniotrwałe, wznoszone w odległości mniejszej od 4 metrów od tej granicy, powinny być zaopatrzone od strony granicy w mur ogniochronny bez otworów i próżni, grubości równającej się co najmniej długości jednej cegły, wykonany z cegły palonej lub innego materiału ogniotrwałego, wyprowadzony od fundamentów przez wszystkie kondygnacje, a wystający 30 centymetrów ponad dach.

Art. 197. W razie, gdy zachodzi potrzeba wpuszczenia do muru ogniochronnego drewnianych konstrukcyjnych części, wówczas grubość muru powinna być taka, ażeby od drzewa do zewnętrznej powierzchni muru pozostawał pełny mur grubości co najmniej połowy długości cegły, w wypadkach zaś wspólnej ściany — mur do jej środka również grubości co najmniej połowy długości cegły.

Art. 198. Urządzenie w murze ogniochronnym otworów, zamurowanych szkłem drutowem, albo szklanymi cegłami, jest uzależnione od uznania właściwej władzy.

Art. 199. Budynki ogniotrwałe, dłuższe od 25 metrów, powinny być poprzedzielane murami ogniochronnymi w odstępach co najmniej 25-metrowych przy stropach nieogniotrwałych, w odstępach zaś 40-metrowych, przy stropach ogniotrwałych, — z wyjątkiem wypadków przewidzianych w artykule 325.

W wypadkach, podanych w ustępie pierwszym, właściwa władza może pozwolić na urządzenie w murze ogniochronnym drzwi. Gdy drzwi te znajdują się na strychu, powinny być żelazne, lub drewniane obite ze wszystkich stron blachą — i tak urządzone, aby się samoczynnie szczelnie zamykały.

Art. 200. W budynkach, które ze względu na ich przeznaczenie, jak teatry, kinematografy i t. p., nie mogą być poprzedzielane na całej wysokości murami ogniochronnymi w odstępach w myśl art. 199, mury ogniochronne powinny być urządzone przynajmniej w obrębie strychów.

Art. 201. W razie, gdy budynek ma być wykonany wyłącznie z materiałów niezapalnych, a nie mają być w nim przechowywane materiały palne, wznoszenie wewnętrznych murów ogniochronnych nie jest wymagane.

Art. 202. Budynki nieogniotrwałe, dłuższe od 25 metrów, powinny być z wyjątkiem wypadków przewidzianych w art. 325 — poprzedzielane w odstępach 25-metrowych murami ogniochronnymi, urządzonymi zgodnie z wymogami artykułów 196 i 197.

Przepis ustępu 1-go nie ma zastosowania do budynków tymczasowych, wspomnianych w artykule 195.

Art. 203. Gdy w części budynku mieszkalnego znajdują się składy materiałów łatwopalnych, albo zakłady, używające większych palenisk, a mogące zagrozić wzniesieniem pożaru z powodu sposobu dokonywania w nich produkcji lub z powodu materiałów, używanych przy produkcji, — zakłady te

i składy powinny być odgraniczone ogniotrwałe od pozostałej części budynku.

Art. 204. Minister Robót Publicznych jest upoważniony do wydawania przepisów ulgowych co do budowy murów ogniochronnych w domach szeregowych co najwyżej o dwóch kondygnacjach (jednopiętrowych) z mieszkalnym poddaszem.

Rozdział 6.

Fundamenty i ściany.

Art. 205. Wszystkie budynki ogniotrwałe tudzież przeznaczone na pobyt ludzi budynki nieogniotrwałe, powinny być stawiane na fundamentach z muru, betonu lub innego trwałego materiału na stałym lub odpowiednio wzmocnionym gruncie.

Art. 206. Ściany budynków powinny być w sposób skuteczny izolowane od wilgoci.

Art. 207. Ściany budynków powinny czynić zadość wymagom statycznym. Grubość zewnętrznych ścian budynków przeznaczonych na pobyt ludzi, powinna być dostosowana do warunków klimatycznych.

Rozdział 7.

Schody.

Art. 208. W budynkach, w których ponad parterem znajdują się lokale, przeznaczone na pobyt ludzi, powinny być urządzone schody wewnętrzne, bezpośrednio łączące wszystkie kondygnacje z ulicą lub podwórzem.

Art. 209. Schody powinny mieć zapewnione na wszystkich kondygnacjach bezpośrednie oświetlenie światłem dziennym. Dopuszczalne jest oświetlenie schodów zapomocą górnego światła; w tym wypadku jednak:

a) wielkość otworu świetlnego powinna wynosić co najmniej trzy czwarte części rzutu klatki schodowej, oraz

b) przestrzeń pomiędzy biegami schodów, mierzona w rzucie poziomym, powinna wynosić na pierwsze 8 metrów wysokości co najmniej 2 metry kwadratowe, na każdy zaś dalszy metr wysokości przestrzeń ta powinna być powiększona o 0,25 metra kwadratowego.

Art. 210. Użytkowa szerokość schodów, prowadzących do pomieszczeń, przeznaczonych na pobyt ludzi, powinna wynosić co najmniej jeden metr.

Wzniesienie stopni schodów nie powinno przekraczać 19 centymetrów, a szerokość podnóżka powinna wynosić co najmniej 25 centymetrów.

Szerokość stopni klinowych, mierzona w odległości 50 centymetrów od ich zewnętrznej krawędzi, powinna wynosić co najmniej 25 centymetrów.

Wysokość sufitów nad schodami i spocznikami powinna wynosić co najmniej 2 metry w świetle.

W domach, przeznaczonych na mieszkania dla jednej rodziny przepis ustępu pierwszego nie ma zastosowania.

Art. 211. Urządzenie ognisk i otworów kominowych pod schodami jest zabronione.

Art. 212. W budynkach o dwu lub więcej kondygnacjach co najmniej jedne schody powinny prowadzić bezpośrednio do strychu.

Art. 213. W budynkach o trzech i więcej kondygnacjach (parter i dwa piętra) co najmniej jedne schody, bezpośrednio łączące wszystkie lokale, przeznaczone na pobyt ludzi, powinny być urządzone ogniotrwałe.

Również ogniotrwałe powinny być urządzone schody w budynkach o dwóch kondygnacjach (parter i jedno piętro), o ile odległość tych schodów od środka najdalszego przeznaczonego na pobyt ludzi pomieszczenia (pokoju), znajdującego się powyżej parteru, przekracza 20 metrów.

W wypadkach, przewidzianych w ustępie drugim, ogniotrwałe urządzone schody mogą być zastąpione przez dwoje schodów nieogniotrwałych.

Art. 214. Schody ogniotrwałe, których urządzenie jest nakazane, w wypadkach, przewidzianych w art. 213, powinny być zbudowane w sposób następujący:

a) konstrukcja schodów i spoczników powinna być wykonana z materiałów ogniotrwałych lub z drzewa, od spodu ogniotrwałe zabezpieczonego, — żelazne zaś części konstrukcji powinny być ogniotrwałe osłonięte;

b) schody powinny być otoczone ścianami ogniotrwałymi grubości co najmniej jednej cegły; urządzenie w tych ścianach otworów, prowadzących bezpośrednio na jakiegokolwiek inne schody jest zabronione;

c) schody powinny łączyć bezpośrednio wszystkie piętra, bezpośrednie połączenie schodów z piwnicami jest zabronione, d) o ile schody nie prowadzą bezpośrednio nazewnątrz dostęp do nich powinien być otoczony ścianami ogniotrwałymi grubości co najmniej jednej cegły;

e) zarówno nad schodami jak i nad dostępem do nich powinny być urządzone stropy ogniotrwałe;

f) schody nie powinny znajdować się dalej, jak w odległości 25 metrów od środka najdalszego pomieszczenia (pokoju), przeznaczonego na pobyt ludzi.

Art. 215. W wypadkach wznoszenia budynków większych, szczególnie przeznaczonych na mieszkania, właściwa władza może żądać urządzenia większej ilości schodów, niżby wynikało z postanowień art. 213 i art. 214 p. f.

Art. 216. Właściwa władza może żądać urządzenia schodów ogniotrwałych w budynkach, nie objętych artykułem 213, a posiadających nad parterem lokale, przeznaczone na pobyt ludzi, o ile bezpieczeństwo od ognia wymaga urządzenia takich schodów ze względu na sposób użytkowania pomieszczeń, znajdujących się w budynkach.

Rozdział 8.

Świetliki.

Art. 217. Pomieszczenia, nie przeznaczone na pobyt ludzi, jak spiżarki, przedpokoje, korytarze, schody, ustępy spółdzielne wodą i tym podobne, mogą być oświetlane zapomocą świetlików.

Art. 218. Przekrój poziomy świetlika, o ile świetlik nie jest przeznaczony do oświetlenia schodów, powinien wynosić co najmniej 4 metry kwadratowe, a odległość przeciwnych ścian — co najmniej 2 metry.

W wypadku wypuszczenia na świetlik okien schodów, przekrój poziomy świetlika powinien zawierać co najmniej tyle metrów kwadratowych, ile metrów bieżących wynosi wysokość murów, okalających świetlik, licząc tę wysokość od poziomu pierwszego stopnia schodów.

Art. 219. Ściany świetlików powinny być wyprowadzone ponad pokrycie dachów i powinny być wykonane z materiałów ogniotrwałych.

Art. 220. Świetliki mogą być pokrywane szklanym dachem. W tym wypadku powinno być zapewnione należyte ich przewietrzanie.

Art. 221. Otwory do przepuszczania światła na poddaszu powinny być zaopatrzone w szyby ze szkła drutowego, głęboko osadzone w ścianach świetlika.

Art. 222. W dolnej kondygnacji świetlików powinien być urządzony dostęp do czyszczenia; dno świetlika powinno być zaopatrzone w urządzenie odprowadzające opady atmosferyczne.

Rozdział 9.

Piece i kominy.

Art. 223. Piece powinny być budowane z materiałów niezapalnych.

Art. 224. Większe piece i paleniska pod kotłami powinny być zakładane bezpośrednio na fundamentach lub na sklepieniach ogniotrwałych.

Piece wznoszone na pokładzie nieogniotrwałym, powinny być izolowane od niego warstwą ogniotrwałą grubości co najmniej 15 centymetrów, a piece żelazne bez nóżek — takąż warstwą grubości co najmniej 30 centymetrów.

Art. 225. Nieogniotrwała podłoga przed ogniskami pieców, jako też pod piecami na nóżkach powinna być w skuteczny sposób zabezpieczona od ognia.

Art. 226. Nad ogniskami otwartymi, znajdującymi się w lokalach, nieposiadających stropów ogniotrwałych, powinny być urządzone kominki lub ogniotrwałe kapy, wystające co najmniej 30 centymetrów poza krawędzie ogniska.

Ognisk otwartych nie wolno urządzać w odległości mniejszej niż 60 cm. od drewnianych konstrukcyjnych części budynku.

Art. 227. Najmniejsza odległość pieców od drewnianych konstrukcyjnych części budynków powinna wynosić:

a) przy piecach żelaznych — od drewnianych części otynkowanych lub w inny sposób zabezpieczonych od ognia — 25 centymetrów, od niezabezpieczonych od ognia — 50 centymetrów.

b) przy piecach z kamienia, cegły lub kafli od drewnianych części zabezpieczonych od ognia — 15 centymetrów, od niezabezpieczonych od ognia — 25 centymetrów.

Art. 228. Połączenia palenisk z kanałami dymowemi powinny być szczelnie wykonane z materiałów niezapalnych.

Przy włączaniu kilku palenisk do jednego kanału dymowego połączenia nie powinny być urządzone w jednej wysokości.

Do jednego kanału dymowego mogą być przyłączone co najwyżej trzy piece.

Każde palenisko kuchenne powinno mieć osobny przewód kominowy.

W miejscowościach, gdzie do opału jest używany węgiel, zabrania się urządzania przy piecach przyrządów do zatykania wlotów do kominów.

Art. 229. Żelazne rury, przeznaczone do połączenia palenisk z kanałami dymowemi, powinny być oddalone od drewnianych konstrukcyjnych części budynku, o ile te części nie są otynkowane lub w inny sposób zabezpieczone od ognia, — o 50 centymetrów, w przeciwnym razie — o 25 centymetrów, w wypadkach zaś, gdy rury są zaopatrzone w pokrycie niezapalne — o 13 centymetrów (szerokość jednej cegły).

Również przy przepuszczaniu rur przez ściany nieogniotrwale izolacja z cegły na glinie lub z innego odpowiedniego materiału powinna wynosić co najmniej 13 centymetrów (szerokość jednej cegły).

Rury w miejscach załamania powinny być zaopatrzone w szczelnie zasuwane drzwiczki do czyszczenia.

Art. 230. Kominowy powinny być wznoszone na fundamentach, albo na murowanych filarach, arkadach, sklepieniach lub żelaznych podporach i budowane z cegły palonej.

Art. 231. Kominowy powinny być tak urządzone, aby należyte oczyszczenie we wszystkich ich częściach było zapewnione.

Art. 232. Wszystkie kanały dymowe powinny sięgać poniżej połączenia najniższego paleniska i być zaopatrzone na dole w miejscu łatwo dostępnem w żelazne drzwiczki.

Art. 233 Grubość ścian kominów powinna wynosić: w kominach zwykłych — co najmniej pół cegły, w kominach zaś większych palenisk — jedną cegłą. Również w wypadkach, gdy przewody kominowe są urządzone w zewnętrznych ścianach budynku, w ścianach, otaczających schody, albo w ścianach pomieszczeń, w których znajdują się łatwopalne materiały, — grubość zewnętrznych ścian tych przewodów powinna wynosić co najmniej 1 cegłą.

Art. 234. Przekrój poprzeczny kanału dymowego powinien być jednakowy na całej wysokości i wynosić co najmniej 13x13 centymetrów w kominach kwadratowych i 15 centymetrów średnicy w kominach okrągłych.

Art. 235. Kanały dymowe powinny być prowadzone w miarę możliwości pionowo. Dopuszczalne odchylenie kanałów dymowych od pionu nie powinno przekraczać 30 stopni.

W wypadkach, zasługujących na uwzględnienie, właściwa władza może pozwolić na większe odchylenie kanału dymowego od pionu.

W miejscach zmiany nachylenia należy urządzić otwory do czyszczenia.

Art. 236. Kominowy wewnątrz, a na strychach również i zewnątrz powinny być wyprawione.

Art. 237. Wszelkie konstrukcyjne części budynku z drzewa lub innych materiałów nieogniotrwiałych powinny być oddalone od wewnętrznej powierzchni ścian kominowych co najmniej o 25 centymetrów, a od otworów do czyszczenia — o 50 centymetrów.

Art. 238. Kominowy powinny być wyprowadzane ponad powierzchnię dachu.

Przy pokryciu dachu materiałem ogniotrwałym wysokość komina ponad powierzchnią dachu powinna wynosić co najmniej 30 centymetrów, a odległość górnej krawędzi komina w kierunku poziomym od powierzchni dachu — co najmniej 1 metr.

Przy pokryciu dachu materiałem nieogniotrwałym, komin powinien być wyprowadzony do wysokości 60 centymetrów ponad kalenicę.

Art. 239. Na dachach stromych, jeżeli czyszczenie komina ma być dokonywane z dachu, powinny być urządzone ławy kominarskie.

Art. 240. W wypadkach urządzania większych pieców i kominów, jako też w wypadkach urządzania palenisk w lokalach, w których są wyrabiane lub przechowywane materiały

łatwopalne, właściwa władza w każdym poszczególnym wypadku określi warunki, którym te piece, kominowy i paleniska powinny czynić zadość.

Rozdział 10.

Lokale przeznaczone na pobyt ludzi.

Art. 241. Lokale, przeznaczone na pobyt ludzi, a w szczególności: pomieszczenia (pokoje) mieszkalne, kuchnie, pokoje dla służby, pracownie, kantyny robotnicze, biura, lokale handlowe, lokale dla zebrań i t. p., powinny być w skuteczny sposób zabezpieczone od wilgoci i ujemnych wpływów atmosferycznych i posiadać należyte urządzenia do ogrzewania i wentylacji.

Lokale te powinny być zaopatrzone w dostateczną ilość okien, wychodzących bezpośrednio na wolną przestrzeń a zapewniających wystarczający dopływ światła i należyte przewietrzanie odnośnych pomieszczeń.

Łączna powierzchnia okien w pomieszczeniach, przeznaczonych na pobyt ludzi, powinna wynosić co najmniej jedną dziesiątą część powierzchni podłogi, z wyjątkiem wypadków, przewidzianych w artykule 325.

Art. 242. Wysokość pomieszczeń, przeznaczonych na pobyt ludzi, z wyjątkiem wypadków, przewidzianych w artykule 325, powinna wynosić w świetle co najmniej:

a) w domach parterowych i jednopiętrowych — 2,50 metr.
b) w domach o więcej niż dwóch kondygnacjach — 2,75 metra,

c) na poddaszach — 2,30 metra.

Art. 243. Podłoga w pomieszczeniach, przeznaczonych na pobyt ludzi, powinna być wzniesiona co najmniej 40 centymetrów ponad najwyższy znany poziom wody zaskórnej.

W wypadkach, zasługujących na uwzględnienie, właściwe władze mogą zezwolić na urządzenie podłogi na wysokości od 25 centymetrów ponad najwyższym znany poziom wody zaskórnej, przy zastosowaniu środków, zapewniających odnośnym pomieszczeniom odpowiednie warunki zdrowotne.

Art. 244. O ile pomieszczenia, przeznaczone na pobyt ludzi, mają być urządzone nad lokalami fabrycznymi i składami, w których mają być wyrabiane lub przechowywane materiały łatwopalne, — wówczas lokale, znajdujące się pod pomieszczeniami, przeznaczonymi na pobyt ludzi, powinny posiadać niepalne stropy.

Gdy pomieszczenia, przeznaczone na pobyt ludzi, mają być urządzone nad stajniami albo lokalami, w których mają być wyrabiane albo przechowywane materiały, wydzielające szkodliwe wyziewy, wówczas stropy tych lokali powinny być zbudowane w sposób zabezpieczający skutecznie wspomniane pomieszczenia od wyziewów.

Art. 245. Urządzanie lokali, przeznaczonych na pobyt ludzi, w suterrenach jest dozwolone tylko o tyle, o ile to jest przewidziane w przepisach miejscowych.

Mieszkania w suterrenach mogą być urządzone tylko w wypadkach, gdy przepisy miejscowe na to zezwolą ze względu na wyjątkowe warunki miejscowe.

Podłoga w suterrenach, przeznaczonych na pobyt ludzi, przy zachowaniu warunków, wymienionych w art. 243, powinna znajdować się nie niżej 1,5 metra od poziomu chodnika, okna zaś — wystawać co najmniej $\frac{1}{4}$ metra ponad ten poziom.

Rozdział 11.

Studnie.

Art. 246. Osiedla, nie posiadające wodociągów gminnych, powinny być zaopatrzone w dostateczną ilość studzien.

Art. 247. Odległość studzien od granic sąsiadów powinna wynosić co najmniej 5 metrów, zaś od obór, stajen, chlewni i t. p. oraz od gnojowników i dołów ustępowych — co najmniej 10 metrów.

Studnie wspólne mogą być urządzone na granicy działki.

Art. 248. Studnie i zbiorniki wody, przeznaczonej do picia, powinny być zabezpieczone od zanieczyszczenia.

Przy budowie i przebudowie studzien, mających dostarczyć wody do picia, ściany studni, o ile nie są wykonane z muru na zaprawie cementowej albo z kręgów betonowych, powinny być obłożone warstwą gliny co najmniej 15 centymetrów grubości, do głębokości półtora metra pod powierzchnią ziemi, przy wyższym zaś stanie powierzchni wody, do głębokości 30 centymetrów poniżej zwierciadła wody.

Ocembrowanie studni otwartej powinno się wznosić nad poziomem otaczającego terenu co najmniej o 1 metr.

TYTUŁ II.

Przepisy dla gmin wiejskich.

Rozdział 1.

Budynki przy drogach publicznych.

Art. 264. W osiedlach, posiadających prawomocne plany zabudowania albo linje regulacyjne, nowe budynki frontowe powinny być wznoszone w linii zabudowania.

Art. 265. W osiedlach, nie posiadających prawomocnych planów albo linii zabudowania (regulacyjnych), nowe budynki powinny być wznoszone w odległości co najmniej 3,5 metra, ogrodzenia zaś co najmniej 75 centymetrów od dróg publicznych.

Odległość ta powinna być obliczana:

a) od górnej zewnętrznej krawędzi rowu, ścieku lub wykopu, — gdy droga posiada rowy boczne lub płaskie ścieki, albo znajduje się w wykopie;

b) od stopy nasypu drogowego, — gdy droga posiada nasyp bez rowów bocznych;

c) od linii, odległej o 2 metry od brzegu drogi, — gdy droga położona jest w poziomie gruntów przyległych.

W dzielnicach istniejących o zwartym charakterze zabudowania właściwe władze mogą pozwolić na wznoszenie budynków w odległości, mniejszej o 3,5 metra od drogi publicznej, o ile budynki te mają być stawiane w linii istniejących budynków.

Art. 266. Przestrzeń pomiędzy budynkami frontowymi a drogą nie może być użyta na podrzędne budynki gospodarskie, lecz powinna być zużytkowana na ogródki.

Ogródki przed domami powinny być odpowiednio odgraniczone od ulicy.

W wypadkach, zasługujących na uwzględnienie, właściwa władza może zwolnić od obowiązku urządzania ogródków.

Rozdział 2.

Zabudowanie działek.

Art. 267. Każda działka, na której mają być wzniesione budynki mieszkalne lub przeznaczone na pobyt ludzi, powinna posiadać dostęp od ulicy lub drogi.

Art. 268. Każda działka, na której mają być wzniesione, oprócz zabudowań frontowych, również budynki boczne lub tylne w odległości ponad 30 metrów od ulicy lub drogi, powinna posiadać dojazd do podwórza o szerokości co najmniej 3 metrów.

Urządzenie dojazdu, wspomnianego w ustępie pierwszym, nie jest wymagane, jeżeli budynki tylne i boczne są łatwo dostępne w wypadku pożaru.

Art. 269. Pomiedzy budynkami, wznoszonymi na tej samej działce, powinno być pozostawione podwórze o powierzchni co najmniej 36 metrów kwadratowych i o szerokości co najmniej 6 metrów.

Rozdział 3.

Budynki ogniotrwałe i nieogniotrwałe.

Art. 270. Za ogniotrwałe uważa się budynki, których ściany zewnętrzne, ściany nośne (kapitałne), filary nośne i pokrycie dachu są wykonane z materiałów niezapalnych a mianowicie: ściany i filary — z kamienia, betonu, cegły, gliny i t. p. materiałów, a pokrycie dachu — z dachówki, blachy, papy, szkła, kamienia, łupku, cementu i t. p.

Budynki o obustronnie otynkowanych ścianach z materiałów niezapalnych w szkielecie drewnianym (np. mur pruski) i o pokryciu ogniotrwałym uważa się za ogniotrwałe.

Art. 271. Wojewoda na wniosek wydziału powiatowego, oparty na uchwale organu uchwalającego gminy, może zabronić wznoszenie budynków nieogniotrwałych na obszarze całego osiedla lub jego części.

Art. 272. Zabrania się pokrywania dachów materiałem nieogniotrwałym w gminach, w których było to zabronione, w myśl przepisów obowiązujących w dniu wejścia w życie niniejszego rozporządzenia.

Art. 273. Wojewoda na wniosek wydziału powiatowego, oparty na uchwale organu uchwalającego gminy, może zabronić pokrywania dachów materiałem nieogniotrwałym w osiedlach, w których w dniu wejścia w życie niniejszego rozporządzenia pokrywanie takie było dozwolone.

Art. 249. Grunt naokoło studni powinien być wybrukowany lub pokryty ubitą gliną grubości 20 centymetrów do odległości 1 metra od ocembrowania studni i posiadać spadek, zapewniający odpływ od studni.

Art. 250. Studnie, zaopatrzone w pompę, powinny być nakryte.

Ocembrowanie tych studzien powinno być wzniesione co najmniej o 10 centymetrów ponad poziom otaczającego terenu.

Rozdział 12.

Ustępy.

Art. 251. W dzielnicach skanalizowanych dla każdego mieszkania powinien być urządzony wewnątrz budynku łatwo dostępny ustęp o wymiarach co najmniej 0,85 m. × 1,15 m.

Art. 252. W dzielnicach nieskanalizowanych na każdej działce powinny być urządzone osobne ustępy dla każdego mieszkania.

Art. 253. Każdy ustęp powinien być dostatecznie oświetlony zapomocą okna w ścianie zewnętrznej i zaopatrzony w odpowiednie urządzenie wentylacyjne, wyprowadzone ponad dach.

Powyższy przepis o oświetleniu ustępów zapomocą okien nie ma zastosowania do ustępów, splókiwanych wodą.

Art. 254. Przy wznoszeniu budynków, w których mają być urządzone pomieszczenia, przeznaczone na pobyt większej ilości ludzi, jak teatry, sale koncertowe, sale dla zebrań i t. p., właściwa władza w każdym poszczególnym wypadku określi potrzebną ilość i sposób urządzenia ustępów.

Art. 255. Urządzone w dzielnicach nieskanalizowanych doły ustępowe powinny posiadać ściany i dno nieprzepuszczalne i być należycie odwietrzane.

Art. 256. Doły ustępowe powinny być urządzone oddzielnie i izolowane od ścian budynku. Odległość dołu ustępowego od studni powinna wynosić co najmniej 10 metrów, a od granic sąsiada — co najmniej 2 metry.

Doły ustępowe powinny być szczelnie zakryte z pozostawieniem odpowiedniego otworu do czyszczenia, zaopatrzonego w podwójne szczelne zamknięcie.

Art. 257. Zabrania się urządzania na prywatnych posiadłościach dołów ustępowych przy ulicy lub placu publicznym.

Rozdział 13.

Obory, stajnie i chlewy.

Art. 258. Obory, stajnie i chlewy powinny być dostatecznie oświetlone i posiadać nieprzepuszczalną podłogę.

Art. 259. Dla odprowadzania gnojówki (cieczy) do urządzeń oczyszczających, kompostarni, studzienek gnojówkowych lub dołów kloacznych powinny być urządzone kryte ścieki, o ile gnojówka nie może być usuwana zapomocą odpowiednich urządzeń kanalizacyjnych, zabezpieczających sieć kanalizacyjną miejską od zanieczyszczenia.

Ścieki powinny być urządzone w ten sposób, by nie zanieczyszczały gruntu i nie zawilgoçały murów.

Art. 260. Zbiorniki do składania obornika należy urządzać w ten sposób, ażeby teren i powietrze były zabezpieczone od zanieczyszczenia.

Gdy zbiorniki te są zagłębione w ziemi, powinny być nakryte i czynić zadość wymogom artykułów 255 i 256.

Art. 261. Przy budowie większych obór, stajen i chlewów właściwe władze w każdym poszczególnym wypadku określają warunki, którym budynki te powinny czynić zadość.

Rozdział 14.

Zewnętrzny wygląd budynków.

Art. 262. Lica budynków powinny być tak wykonane, iżby nie powodowały zszpecenia placu, ulicy albo podwórza.

W podobny sposób powinny być wykonane również wszelkie powierzchnie murów, widoczne z wszelkich dróg komunikacji publicznej.

Art. 263. Budynki nie powinny być malowane w kolorach jaskrawych lub wogóle rażących.

Do malowania należy używać materiałów nieszkodliwych dla zdrowia.

Art. 274. W gminach, w których pokrywanie dachów materiałem nieogniotrwałym jest lub będzie zabronione, wydział powiatowy może w wyjątkowych wypadkach na wniosek organu uchwalającego gminy pozwolić na pokrycie materiałem nieogniotrwałym parterowego budynku nieogniotrwałego.

Art. 275. Pokrywanie i naprawa dachów budynków piętrowych materiałem nieogniotrwałym są zabronione.

Art. 276. Zabroniona jest naprawa nieogniotrwałego pokrycia materiałem nieogniotrwałym:

a) budynków istniejących, a znajdujących się w gminach, w których pokrywanie dachów materiałem nieogniotrwałym jest zabronione i

b) budynków, które nie czynią zadość przepisom o odległościach od granic sąsiadów i od innych budynków.

Rozdział 4.

Odległość budynków od granic i innych budynków.

Art. 277. Nowe budynki powinny być wznoszone z zachowaniem co najmniej niżej podanych odległości od granic sąsiadów:

a) budynki nieogniotrwałe — 6 metrów,

b) budynki ogniotrwałe, posiadające od strony granicy otwory, prowadzące do pomieszczeń, przeznaczonych na pobyt ludzi, — 4 metrów.

c) budynki ogniotrwałe, nie posiadające od strony granicy otworów, wspomnianych w punkcie b), — 3 metrów.

Przepisy ustępu pierwszego nie będą stosowane w wypadkach, gdy jest prawnie zapewnione niezabudowanie przyległej działki do odległości, wymaganych dla poszczególnych rodzajów budynków w myśl artykułów 279 i 280.

Przy zakładaniu nowych osiedli odległość wszelkich nieogniotrwałych krytych budynków od granic sąsiadów tudzież od środka przyległej drogi powinna wynosić co najmniej 15 metrów.

Przepis ustępu poprzedniego nie ma zastosowania w wypadkach, gdy w związku z przebudową ustroju rolnego urzędy ziemskie orzekną o konieczności zastosowania ze względu na warunki miejscowe, zasługujące na uwzględnienie — mniejszej odległości niż wskazana w powołanym ustępie i określą tę odległość.

Art. 278. W wypadkach, gdy szczupłe rozmiary poszczególnych działek stoją na przeszkodzie zachowaniu odległości, wymienionych w artykule 277, budynki mogą być wznoszone bezpośrednio przy granicy sąsiadów pod następującymi warunkami:

a) o ile budynki są wznoszone jednocześnie przez właścicieli przyległych działek, mogą być zbudowane jako bliźniacze i mają być uważane za jedną całość;

b) o ile budynki nie są wznoszone jednocześnie przez właścicieli przyległych działek, budynek, wznoszony przy granicy, powinien posiadać pokrycie ogniotrwałe i powinien być zaopatrzony od strony granicy w mur ogniochronny bez otworów i próżni o grubości równej co najmniej długości jednej cegły, wyprowadzony 30 centymetrów ponad dach, przyczem o ile zachodzi potrzeba wpuszczenia do muru ogniochronnego drewnianych konstrukcyjnych części, ma pozostawać od drzewa do zewnętrznej powierzchni muru co najmniej pół długości cegły pełnego muru.

Art. 279. Odległość zwykłych budynków nieogniotrwałych od wszelkich innych budynków, z wyjątkiem wypadków, przewidzianych w artykule 278, powinna wynosić co najmniej 12 metrów, budynków zaś otwartych, nie posiadających ścian a przeznaczonych do przechowywania siana, słomy i tym podobnych materiałów łatwopalnych, — 30 metrów.

Art. 280. Budynki ogniotrwałe powinny być wznoszone w odległości co najmniej 3-ch metrów od innych budynków ogniotrwałych, z wyjątkiem wypadków, przewidzianych w artykule 278.

Art. 281. Budynki nieogniotrwałe, w których mają być urządzone kuźnie, suszarnie na owoce, len, konopie, jako też nie czyniące zadość wymogom artykułu 302 wędzarnie i wogóle budynki nieogniotrwałe o większych paleniskach, powinny być wznoszone w odległości co najmniej 30 metrów zarówno od granicy sąsiadów, jak i od wszelkich innych budynków.

Budynki, wspomniane w ustępie pierwszym, mogą być wznoszone w odległości mniejszej niż 30 metrów od granicy w razie, gdy jest prawnie zapewnione niezabudowanie przyległego do granicy terenu od odległości 30 metrów od projektowanego budynku.

Art. 282. Cegielnie i piece do wypalania wapna powinny być urządzone jedynie poza obrębem zabudowanego obszaru osiedla, w odległości co najmniej 60 metrów od budynków mieszkalnych i od granic sąsiadów.

Rozdział 5.

Fundamenty.

Art. 283. Wszystkie budynki ogniotrwałe powinny być stawiane na fundamentach.

Fundamenty powinny być pokryte tekturą smołowcową lub innym materiałem izolacyjnym na wysokości 20 centymetrów poniżej podłogi.

Rozdział 6.

Schody.

Art. 284. W budynkach, posiadających nad parterem pomieszczenia (pokoje), przeznaczone na pobyt ludzi, powinny być urządzone schody.

W domach o dwóch kondygnacjach (parter i jedno piętro) powinny być urządzone schody ogniotrwałe, czyniące zadość wymogom artykułu 214, o ile odległość tych schodów od środka najdalszego przeznaczonego na pobyt ludzi pomieszczenia (pokoju), znajdującego się powyżej parteru, przekracza 20 metrów. Schody ogniotrwałe mogą być zastąpione przez dwoje schodów nieogniotrwałych.

Art. 285. Użytkowa szerokość biegów schodów powinna wynosić co najmniej 80 centymetrów.

Wzniesienie schodów nie powinno przekraczać 19 centymetrów, a szerokość podnóżka powinna wynosić co najmniej 25 centymetrów.

Szerokość stopni klinowych, mierzona w odległości 40 centymetrów od ich zewnętrznej krawędzi, powinna wynosić co najmniej 25 centymetrów.

Art. 286. Wysokość sufitów nad schodami i spocznikami powinna wynosić co najmniej 2 metry.

Art. 287. Urządzanie ognisk i otworów kominowych pod schodami jest zabronione.

Rozdział 7.

Piece i kominy.

Art. 288. Piece powinny być budowane z materiałów niezapalnych.

Piece, wznoszone na pokładzie nieogniotrwałym, powinny być izolowane od niego warstwą ogniotrwałą grubości co najmniej 15 centymetrów, a piece żelazne bez nóżek — takż warstwą grubości co najmniej 30 centymetrów.

Art. 289. Nieogniotrwała podłoga przed ogniskami pieców powinna być pokryta blachą o wymiarach co najmniej 40×50 centymetrów.

Również zapomocą blachy lub w inny skuteczny sposób powinna być zabezpieczona od ognia nieogniotrwała podłoga pod piecami żelaznymi na nóżkach, do odległości co najmniej 40 centymetrów od nóżek pieca.

Art. 290. Nad ogniskami otwartymi, znajdującymi się w lokalach, nie posiadających stropów ogniotrwałych, powinny być urządzone kominki lub ogniotrwałe kapy, wystające o 30 centymetrów poza krawędzie ogniska.

Art. 291. Zabrania się urządzania pieców żelaznych i otwartych palenisk w znajdujących się w obrębie osiedli pomieszczeniach, w których są wyrabiane lub przechowywane materiały łatwopalne.

Art. 292. Najmniejsza odległość pieców od drewnianych konstrukcyjnych części budynków powinna wynosić:

a) przy piecach żelaznych, od drewnianych ścian, sufitów i innych drewnianych części budynku, o ile te ściany, sufity i części są otynkowane lub w inny sposób zabezpieczone od ognia — 25 centymetrów, w przeciwnym razie — 50 centymetrów;

b) przy piecach z kamienia, cegły lub kafla od wymienionych w punkcie a) otynkowanych lub w inny sposób zabezpieczonych od ognia drewnianych części budynku — 15 centymetrów, od nieotynkowanych zaś — 25 centymetrów.

Art. 293. W miejscowościach, gdzie do opału jest używany węgiel, zabrania się urządzania przy piecach przyrządów do zatykania wylotów do kominów.

Art. 294. W budynkach, posiadających paleniska, muszą być zbudowane kominy. Kominy powinny być stawiane na fundamentach i budowane z cegły palonej.

Art. 295. Połączenia palenisk z kanałami dymowymi powinny być szczelnie wykonane z materiałów niezapalnych.

Art. 296. Żelazne rury, przeznaczone do połączenia palenisk z kanałami dymowymi, powinny być oddalone od drewnianych ścian, sufitów i innych drewnianych części budynku, o ile te ściany, sufity i części są otynkowane lub w inny sposób zabezpieczone od ognia — o 25 centymetrów, w przeciwnym razie — o 50 centymetrów, w wypadku zaś, gdy rury są zaopatrzone w pokrycie niezapalne — o 13 centymetrów (szerokość jednej cegły).

Również przy przepuszczaniu rur przez ściany nieogńiotrwałe, izolacja z cegły na glinie lub z innego ogniotrwałego materiału powinna wynosić co najmniej 13 centymetrów (szerokość jednej cegły).

Rury w miejscach załamania powinny być zaopatrzone w szczelnie zasuwane drzwiczki dla oczyszczania.

Art. 297. Grubość ścian kominów powinna wynosić co najmniej pół cegły. Przekrój poprzeczny kanału dymowego powinien być jednakowy na całej wysokości i wynosić co najmniej 13×13 centymetrów w kominach kwadratowych i 15 centymetrów średnicy w kominach okrągłych.

Art. 298. Kanały dymowe powinny być prowadzone w miarę możności pionowo. Dopuszczalne odchylenie kanałów dymowych od pionu nie powinno przekraczać 30 stopni.

Art. 299. Kominy wewnątrz, a na strychu i zewnątrz powinny być wyprawione.

Art. 300. Wszelkie konstrukcyjne części budynków z drzewa, słomy i tym podobnych materiałów nieogńiotrwałych powinny być oddalone od wewnętrznej powierzchni ścian kominowych — co najmniej o 25 centymetrów, od otworów do czyszczenia — o 50 centymetrów.

Art. 301. Kominy powinny być wyprowadzone ponad powierzchnię dachu.

Przy pokryciu dachu materiałem ogniotrwałym wysokość komina ponad powierzchnią dachu powinna wynosić co najmniej 30 centymetrów, a odległość górnej krawędzi komina w kierunku poziomym od powierzchnią dachu co najmniej 1 metr.

Przy pokryciu dachu materiałem nieogńiotrwałym, komin powinien być wyprowadzony do wysokości 60 centymetrów ponad kalenicę.

Art. 302. Ściany, podłogi i sufity w wędzarniach, urządzanych w budynkach, znajdujących się w odległości mniejszej niż 30 metrów od innych budynków i od granic sąsiadów, powinny być zbudowane z materiału ogniotrwałego; drzwi zaś powinny być żelazne lub drewniane, obite blachą.

Zabrania się urządzania wędzarni w poddaszach i w budynkach o pokryciu dachu nieogńiotrwałym.

Art. 303. Przy urządzaniu większych palenisk i kominów mają zastosowanie prócz art. art. 288 — 302 także przepisy ustępu 1 art. 224 i art. art. 230, 233, 239 i 240.

Rozdział 8.

Lokale przeznaczone na pobyt ludzi.

Art. 304. Wysokość pomieszczeń, przeznaczonych na pobyt ludzi, powinna wynosić od podłogi do belki stropowej co najmniej 2,5 metra, a na poddaszach — 2,2 metra, z wyjątkiem wypadków, przewidzianych w artykule 325.

Art. 305. Okna pomieszczeń, przeznaczonych na pobyt ludzi, powinny być zaopatrzone w odpowiednie urządzenia do otwierania.

W każdym takim pomieszczeniu (pokoju), co najmniej jedno okno powinno posiadać lufcik.

Powierzchnia okien powinna wynosić co najmniej jedną dziesiątą część powierzchni podłogi lokalu.

Przepisy artykułu niniejszego nie mają zastosowania w wypadkach, przewidzianych w artykule 325.

Art. 306. Podłoga we wszystkich budynkach, przeznaczonych na pobyt ludzi, powinna być wzniesiona co najmniej 40 centymetrów nad powierzchnią otaczającego terenu.

Art. 307. W razie, gdy pomieszczenie dla żywego inwentarza ma być urządzone pod jednym dachem z domem mieszkalnym, pomieszczenie to powinno być oddzielone od pomieszczeń mieszkalnych wyprawioną wapnem albo gliną szczelną ścianą i powinno posiadać podłogę z materiału nie-

przepuszczalnego, z odpowiednio urządzonymi ściekami do odprowadzania nieczystości, szczelny strop, uniemożliwiający przenikanie wyziewów na poddasze, tudzież należyłą wentylację.

Rozdział 9.

Studnie.

Art. 308. Każde osiedle powinno posiadać dostateczną ilość studzien, o ile w inny sposób nie jest zaopatrzone w wystarczającą ilość wody, zdatnej do picia.

Art. 309. Odległość studzien od granic sąsiadów powinna wynosić co najmniej 5 metrów, a od obór, stajen, chlewów i t. p. oraz od gnojowników i dołów ustępowych — co najmniej 10 metrów.

Studnie wspólne mogą być urządzone na granicy działki.

Art. 310. Studnie i zbiorniki wody, przeznaczonej do picia, powinny być zabezpieczone od zanieczyszczenia. Przy budowie i przebudowie studzien, mających dostarczyć wody do picia, ściany studni o ile nie są wykonane z muru na zaprawie cementowej albo z kręgów betonowych, powinny być obłożone warstwą gliny co najmniej 15 centymetrów grubości, do głębokości 1½ metra pod powierzchnią ziemi, przy wyższym zaś stanie powierzchni wody, do głębokości 30 centymetrów poniżej zwierciadła wody.

Ocembrowanie studni otwartej powinno się wznosić nad poziom otaczającego terenu co najmniej o 1 metr.

Art. 311. Grunt naokoło studni powinien być wybrukowany lub pokryty ubitą gliną grubości 20 cm. do odległości 1 metra od ocembrowania studni i posiadać spadek, zapewniający odpływ od studni.

Art. 312. Studnie zaopatrzone w pompę, powinny być nakryte.

Ocembrowanie tych studzien powinno być wzniesione co najmniej o 10 centymetrów ponad poziom otaczającego terenu.

Rozdział 10.

Ustępy, gnojowniki i odprowadzanie nieczystości.

Art. 313. Na każdej działce, na której znajdują się budynki, przeznaczone na pobyt ludzi, powinien być urządzony ustęp.

Art. 314. Doły ustępowe powinny być urządzone nawewnątrz budynków, przeznaczonych na pobyt ludzi i stale nakryte.

Art. 315. Doły ustępowe i gnojowniki powinny być urządzone co najmniej w odległości:

a) od studzien — 10 metrów,

b) od granic sąsiadów — 2 metrów,

c) od dróg publicznych — 5 metrów, licząc odległość od drogi w myśl zasad, podanych w artykule 265.

Spód i ściany tych dołów i gnojowników powinny być wykonane nieprzepuszczalnie dla cieczy i izolowane od ścian budynków, przeznaczonych na pobyt ludzi.

Art. 316. Zabrania się urządzania odpływów lub ścieków płynów cuchnących bądź szkodliwych, tudzież wszelkich nieczystości na ulice i drogi albo do rowów ulicznych lub drogowych.

Rozdział 11.

Większe budynki.

Art. 317. Wznoszone w obrębie osiedli budynki, dłuższe od 25 metrów, w których mają być urządzone pomieszczenia, przeznaczone na pobyt ludzi, powinny być poprzedzielane murami ogniochronnymi w myśl artykułów 199 — 202, z wyjątkiem wypadków, przewidzianych w artykule 325.

Art. 318. Budynki nieogńiotrwałe nie mogą posiadać więcej od dwóch kondygnacji (parter i jedno piętro), z wyjątkiem wypadków, przewidzianych w artykule 325.

Urządzanie w budynkach nieogńiotrwałych nad piętem poddaszy mieszkalnych jest zabronione.

Art. 319. W budynkach o więcej niż dwóch kondygnacjach, mieszczących lokale, przeznaczone na pobyt ludzi, powinny być urządzone schody ogniotrwałe, czyniące zadość wymogom artykułu 214.

TYTUŁ III.

Budynki przeznaczone na szczególne cele.

Rozdział 1.

Budynki przeznaczone do użytku publicznego.

Art. 320. Minister Robót Publicznych jest upoważniony do wydawania w drodze rozporządzeń w porozumieniu z zainteresowanymi ministrami szczegółowych przepisów o budowie: świątyń, teatrów, kinematografów, strzelnic, cyrków, szkół, hoteli, hal targowych, szpitali, budynków, przeznaczonych na zebrania publiczne, i wogóle budynków, przeznaczonych do użytku publicznego.

Do czasu wydania w myśl ustępu pierwszego odnośnych przepisów, właściwe władze w każdym poszczególnym wypadku określają warunki, którym powinny czynić zadość wspomniane wyżej budynki.

Rozdział 2.

Budynki przemysłowe.

Art. 321. Zakłady, podlegające przepisom prawnym o prawie przemysłowym (zakłady przemysłowe), które z powodu wykonywanego w nich przemysłu mogą zagrażać bezpieczeństwu publicznemu, a przede wszystkim życiu i zdrowiu sąsiadów, lub też mogą ich narazić na szkody i specjalne uciążliwości z powodu hałasu, wycieków i t. p., powinny być wznoszone w przeznaczonych na ten cel dzielnicach lub poza obrębem osiedli.

Art. 322. W miastach, nie posiadających prawomocnych planów zabudowania, wznoszenie zakładów, wymienionych w artykule 321, jest dopuszczalne w dzielnicach, przeznaczonych na ten cel w drodze uchwały rady miejskiej, względnie gminnej, zatwierdzonej przez władzę, powołaną do zatwierdzenia planu zabudowania. W braku takiej uchwały o dopuszczalności wzniesienia wymienionych zakładów w dzielnicach miejskich orzekają władze, właściwe do wydawania odnośnych pozwoleń.

Art. 323. Przebudowa i rozszerzanie zakładów, określonych w artykule 321, istniejących w mieszkalnych dzielnicach, są zabronione, o ile mogłyby pogorszyć dotychczasowy stan rzeczy pod względem bezpieczeństwa i zdrowia publicznego lub uciążliwości dla sąsiadów.

Art. 324. Wykaz rodzajów zakładów przemysłowych, które należy uważać za szkodliwe w myśl artykułu 321, zostanie ustalony w drodze rozporządzenia przez Ministra Robót Publicznych, w porozumieniu z Ministrami: Spraw Wewnętrznych, Przemysłu i Handlu i Pracy i Opieki Społecznej.

Do czasu wydania i wejścia w życie rozporządzenia, wspomnianego w ustępie pierwszym, do orzekania o szkodliwości zakładów przemysłowych w myśl artykułu 321 są upoważnione władze, właściwe do wydawania odnośnych pozwoleń.

Art. 325. Przepisy, zawarte w artykułach 194 (ustęp 1), 199, 202, 241 (ustęp końcowy), 242, 304, 305, 317 i 318 (ustęp 1), nie mają zastosowania do budynków przemysłowych, o ile zachowanie przytoczonych przepisów jest niemożliwe lub zbyt uciążliwe ze względu na przeznaczenie odnośnych budynków.

Wypadki, w których stosowanie przepisów zawartych w artykułach, wyszczególnionych w ustępie pierwszym, będzie uważane za niemożliwe albo zbyt uciążliwe, określi rozporządzenie, wydane na podstawie art. 327.

Art. 326. W ogniotrwałych budynkach przemysłowych, w których nie są wyrabiane albo przechowywane materiały łatwopalne, ogniotrwałe schody, wymagane w myśl artykułów 213, 214, 284 i 319, mogą być zastąpione przez zbudowane z materiałów niezapalnych schody otwarte.

W wypadkach, zasługujących na uwzględnienie, właściwe władze mogą zwolnić budującego od obowiązku urządzenia w budynku przemysłowym o więcej niż dwóch kondygnacjach schodów ogniotrwałych, wymaganych w myśl art. 213, 214, 284 i 319, o ile w budynku ma być zatrudniona niewielka ilość ludzi, — pod warunkiem jednak urządzenia, niezależnie od schodów nieogniotrwałych, również otwartych schodów zewnętrznych, zbudowanych z materiałów niezapalnych, a znajdujących się co najwyżej w odległości 20 metrów od najdalszego punktu każdego piętra.

Art. 327. Ministrowie Robót Publicznych, Spraw Wewnętrznych, Przemysłu i Handlu oraz Pracy i Opieki Społecz-

nej są łącznie upoważnieni do wydawania w drodze rozporządzeń szczegółowych przepisów o sposobie budowy i przebudowy budynków przemysłowych.

Rozdział 3.

Budynki państwowe i kolejowe.

Art. 328. Minister Robót Publicznych jest upoważniony do wydawania w porozumieniu z zainteresowanymi ministrami w drodze rozporządzeń szczegółowych przepisów o budowie budynków państwowych, z wyjątkiem budynków strategicznych, kolejowych i górniczych.

Art. 329. Szczegółowe przepisy o budowie budynków kolejowych państwowych i budynków kolei prywatnych użyteczności publicznej zostaną wydane w drodze rozporządzenia przez Ministra Komunikacji w porozumieniu z Ministrem Robót Publicznych.

Za budynki kolejowe w myśl niniejszego rozporządzenia uważa się:

a) wszelkie budynki, znajdujące się lub wznoszone na terenie przeznaczonym do utrzymania ruchu kolejowego,

b) kolejowe budynki administracyjne tudzież budynki, w których znajdują się kolejowe zakłady pomocnicze, jak warsztaty, parowozownie, elektrownie i t. p., niezależnie od okoliczności, czy budynki te znajdują się na terenie, przeznaczonym do utrzymania ruchu kolejowego.

TYTUŁ IV.

Przepisy sanitarne.

Art. 330. Ministrowi Spraw Wewnętrznych w porozumieniu z Ministrem Robót Publicznych i zainteresowanymi ministrami przysługuje prawo wydawania w drodze rozporządzeń szczegółowych przepisów, określających wymogi sanitarne, które powinny być przestrzegane przy wykonywaniu postanowień niniejszego rozporządzenia.

TYTUŁ V.

Budynki podlegające odrębnym przepisom.

Art. 331. Przy wznoszeniu, przebudowie i zmianach budynków w pobliżu twierdzy i w rejonach fortyfikacyjnych, tudzież w strefie nadgranicznej, określonej w przepisach o granicach Państwa, powinny być zachowane specjalne obowiązujące na wspomnianych obszarach przepisy.

Przy wznoszeniu, przebudowie i zmianach urządzeń i budynków, potrzebnych dla ruchu zakładów, podlegających władzom górniczym, obowiązują postanowienia ustaw górniczych, naftowych i o władzach górniczych oraz wydanych na podstawie tych ustaw rozporządzeń władz górniczych.

Przepisy rozporządzenia niniejszego tudzież przepisy miejscowe nie mają zastosowania do urządzeń i budynków, podpadających pod postanowienia ustępów pierwszego i drugiego, o ile są sprzeczne ze specjalnymi przepisami, o których mowa w tych ustępach.

TYTUŁ VI.

Przystąpienie do budowy i oddanie budynków do użytku.

Rozdział 1.

Pozwolenie na budowę.

Art. 332. Na wykonanie robót, wyszczególnionych niżej w artykułach 333 i 334, o ile roboty te nie dotyczą budynków państwowych, wymagane jest uzyskanie pozwolenia właściwej władzy.

Art. 333. Dla uzyskania pozwolenia na wykonanie niżej wymienionych robót konieczne jest przedstawienie przez budującego właściwej władzy projektu (planu) do zatwierdzenia:

a) na wzniesienie nowych budynków stałych i tymczasowych, tudzież na nadbudowę ich i powiększenie, z wyjątkiem budynków, podanych niżej w punktach a) i d) artykułu 334 i w punktach a) i c) artykułu 335,

b) na przebudowę, przeróbkę i wogóle takie zmiany wspomnianych w punkcie a) istniejących budynków, przy których zostają zmieniane, dodawane lub usuwane części nośne lub konstrukcyjne tych budynków, bądź części, wpływające na bezpie-

czeństwo budynków od ognia lub stan zdrowotny, wreszcie, gdy ulega zmianie wygląd zewnętrzny budynków, ich części lub szczegółów architektonicznych,

c) na zmianę przeznaczenia wspomnianych w punkcie a) budynków lub ich części, a w szczególności na przeróbkę na pomieszczenia dla pobytu ludzi takich lokali, które uprzednio miały inne przeznaczenie lub były budowane dla innego celu,

d) na ustawienie silników mechanicznych o sile powyżej 2 koni mechanicznych, tudzież na wykonanie i gruntowne zmiany urządzeń pomocniczych, związanych z budynkami, a mianowicie: dźwигów wszelkiego rodzaju, ogólnych domowych urządzeń wodociągowych i kanalizacyjnych, ogólnych urządzeń centralnego ogrzewania, dołów kloacznych i t. p., z wyjątkiem urządzeń, wspomnianych w punkcie c) artykułu 334 i w punkcie d) artykułu 335,

e) na wykonanie stałych ogrodzeń murowanych i wogóle z trwałego materiału, wznoszonych od strony ulic i placów publicznych, wszelkich innych stałych ogrodzeń o wysokości, przekraczającej 3 metry, robót ziemnych o stałym technicznym przeznaczeniu, tudzież murów oporowych o wysokości powyżej 80 centymetrów, z wyjątkiem urządzeń, wspomnianych w punkcie d) artykułu 335.

Art. 334. Przedstawienie projektu (planu) nie jest wymagane dla uzyskania pozwolenia na wykonanie niżej wymienionych robót:

a) na roboty wyszczególnione w punktach a), b) i c) artykułu 333 a dotyczące parterowych budynków mieszkalnych i gospodarskich w miejscowościach wiejskich, z wyjątkiem robót dotyczących budynków w miejscowościach wiejskich na terenie województw poznańskiego i pomorskiego, do których mają zastosowanie postanowienia artykułu 333,

b) na rozebranie budynków albo ich części, nie wpływających na moc, trwałość, zdrowotność, bezpieczeństwo od ognia lub wygląd pozostałych części budynków,

c) na ustawienie silników mechanicznych o sile do 2 koni mechanicznych, przewodów gazowych i stałych przewodów elektrycznych dla prądów o wysokim napięciu, piecunochronów, studzien, ustępów i gnojowników, z wyjątkiem urządzeń wspomnianych w punkcie d) artykułu 335,

d) na urządzenie ogrodzeń, wznoszonych od strony ulic i placów publicznych, a nie podpadających pod postanowienia punktu e) artykułu 333 i rusztowań od strony ulic i placów publicznych tudzież na wzniesienie wykraczających poza linię regulacyjną tymczasowych budynków, niezbędnych przy budowie.

Art. 335. Przed przystąpieniem do wykonania niżej wymienionych robót wymagane jest uprzednie zgłoszenie ich do właściwej władzy:

a) wzniesienia i przebudowy parterowych, nie położonych od strony ulicy altan, szop, składzików i tym podobnych budynków bez palenisk o powierzchni, nie przekraczającej 12 metrów kwadratowych, i nie wyższych od 3 metrów, — z wyjątkiem podrzędnych budynków gospodarskich, wznoszonych w miejscowościach wiejskich, jak kurniki, budki i tym podobne;

b) wykonanie zmian w istniejących budynkach, o ile te zmiany nie wymagają uzyskania pozwolenia w myśl punktów b) i c) artykułu 333, bądź punktu a) artykułu 334, — z wyjątkiem nie wymagających pozwolenia zmian parterowych budynków mieszkalnych i gospodarskich w miejscowościach wiejskich;

c) urządzenia ogrodzeń i rusztowań, tudzież tymczasowych budynków, niezbędnych przy budowie, o ile urządzenie tych ogrodzeń, rusztowań lub budynków nie wymaga uzyskania pozwolenia w myśl punktu e) artykułu 333 lub punktu d) artykułu 334, — z wyjątkiem ogrodzeń, wznoszonych w miejscowościach wiejskich;

d) wykonanie robót, wyszczególnionych w punktach d) i e) artykułu 333 i w punkcie c) artykułu 334, a dotyczących zwykłych gospodarskich urządzeń wiejskich.

Wykonanie wyżej wyszczególnionych robót jest dozwolone, o ile w terminie dni siedmiu od dnia zgłoszenia właściwa władza nie zakazuje ich wykonania.

Art. 336. Udzielenie pozwolenia na budowę nie może być uzależnione od uprzedniego uiszczenia gminie przez właściciela działki należności tytułem zwrotu kosztów urządzenia ulicy.

Art. 337. W miejscowościach, w których krajobraz zasługuje na ochronę, właściwa władza może odmówić pozwolenia na budowę, przebudowę lub zmianę budynków, o ileby te roboty spowodowały zszpecenie krajobrazu, a dałoby się tego uniknąć przez wybór innego miejsca lub też przez inne ukształtowanie budynku, albo jego części.

Określenie miejscowości, w których ma być stosowany przepis tego artykułu, przysługuje właściwemu wojewodzie.

Art. 338. Właściwa władza może zakazać dokonywania wszelkich zmian w zewnętrznym wyglądzie budynków i ich części lub otoczenia, szczególnie przez umieszczenie szyldów reklamowych, jako też napisów, plakatów, obrazów, malowideł, szafek wystawowych i t. p., o ile te zmiany mogą spowodować zniekształcenie lub zszpecenie ulicy, placu, wyglądu miejscowości albo krajobrazu.

Art. 339. Pozwolenie na roboty, dotyczące budynków a wymagające uzyskania pozwolenia także w myśl ustawy wodnej z dnia 19 września 1922 r. (Dz. U. R. P. Nr. 102, poz. 936), — nie może być udzielone przed uzyskaniem przez osoby interesowane pozwolenia w myśl wymienionej ustawy.

Art. 340. Pozwolenie na wzniesienie w miejscu publicznym pomnika lub figury, albo na wmurowanie lub zawieszenie tablicy pamiątkowej jako też na roboty, związane ze wzniesieniem, zawieszeniem lub zmianą tego rodzaju pomników, figur lub tablic — o ile roboty te wymagają pozwolenia w myśl rozporządzenia niniejszego, — może być udzielone tylko po uprzednim uzyskaniu przez osobę interesowaną pozwolenia w myśl obowiązujących przepisów o zatwierdzaniu projektów pomników ze stanowiska artystycznego.

Art. 341. Pozwolenie na roboty, polegające na burzeniu, przerabianiu, odnawianiu, rekonstruowaniu, zdobieniu lub uzupełnianiu budynków zabytkowych, jako też na roboty, powodujące zmiany w najbliższym otoczeniu tych budynków, może być udzielone tylko po uprzednim uzyskaniu przez osoby interesowane pozwolenia, wymaganego w myśl obowiązujących przepisów o opiece nad zabytkami sztuki i kultury.

Odnosi się to także do nowych budynków, wznoszonych przy ulicach i placach, uznanych rozporządzeniem Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego za zabytkowe.

Art. 342. Pozwolenie na wzniesienie, przebudowę albo zmianę budynku w pobliżu twierdzy, bądź w rejonie fortyfikacyjnym (art. 331) może być udzielone tylko po uprzednim uzyskaniu przez osoby interesowane pozwolenia władzy woj. skowej.

Art. 343. Po rozpatrzeniu zgłoszonej prośby o pozwolenie na budowę (art. 333, 334) właściwa władza:

a) udziela pozwolenia, ewentualnie po zatwierdzeniu złożonego projektu (art. 333), uzależniając w razie potrzeby wykonanie robót budowlanych od zachowania pewnych warunków, wynikających z postanowień niniejszego rozporządzenia, przepisów wydanych na jego podstawie, oraz ze względów bezpieczeństwa lub zdrowia publicznego, — albo

b) odmawia pozwolenia, podając powody takiej odmowy.

Art. 344. Prośba o udzielenie pozwolenia na budowę, przebudowę, lub zmianę budynku powinna być rozpatrzona przez właściwą władzę w terminie:

a) trzech tygodni, gdy chodzi o parterowe budynki mieszkalne i gospodarskie w miejscowościach wiejskich,

b) sześciu tygodni, gdy chodzi o budynki, nie wymienione w punkcie a), w których budowę, przebudowę i zmianę udzielają pozwolenia starostowie, magistraty, względnie zwierzchności gmin miejskich, wydziały powiatowe i wydziały wykonawcze komisji zdrowiskowych,

c) dziesięć tygodni, gdy chodzi o budynki na których budowę, przebudowę i zmianę udzielają pozwolenia wojewodowie. Przepis ustępu pierwszego nie ma zastosowania:

a) w wypadkach, gdy dla udzielenia pozwolenia wymagane jest zasięgnięcie opinii innych władz (artykuły 345, 346, 347 i 349);

b) w wypadkach, przewidzianych w artykułach 337 i 338;

c) w wypadkach, gdy zostało zarządzone sporządzenie planu zabudowania danej miejscowości.

Art. 345. Przed wydaniem pozwolenia na wzniesienie, przebudowę albo zmianę budynku lub urządzenia w pobliżu istniejącej lub będącej w budowie kolei żelaznej na obszarze, ustanowionym w specjalnych w tej mierze przepisach, władza powinna zasięgnąć opinii właściwej dyrekcji kolei państwowej lub zarządu kolei prywatnej.

Jeżeli kolej jest dopiero w budowie, należy zasięgnąć opinii zarządu kolei państwowej, względnie kolei prywatnej.

Art. 346. Przed wydaniem pozwolenia na budowę lub przebudowę w miejscowości wiejskiej, nie posiadającej prawomocnego planu zabudowania, budynku w odległości mniejszej od 3½ metrów od drogi publicznej, władza powinna zasięgnąć opinii właściwego zarządu drogowego.

Art. 347. Przed wydaniem pozwolenia na wzniesienie, przebudowę albo zmianę budynku, przeznaczonego na pomieszczenie szkoły powszechnej, powinna właściwa władza zasięgnąć opinii władzy szkolnej.

Art. 348. Przy wnoszeniu, przebudowie i zmianach budynków o specjalnym charakterze technicznym i urządzeń technicznych w zakładach, podlegających władzom górniczym, z wyjątkiem hut, jako też przy wnoszeniu, przebudowie i zmianach budynków pomocniczych, potrzebnych dla ruchu tych zakładów, uzyskanie przewidzianego w rozporządzeniu niniejszym pozwolenia nie jest wymagane.

Władza, powołana do udzielania pozwoleń na budowę, przebudowę i zmiany budynków i urządzeń, wskazanych w ustępie pierwszym, jest właściwa władza górnicza, stosownie do przepisów ustaw górniczych, naftowych i ustaw o władzach górniczych oraz wydanych na ich podstawie rozporządzeń.

Art. 349. Przed wydaniem pozwolenia na wzniesienie, przebudowę albo zmianę budynku, nie podpadającego pod postanowienie art. 348 a znajdującego się albo wznoszonego na terenie zakładów, wymienionych w tym artykule, lub na terenie, objętym nadaniem górniczym, właściwa władza powinna uprzednio zasięgnąć opinii władzy górniczej.

Art. 350. Udzielenie pozwolenia na budowę nie narusza praw osób trzecich, które im służą w zakresie prawa prywatnego, i dochodzenia ich praw na drodze sądowej.

Art. 351. Udzielone pozwolenie traci swoją ważność, jeżeli w ciągu dwóch lat od udzielenia pozwolenia roboty nie zostały rozpoczęte lub po rozpoczęciu przez dwa lata były zawieszane.

Rozdział 2.

Zmiana warunków pozwolenia.

Art. 352. Od postanowień i warunków udzielonego pozwolenia, jako też zatwierdzonego projektu, odstępować nie wolno.

Art. 353. W wypadkach, gdy zachodzi potrzeba wykonania robót, nie przewidzianych w udzielonym pozwoleniu, wymagających uzyskania pozwolenia w drodze zatwierdzenia projektu w myśl art. 333, — roboty te mogą być wykonane tylko po uzyskaniu pozwolenia odnośnej władzy.

Art. 354. O ile chodzi o roboty, wymagające uzyskania pozwolenia w myśl artykułu 334, lub zgłoszenia, roboty te powinny być zgłoszone do właściwej władzy.

Rozdział 3.

Zatwierdzanie projektów budynków państwowych.

Art. 355. Roboty, wymienione w artykule 333, a dotyczące budynków państwowych, mogą być wykonywane tylko po sporządzeniu, względnie zatwierdzeniu, odnośnych projektów przez właściwe władze.

Art. 356. Przy wnoszeniu nowych tudzież powiększaniu istniejących budynków państwowych w miastach, z wyjątkiem budynków strategicznych, właściwe władze przed zatwierdzeniem projektu, powinny zasięgnąć opinii odnośnych magistratów, albo zwierzchności gmin miejskich.

W razie nieuwzględnienia takiej opinii gminie przysługuje prawo odwołania do władzy wyższej.

Rozdział 4.

Pozwolenie na użytkowanie budynków.

Art. 357. Bez uprzedniego uzyskania pozwolenia właściwej władzy zabronione jest użytkowanie budynków i urządzeń, wymagających uzyskania pozwolenia w myśl artykułu 333 niniejszego rozporządzenia.

TYTUŁ VII.

Wykonywanie robót budowlanych i utrzymywanie istniejących budynków.

Rozdział 1.

Plany budynków i kierowanie robotami budowlanymi.

Art. 358. Roboty, wymienione w art. 333, powinny być wykonywane pod nadzorem technicznego kierownika.

Art. 359. Właściwe władze mogą żądać ustanowienia technicznego kierownika robót budowlanych również w wypadkach, gdy te roboty wymagają uzyskania pozwolenia w myśl

artykułu 334 niniejszego rozporządzenia, — o ile jest to konieczne ze względu na bezpieczeństwo publiczne.

W wypadkach, gdy roboty budowlane, wymagające pozwolenia w myśl artykułu 333, dotyczą budynków parterowych, mieszkalnych i gospodarskich, przeznaczonych na własny użytek właścicieli, — właściwe władze mogą zwolnić budującego od obowiązku ustanowienia technicznego kierownika, o ile w danej miejscowości daje się odczuwać brak osób, uprawnionych do kierowania robotami.

Art. 360. Projekty (plany), wymagane dla uzyskania pozwolenia na budowę w myśl art. 333, z wyjątkiem projektów budynków, wspomnianych w ustępie 2 art. 359, mogą sporządzać tylko osoby do tego uprawnione.

Art. 361. Do kierowania wszelkimi robotami budowlanymi w myśl artykułu 358 i ustępu 1 artykułu 359 — są uprawnione osoby, które:

a) posiadają wyższe wykształcenie techniczne, ukończone przepisaniem egzaminami, nabyte w jednej z państwowych politechnik w kraju na wydziale architektonicznym, albo na odpowiadającym mu wydziale uczelni zagranicznych,

b) wykazały się dostateczną, co najmniej trzyletnią, praktyką przy robotach budowlanych w służbie państwowej, samorządowej lub prywatnej, zaświadczoną przez odnośny urząd lub przez osoby, uprawnione do kierowania robotami, i

c) złożą egzamin z ustawodawstwa budowlanego i z tych przepisów ustawodawstwa administracyjnego, których znajomość przy wykonywaniu zawodu jest potrzebna.

Wspomniane osoby są uprawnione również do sporządzania projektów (planów) robót budowlanych wszelkiego rodzaju.

Art. 362. Do kierowania robotami budowlanymi, z wyłączeniem robót, dotyczących budynków zabytkowych, pomników oraz budynków użyteczności publicznej o charakterze monumentalnym, jak np. świątyń, teatrów, większych ratuszów, bibliotek publicznych i t. p., są upoważnione osoby, które:

a) posiadają wyższe wykształcenie techniczne, ukończone przepisaniem egzaminami, nabyte w jednej z państwowych politechnik w kraju na wydziałach inżynierji lądowej lub wodnej, z wyjątkiem sekcji meljoracyjnej, albo na odpowiadających im wydziałach uczelni zagranicznych,

b) wykazały się dostateczną praktyką, określoną w punkcie b) artykułu 361 i

c) złożą egzamin, określony w punkcie c) artykułu 361.

Wspomnianym osobom przysługuje uprawnienie do sporządzania projektów (planów) robót budowlanych, do kierowania którymi są uprawnione, o ile wykazały się dostateczną praktyką przy sporządzaniu projektów, która może być odbyta równocześnie z praktyką przy robotach budowlanych.

Art. 363. Osoby, posiadające wyższe wykształcenie techniczne, zakończone przepisaniem egzaminami, a uzyskane w jednej z państwowych politechnik w kraju na wydziałach mechanicznym, elektrycznym, chemji, tudzież w akademji górniczej, albo na odpowiadających im wydziałach uczelni zagranicznych, uprawnione są do kierowania robotami budowlanymi w takim zakresie, w jakim roboty te wchodzi, jako czynności pomocnicze, w zakres głównego ich zawodu, o ile nie chodzi o roboty, dotyczące budynków zabytkowych, pomników, budynków użyteczności publicznej o charakterze monumentalnym, budynków o skomplikowanej konstrukcji żelaznej i żelazno-betonowej, z zastosowaniem belek ciągłych, łukowych, układów ramowych, tudzież budynków, przy których zastosowane są złożone sklepienia o większej rozpiętości.

Osoby te poza tem powinny posiadać dostateczną, co najmniej trzyletnią, praktykę budowlaną przy budowie fabryk i zakładów przemysłowych, związaną z wykonywaniem głównego zawodu, w służbie państwowej, samorządowej lub prywatnej, zaświadczoną przez odnośny urząd lub przez osoby, uprawnione do kierowania robotami, tudzież powinny złożyć egzamin, określony w punkcie c) artykułu 361.

Wymienionym osobom przysługuje również uprawnienie do sporządzania projektów (planów) według zasad i na warunkach, określonych w ustępie drugim artykułu 362.

Art. 364. Do kierowania robotami budowlanymi, — z wyjątkiem robót, dotyczących budynków zabytkowych, pomników, budynków użyteczności publicznej o charakterze monumentalnym, budynków o skomplikowanej konstrukcji żelaznej i żelazno-betonowej, z zastosowaniem belek ciągłych, łukowych, układów ramowych, tudzież budynków, przy których zastosowane są złożone sklepienia o większej rozpiętości, są uprawnione:

1) osoby, które: a) posiadają średnie wykształcenie w zawodzie budowlanym, zakończone przepisaniem egzaminami, nabyte w jednej ze średnich państwowych szkół budowlanych lub w oddziale budowlanym jednej z prywatnych szkół budowlanych, uznanych przez Ministra Wyznań Religijnych i Oświece-

nia Publicznego w porozumieniu z Ministrem Robót Publicznych za równorzędne z państwem szkołami średnimi tego typu, b) mają dostateczną, co najmniej sześcioletnią, praktykę przy robotach budowlanych w służbie państwowej, samorządowej lub prywatnej, zaświadczoną przez odnośny urząd lub przez osoby, uprawnione do kierowania robotami, tudzież c) złożą egzamin, określony w punkcie c) artykułu 361;

2) osoby, które: a) ukończyły 4 klasy szkoły średniej, b) mają dostateczną, co najmniej dwunastoletnią praktykę przy robotach budowlanych w służbie państwowej, samorządowej lub prywatnej, zaświadczoną zgodnie z punktem 1 lit. b) niniejszego artykułu, c) złożą egzamin w zakresie średnich państwowych szkół budowlanych z przedmiotów, które zostaną określone przez Ministra Robót Publicznych w drodze rozporządzenia.

Osoby, wymienione w tym artykule, otrzymują razem z odnośnymi uprawnieniami tytuł budowniczego.

Osoby te uprawnione są do sporządzania projektów (planów) robót budowlanych, do kierowania którymi są one uprawnione, z wyjątkiem planów robót budowlanych w miastach: Warszawie, Bydgoszczy, Częstochowie, Grudziądzu, Krakowie, Lublinie, Lwowie, Łodzi, Poznaniu, Toruniu i Wilnie.

Art. 365. Minister Przemysłu i Handlu może upoważnić osoby, nie posiadające dyplomów inżyniera górniczego, a posiadające kwalifikacje do zajmowania stanowisk sztygarów, — do kierowania w zakresie, przewidzianym w artykule 363, robotami przy budowie, przebudowie i zmianach budynków, podpadających pod postanowienia artykułu 348.

Art. 366. Uprawnień do kierowania robotami budowlanymi, przewidzianych w artykułach 361 — 365, nie mogą otrzymać osoby, które:

- a) nie władają językiem polskim w słowie i piśmie,
- b) były sędownie karane za czyny, wynikające z chęci zysku, lub
- c) utraciły prawo kierowania robotami budowlanymi na mocy obowiązujących ustaw.

Cudzoziemcom uprawnienia, przewidziane w artykułach 361 — 365, mogą być udzielone tylko w wypadkach, gdy w państwie, którego są obywatelami, obywatele polscy — w zakresie tych uprawnień — traktowani są narówni z obywatelami tego państwa.

Dyplomy uczelni zagranicznych, o których mowa w artykułach 361, 362 i 363, powinny być nostryfikowane w Państwie Polskiem.

Art. 367. Uprawnień, wymienionych w art. art. 361, 362, 363 i 364, odbywa się w Ministerstwie Robót Publicznych.

Art. 368. Egzamin, przewidziany w artykułach 361, 362, 363 i 364 odbywa się w Ministerstwie Robót Publicznych.

Minister Robót Publicznych może upoważnić wojewodę do przeprowadzenia egzaminu, wymienionego w ustępie pierwszym.

Egzamin powyższy można składać tylko po ukończeniu studjów i po upływie przepisanej praktyki przy robotach budowlanych.

Szczegółowe postanowienia co do sposobu przeprowadzenia i terminów egzaminu, wysokości taksy egzaminacyjnej, składu komisji egzaminacyjnej, okresów, po upływie których można ponawiać egzamin, zostaną wydane przez Ministra Robót Publicznych w drodze rozporządzenia.

Art. 369. Osoby, które uzyskały prawo kierowania robotami budowlanymi przed wejściem w życie niniejszego rozporządzenia, zachowują nadal w dotychczasowych granicach zarówno to prawo, jak i prawo sporządzania projektów (planów) robót budowlanych.

Art. 370. W miejscowościach, w których jest brak osób uprawnionych do kierowania robotami budowlanymi, bądź do sporządzania projektów (planów) tych robót, państwowe władze administracyjne mogą wydawać uprawnienia, określone w artykule 364, absolwentom szkół majstrów budowlanych po uzyskaniu przez nich tytułu „majstra” oraz majstrom murarskim i ciesielskim, a w braku tych i innym osobom, nie posiadających wymaganych dla kierowników robót kwalifikacji, po stwierdzeniu, że osoby, ubiegające się o te uprawnienia, posiadają odpowiednią praktykę i umiejętność i po złożeniu przez nie przepisane go w artykule 361 punkcie c) egzaminu.

Zasady i tryb wydawania uprawnień w myśl niniejszego artykułu zostaną ustalone w drodze rozporządzenia przez Ministra Robót Publicznych.

Art. 371. W wypadkach wyjątkowych, w okresie lat 10 od dnia wejścia w życie niniejszego rozporządzenia, Minister Robót Publicznych może wydawać uprawnienia, określone ar-

tykułami 361, 362, 363 i 364 osobom, które nie posiadają kwalifikacji, wymaganych w myśl przytoczonych artykułów, a które wykazą się praktyką i umiejętnością oraz złożą egzamin, przepisany w punkcie c) artykułu 361.

Rozdział 2.

Wykonywanie budowy i zachowanie warunków bezpieczeństwa.

Art. 372. Rusztowania, potrzebne dla wykonywania budowy, powinny być tak urządzone, iżby nie narażały na niebezpieczeństwo życia i zdrowia osób, pracujących przy budowie lub mających dostęp do niej, bądź osób, które mogą znajdować się w pobliżu budowy, oraz nie tamowały ruchu na przyległej ulicy lub drodze.

Art. 373. Wykopy, doły i wszelkie urządzenia przy budowie, które ze względu na ich charakter albo na rodzaj wykonywanych robót mogą narazić na niebezpieczeństwo życie lub zdrowie ludzkie, powinny być w sposób należyty zabezpieczone lub zaopatrzone w zrozumiałe dla wszystkich znaki ostrzegawcze.

Art. 374. Zabrania się wykonywania robót murarskich i betoniarskich w czasie mrozów poniżej 5 stopni C., o ile przy wspomnianych robotach nie są zastosowane środki, przy których użyciu zaprawa murarska i beton nie tracą wskutek mrozu własności spajania.

Art. 375. Minister Robót Publicznych jest upoważniony do wydawania w drodze rozporządzeń:

- a) przepisów o materiałach zastępczych, używanych przy budowie,
- b) przepisów o granicach wytrzymałości materiałów i konstrukcji budowlanych,
- c) przepisów o budowie i utrzymywaniu osobowych i ciężarowych dźwigów, ogrzewania centralnego, piorunochronów i t. p. urządzeń, o ile do wydawania przepisów o tych lub innych urządzeniach nie są upoważnione w myśl obowiązujących ustaw inne władze.

Art. 376. Minister Robót Publicznych jest upoważniony do wydawania w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych szczegółowych przepisów, zapewniających bezpieczeństwo osobom, mającym dostęp do budowy, bądź znajdującym się w jej pobliżu.

Ministrowie: Robót Publicznych, Spraw Wewnętrznych oraz Pracy i Opieki Społecznej wydadzą łącznie w drodze rozporządzeń przepisy, zapewniające bezpieczeństwo i higieniczne warunki pracy osobom zatrudnionym przy budowie, oraz przepisy o używanych przy budowie dźwigach i maszynach.

Rozdział 3.

Utrzymywanie budynków.

Art. 377. Właściciele budynków lub osoby w ich imieniu działające, obowiązani są utrzymywać budynki w stanie dobrym, czysto i porządnie i nie powinni dopuszczać, aby budynki wskutek zaniedbania zagrażały bezpieczeństwu osobistemu lub publicznemu, oddziaływały szkodliwie na zdrowie mieszkańców lub szpeciły ulice i place publiczne.

TYTUŁ VIII.

Nadzór nad wykonywaniem robót i utrzymaniem budynków.

Art. 378. Władze, powołane do wykonywania nadzoru policyjno-budowlanego, powinny czuwać nad tem, aby roboty budowlane, były wykonywane zgodnie z obowiązującymi przepisami tudzież z ogólnie uznanymi zasadami sztuki budowlanej, i by przy wykonywaniu tych robót nie było narażone na niebezpieczeństwo życia i zdrowie ludzkie.

Art. 379. Właściwe władze, niezależnie od prawa pociągnięcia winnych do odpowiedzialności, mają prawo wstrzymać roboty budowlane, o ile te roboty:

- a) są prowadzone bez uzyskania przepisane go pozwolenia,
- b) są prowadzone ze zmianami, nieprzewidzianymi w udzielonem pozwoleniu, a polegającymi na wykonaniu robót, wymagających uzyskania pozwolenia w drodze zatwierdzenia projektu w myśl art. 333, lub
- c) są prowadzone w sposób, mogący spowodować niebezpieczeństwo dla życia albo zdrowia ludzkiego.

O ile roboty zostały wstrzymane w myśl punktów a) lub b) ustępu pierwszego, dalsze ich wykonywanie uzależnio-

ne jest od uzyskania pozwolenia właściwej władzy. W wypadku wstrzymania robót w myśl punktu c) tegoż ustępu władza określa warunki, od których dalsze wykonywanie robót jest uzależnione.

Art. 380. W wypadkach uchybień w utrzymywaniu budynków, zarówno istniejących, jak i nowowznoszonych, właściwe władze są upoważnione:

a) zawezwać właściciela do dokonania robót, mających na celu doprowadzenia budynku do stanu należytego, o ile zaś bezpieczeństwo publiczne nie może być zapewnione w drodze przeróbek lub użycia środków zapobiegawczych — do rozebrania budynku w całości lub w części,

b) przedsięwziąć kosztem właściciela wszelkie środki zapobiegawcze, jak opróżnienie, ogrodzenie lub uniedostępnienie budynku albo jego części, gdy zachodzi potrzeba niezwłocznego przedsięwzięcia środków, mających na celu usunięcie niebezpieczeństwa, zagrażającego życiu lub zdrowiu ludzkiemu.

W wypadkach niezastosowania się właściciela do zarządzenia władzy, wydanego w myśl ustępu pierwszego punktu a) niniejszego artykułu w terminie przez nią wyznaczonym, władza jest upoważniona do wykonania potrzebnych napraw, albo rozbiórki budynku w całości lub części, kosztem właściciela.

Koszty robót, wykonanych w myśl niniejszego artykułu przez władze, mogą być ściągnięte w drodze administracyjnej przez organa gminy.

Art. 381. Minister Robót Publicznych jest upoważniony do wydawania w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych szczegółowych przepisów o sporządzaniu i zatwierdzaniu projektów (planów), o trybie postępowania przy wydawaniu pozwoleń na budowę i na użytkowanie budynków tudzież o nadzorze policyjno-budowlanym zarówno nad wykonywanymi robotami budowlanymi, jak i nad istniejącymi budynkami.

W stosunku do budynków i urzędzeń, wymienionych w artykule 348, uprawnienia z artykułów 378 — 381 przysługują Ministrowi Przemysłu i Handlu i właściwym władzom górniczym.

TYTUŁ IX.

Władze.

Rozdział 1.

Właściwość władz.

Art. 382. Do Ministra Robót Publicznych należy sporządzanie, względnie zatwierdzanie, projektów budynków państwowych:

a) wznoszonych według projektów, sporządzonych przez władze centralne,

b) wznoszonych na obszarze miasta Warszawy.

Przepis powyższy nie ma zastosowania do budynków strategicznych i kolejowych.

Art. 383. Minister Robót Publicznych jest upoważniony do zarządzenia, aby projekty większych budynków, zarówno państwowych, jak i nie państwowych, niezastrzeżonych do zatwierdzenia Ministrowi Robót Publicznych, były przez odnośne władze przesyłane temu Ministrowi do zatwierdzenia.

Art. 384. Do wojewody należy:

a) wydawanie pozwoleń na budowę, przebudowę i zmiany świątyń, pomników wznoszonych i tablic pamiątkowych, przeznaczonych do zawieszania w miejscach publicznych, tudzież wszelkich budynków, przeznaczonych do użytku publicznego, jak teatry, kinematografy, cyrki, szkoły, hotele, hale targowe, szpitale, strzelnice i t. p., z wyjątkiem wypadków, przewidzianych niżej w artykule 386,

b) wydawanie pozwoleń na użytkowanie budynków, podpadających pod postanowienia punktu a),

c) zatwierdzanie projektów budynków państwowych, z wyjątkiem budynków strategicznych, górniczych i kolejowych, tudzież wypadków, gdy projekt budynku został sporządzony przez władzę naczelną.

Wojewoda jest upoważniony do przekazania staroście wydawania pozwoleń na budowę, przebudowę, zmiany i użytkowanie budynków, wspomnianych w punkcie a).

Art. 385. Do magistratów miast oraz zwierzchności gmin miejskich należy:

a) wydawanie pozwoleń na budowę, przebudowę i zmianę budynków prywatnych i samorządowych w miastach, z wyjątkiem pozwoleń na roboty wymienione w punkcie a) artykułu 384 i w artykułach 390 i 392;

b) udzielanie pozwoleń na użytkowanie budynków, podpadających pod postanowienia punktu a);

c) wykonywanie w miastach nadzoru nad wszelkimi budynkami zarówno nowowznoszonymi, jak i istniejącymi, z wyjątkiem budynków państwowych;

d) wykonywanie w miastach czynności, poprzedzających udzielenie pozwolenia przez wojewodę w myśl artykułów 384 i 392.

Art. 386. Do magistratów miast Warszawy, Bydgoszczy, Częstochowy, Grudziądza, Krakowa, Lublina, Lwowa, Łodzi, Poznania, Torunia i Wilna poza czynnościami, wyszczególnionymi w artykule 385, należy wydawanie pozwoleń na budowę, przebudowę, zmiany i użytkowanie świątyń, pomników wznoszonych i tablic pamiątkowych, przeznaczonych do zawieszania w miejscach publicznych, tudzież wszelkich budynków, przeznaczonych do użytku publicznego (art. 384 p. a).

Minister Robót Publicznych w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych może przekazać załatwianie czynności, przewidzianych w ustępie pierwszym, magistratom niewymienionych w tym ustępie miast, posiadającym należyte zorganizowaną służbę techniczną.

Art. 387. Magistraty oraz zwierzchności gmin miejskich mają wydawać orzeczenia i zarządzenia, wynikające z artykułów 385 i 386, na podstawie opinii rzeczoznawców, posiadających prawo kierowania robotami budowlanymi.

Rzeczoznawców budowlanych zatwierdza na wniosek odnośnych magistratów, bądź zwierzchności gminnych, po stwierdzeniu należytych kwalifikacji zawodowych, w Warszawie Minister Robót Publicznych w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych, w innych zaś miejscowościach — właściwa państwowa władza nadzorcza.

Art. 388. W uzdrowiskach, uznanych za posiadające charakter użyteczności publicznej, a nie stanowiących gminy miejskiej, załatwianie czynności, wymienionych wyżej w artykule 385, należy do wydziałów wykonawczych komisji uzdrowiskowych.

Odnośne zarządzenia wydziałów wykonawczych komisji uzdrowiskowych będą wydawane na podstawie opinii posiadających prawo kierowania robotami budowlanymi rzeczoznawców budowlanych, których — po stwierdzeniu należytych kwalifikacji zawodowych — zatwierdza na wniosek tych wydziałów wojewoda.

Art. 389. Do wydziałów powiatowych należy:

a) wydawanie pozwoleń na budowę, przebudowę i zmiany budynków prywatnych i samorządowych w miejscowościach wiejskich, z wyjątkiem pozwoleń na roboty, wspomniane w punkcie a) artykułu 384, w punkcie a) artykułu 391 i w artykułach 390 i 392,

b) wydawanie pozwoleń na użytkowanie budynków, podpadających pod postanowienia punktu a),

c) wykonywanie w miejscowościach wiejskich nadzoru nad budową i utrzymaniem budynków szkół powszechnych,

d) wydawanie w miejscowościach wiejskich zarządzeń, dotyczących wstrzymywania robót (art. 379) i utrzymywania istniejących budynków (art. 380), tudzież zarządzeń, mających na celu zapobieżenie zeszpeceniu miejscowości lub krajobrazu (art. art. 337 i 338),

e) wykonywanie czynności, poprzedzających udzielenie pozwolenia przez wojewodę w myśl artykułów 384 i 392 a dotyczących budynków, znajdujących się lub wznoszonych poza obrębem miast i uzdrowisk, uznanych za posiadające charakter użyteczności publicznej.

Art. 390. Do starosty należy wydawanie pozwoleń na budowę, przebudowę i zmianę budynków prywatnych, znajdujących się w strefie nadgranicznej, określonej w przepisach o granicach Państwa, tudzież na użytkowanie tych budynków.

Art. 391. Do zarządów gmin wiejskich należy:

a) wydawanie pozwoleń na budowę, przebudowę i zmiany parterowych budynków mieszkalnych i budynków gospodarskich, z wyjątkiem pozwoleń na roboty, wspomniane w artykule 390,

b) wydawanie pozwoleń na użytkowanie budynków, podpadających pod postanowienia punktu a), o ile takie pozwolenia wymagane są w myśl przepisów obowiązujących,

c) wykonywanie nadzoru, o ile nie chodzi o zarządzenia, wymienione w punkcie d) artykułu 389, nad wszelkimi budynkami zarówno istniejącymi jak i nowowznoszonymi, z wyjątkiem budynków państwowych, tudzież szkół powszechnych.

Art. 392. Wydawanie wymaganych w myśl rozporządzenia niniejszego pozwoleń na budowę, przebudowę i zmianę budynków, przeznaczonych na zakłady przemysłowe, tudzież elektryczne, na których urządzenie wymagane jest uzyskanie po-

zwolenia w myśl przepisów prawnych o prawie przemysłowym, względnie w myśl ustawy elektrycznej, oraz na użytkowanie tych budynków, — należy do władz, powołanych do udzielania odnośnych pozwoleń w myśl wspomnianych przepisów i ustawy.

Art. 393. Wydawanie pozwoleń na budowę, przebudowę i zmiany budynków kolejowych (art. 329) kolei prywatnych użyteczności publicznej tudzież na użytkowanie tych budynków należy do Ministra Komunikacji i do organów przezeń upoważnionych.

Rozdział 2.

Odwołania.

Art. 394. Od orzeczeń, wydanych przez zarządy gmin wiejskich w myśl artykułu 391, jako też od orzeczeń magistratów, bądź zwierzchności gmin miejskich, wydanych w myśl art. 385, o ile nie chodzi o miasta wydzielone z powiatów, przysługuje osobom interesowanym prawo odwołania do wydziału powiatowego.

Art. 395. Od orzeczeń:

a) starosty, wydanych w myśl artykułu 390;
b) wydziału powiatowego, wydanych w myśl art. 389 w pierwszej instancji, lub w myśl art. 394 w instancji drugiej;
c) magistratów miast, wydzielonych z powiatów, z wyjątkiem miasta Warszawy, wydanych w myśl artykułów 385 i 386, wreszcie,

d) wydziałów wykonawczych komisji uzdrowiskowych, wydanych w myśl artykułu 388, —

przysługuje osobom interesowanym prawo odwołania do wojewody.

Art. 396. Od orzeczeń magistratu miasta Warszawy, wydanych w myśl artykułów 385 i 386, oraz od orzeczeń wojewody, wydanych w myśl artykułu 384 przysługuje osobom interesowanym prawo odwołania do Ministra Robót Publicznych.

Art. 397. Od orzeczeń, wydanych w myśl artykułu 392 przez wojewodę lub magistrat miasta Warszawy przysługuje osobom interesowanym prawo odwołania:

a) do Ministra Robót Publicznych, gdy orzeczenia dotyczą budynków, przeznaczonych na zakłady elektryczne,
b) do Ministra Przemysłu i Handlu, gdy orzeczenia dotyczą budynków, przeznaczonych na zakłady przemysłowe.

W wypadku, przewidzianym wyżej w punkcie b), odwołania rozstrzyga Minister Przemysłu i Handlu w porozumieniu z Ministrem Robót Publicznych.

Art. 398. Do odwołań wnoszonych w myśl artykułów 394 — 397 od orzeczeń zarządów gmin wiejskich, magistratów, względnie zwierzchności gmin miejskich, wydziałów powiatowych tudzież wydziałów wykonawczych komisji uzdrowiskowych mają analogiczne zastosowanie przepisy art. 1 ustępu 1, art. 3 ustępu 1 i artykułów 4, 5, 6 i 7 ustawy z dnia 1-go sierpnia 1923 r. w sprawie środków prawnych od orzeczeń władz administracyjnych (Dz. U. R. P. Nr. 91, poz. 712).

TYTUŁ X.

Postanowienia karne.

Art. 399. Winny:

1) wzniesienia, przebudowy, użytkowania budynku lub urządzenia albo zniesienia budynku bez pozwolenia, wymaganego przez niniejsze rozporządzenie lub przepisy, wydane na jego podstawie (przepisy miejscowe),

2) niezastosowania się przy wykonywaniu robót budowlanych do przepisów rozporządzenia niniejszego, albo rozporządzeń władz administracyjnych, lub przepisów (miejscowych), wydanych na jego podstawie,

będzie karany aresztem do dwóch tygodni lub grzywną do pięciuset złotych.

Jeżeli winowajca jest kierownikiem robót lub przedsiębiorcą, prowadzącym roboty budowlane,

będzie karany aresztem do sześciu tygodni lub grzywną do tysiąca pięciuset złotych. W razie powtórnego skazania na karę pozbawienia wolności, można obok kary orzec utratę prawa do kierowania lub wykonywania robót budowlanych na czas najwyżej do lat pięciu.

Art. 400. Jeżeli czynu, przewidzianego w artykule 399, dopuszczono się z niedbalstwa, należy orzec karę grzywny.

Art. 401. Winny nie zastosowania się do przepisów artykułu 377 niniejszego rozporządzenia

będzie karany aresztem do dwóch tygodni lub grzywną do pięciuset złotych.

Art. 402. Winny niezastosowania się do zarządzeń władzy, wydanych w myśl artykułów 379 i 380, będzie karany grzywną do tysiąca złotych lub aresztem do sześciu tygodni.

Art. 403. Kierownik robót lub przedsiębiorca, prowadzący roboty budowlane, winny niezastosowania się przy wykonywaniu robót budowlanych do ogólnie uznanych zasad sztuki budowlanej, o ile to może spowodować niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia ludzkiego,

będzie karany aresztem do sześciu miesięcy lub grzywną do trzech tysięcy złotych. Obok kary pozbawienia wolności można orzec utratę prawa do kierowania lub wykonywania robót budowlanych na czas oznaczony.

Art. 404. Jeżeli jeden z czynów, przewidzianych w niniejszym rozporządzeniu, ulega surowszej karze według innych ustaw karnych, należy karę według tych ustaw wymierzyć.

Art. 405. Do orzekania o czynach, przewidzianych w art. art. 399, 400, 401 i 402 powołane są powiatowe władze administracji ogólnej.

O ile chodzi o budynki i urządzenia podpadające pod postanowienia artykułu 313 niniejszego rozporządzenia, władzą kompetentną do nakładania kar jest władza górnicza podług przepisów ustaw górniczych, naftowych i ustaw o władzach górniczych.

Władza, wymierzająca karę, oznaczy w orzeczeniu na wypadek nieściągalności grzywny karę zastępczo aresztu według słusznego uznania, jednak nie ponad 3 tygodnie.

Art. 406. Ukarany orzeczeniem powiatowej władzy administracji ogólnej może w ciągu 7 dni od dnia doręczenia orzeczenia wnieść na ręce tej władzy żądanie przekazania sprawy właściwemu sądowi powiatowemu (pokoju), który zastosuje przepisy postępowania, obowiązujące w pierwszej instancji sądowej.

Wyrok sądu okręgowego wydany w II instancji jest prawomocny.

Na obszarze mocy obowiązującej ustawy postępowania karnego z 1877 r. stosuje się przepisy o wydawaniu policyjnych mandatów karnych.

Art. 407. Do orzekania o czynie, przewidzianym w artykule 403, powołane są sądy powiatowe (pokoju).

Na obszarze mocy obowiązującej kodeksu karnego z 1871 r. orzeka się zamiast aresztu powyżej sześciu tygodni — więzienie.

Na obszarze mocy obowiązującej ustawy postępowania karnego z 1873 r. można wnieść odwołanie niezależnie od przepisów § 283 tejże ustawy.

TYTUŁ XI.

Przepisy miejscowe.

Art. 408. W ramach niniejszego rozporządzenia przepisy miejscowe mają uregulować:

1) szerokość i sposób urządzenia ulic, placów i dróg w osiedlach, tudzież zasady przełożenia kosztów urządzenia ulic w miastach i uzdrowiskach, uznanych za posiadające charakter użyteczności publicznej, na właścicieli przyległych działek;

2) najmniejsze dopuszczalne rozmiary działek budowlanych i sposób połączenia działek z ulicą lub drogą;

3) najmniejsze dopuszczalne rozmiary niezabudowanej przestrzeni i podwórzy na poszczególnych działkach budowlanych, sposób zabudowania działek, sposób urządzenia podwórzy;

4) sprawę dopuszczalności wznoszenia budynków nieogniotrwałych w miastach tudzież warunki, którym takie budynki powinny czynić zadość;

5) sposób budowy fundamentów, ścian i innych części budynków;

6) sposób budowy wystających przed lico wszelkich części budynków, jak ganki, wykusze, balkony i t. p., sposób urządzenia otworów w ścianach zewnętrznych i sposób zawieszania i wystawiania sztyldów, witryn, napisów reklamowych i t. p.;

7) szczegółowe warunki, którym powinny czynić zadość budynki, wznoszone przy ulicach, drogach i placach, tudzież sposób wykonywania części budynków widocznych z ulic, dróg i placów;

8) sposób krycia dachów, tudzież urządzenia okapów i rynien;

9) warunki, którym powinny czynić zadość pomieszczenia, przeznaczone na pobyt ludzi;

10) sprawę dopuszczalności budowy suterren, przeznaczonych na pobyt ludzi, granice dopuszczalności w drodze wyjątku

ku urządzania mieszkań w suterenach i sposób budowy suterenu i piwnic;

11) sposób urządzania obór, stajen, chlewów, składzików na drzewo i t. p. budynków gospodarskich;

12) sposób urządzania łazienek, ustępów, dołów ustępowych, gnojowników i t. p. urządzeń;

13) sposób odgradzania posiadłości i działek od strony ulic i placów tudzież od przyległych posiadłości i działek;

14) sposób budowy studzien tudzież urządzeń wodociągowych i kanalizacyjnych na poszczególnych działkach;

15) warunki należytego utrzymywania budynków ze względu na bezpieczeństwo od ognia oraz warunki czyszczenia kominów;

16) warunki zajęcia w czasie wykonywania robót budowlanych części ulic i dróg, przyległych do budowy.

Art. 409. W drodze przepisów miejscowych mogą być ustanowione obostrzenia przepisów niniejszego rozporządzenia, które normują:

1) odległość budynków od ulic, tudzież dróg, od granic sąsiadów i od innych budynków (artykuły 178, 193, 265, 277, 279, 280, 281, 282);

2) połączenie podwórzy i budynków z ulicą lub drogą (artykuły 179, 268);

3) rozmiary niezabudowanej przestrzeni i podwórzy (artykuły 176, 269);

4) wysokość budynków (artykuły 181 — 184);

5) długość i wysokość budynków nieogniotrwałych, tudzież inne warunki, którym budynki te powinny czynić zadość (artykuły 191, 194, 195, 318);

6) budowę schodów i świetlików (artykuły 208—213,—217, 222, 284 — 286);

7) budowę fundamentów (artykuły 205, 283);

8) budowę pieców i kominów (artykuły 223 — 239, 288 — 302);

9) budowę pomieszczeń, przeznaczonych na pobyt ludzi (artykuły 241 — 245, 304 — 307);

10) budowę studzien, ustępów, dołów ustępowych, gnojowników (artykuły 246 — 250, 251 — 256, 308 — 312, 313 — 315);

11) budowę obór, stajen i chlewów (artykuły 258 — 260).

Przepisy miejscowe ze względu na specjalne warunki miejscowe mogą zezwolić na przekroczenie w pewnych dzielnicach miast ustanowionych w artykułach 181 — 183 wysokości budynków, o ile względy bezpieczeństwa od ognia i względy zdrowotne nie stoją temu na przeszkodzie.

Art. 410. W drodze przepisów miejscowych mogą być ustanowione:

1) zakaz wznoszenia budynków mieszkalnych w miastach przy ulicach nieurządzonych;

2) zakaz wznoszenia przy pewnych ulicach i placach o historycznym lub artystycznym znaczeniu takich budynków, które mogłyby zmienić odrębny charakter miejscowości, ulicy lub placu;

3) najmniejsza dopuszczalna wysokość budynków w pewnych dzielnicach lub przy pewnych ulicach miast;

4) warunki, którym powinny odpowiadać budynki, cofnięte od zatwierdzonej linii zabudowania, tudzież budynki, przekraczające normalną wysokość;

5) obowiązek udziału właścicieli działek, nie przylegających do nowoutworzonych ulic w pokryciu kosztów urządzenia ulic, tudzież zasady takiego udziału (art. 174);

6) obowiązek urządzania dźwigów w domach o większej ilości kondygnacji;

7) zakaz pokrywania dachów, materiałem nieogniotrwałym w miejscowościach wiejskich;

8) zakaz wznoszenia obór, stajen i chlewów w pewnych dzielnicach osiedli;

9) obowiązek przyłączenia poszczególnych działek do sieci wodociągowej i kanalizacyjnej gminnej, sposób pokrycia kosztów

tów tego przyłączenia, zasady i warunki ogólne i techniczne takiego przyłączenia, opłaty za pobór wody z wodociągu gminnego i za korzystanie z kanalizacji, a gdy niema wodociągu, obowiązek urządzania studzien;

10) obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonywanie takich robót, które nie wymagają pozwolenia w myśl artykułów 333 i 334 rozporządzenia niniejszego, jako też obowiązek zgłaszania do właściwej władzy robót, których zgłoszenia nie jest wymagane w myśl artykułu 335 tego rozporządzenia;

11) obowiązek poddania budynków w czasie budowy sprawdzeniu w surowym stanie;

12) opłaty za czynności, wykonywane przez organa samorządowe przy wydawaniu pozwoleń na roboty budowlane i na użytkowanie budynków.

Art. 411. Przepisy miejscowe mogą uznać za ogniotrwałe: drzewo, słomę, trzcinę, szuwar i tym podobne materiały nieogniotrwałe, używane do krycia dachów, po stosownem uodpornieniu ich przeciw pożarowi.

Art. 412. Przepisy miejscowe mogą przewidywać możliwość stosowania ulg od wymogów, ustanowionych w tychże przepisach.

Art. 413. Przepisy miejscowe nie mogą być sprzeczne z przepisami wydanymi w drodze rozporządzeń na mocy niniejszego rozporządzenia.

Art. 414. Przepisy miejscowe wydane dla odznaczających się odrębnym charakterem zabudowania osiedli, położonych w obrębie gmin wiejskich, jak osady fabryczne, osiedla robotnicze, uzdrowiska, nieuznane za posiadające charakter użyteczności publicznej, lotniska, osady podmiejskie i tym podobne, mogą postanowić o rozciągnięciu na wspomniane osiedla w całości lub w części przepisów dla gmin miejskich (artykuły 172 — 263).

Do czasu wydania przepisów miejscowych przepisy dla gmin miejskich mogą być rozciągnięte na osiedla, wspomniane w ustępie pierwszym w drodze rozporządzenia Ministra Robót Publicznych w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych.

Art. 415. Przepisy miejscowe wydaje Minister Robót Publicznych w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych, — w Warszawie na wniosek magistratu oparty na uchwale rady miejskiej, w innych zaś miejscowościach na wniosek wojewody, oparty:

a) na uchwale rady miejskiej, gdy chodzi o przepisy dla miast o własnym statucie i wogóle dla miast wydzielonych z powiatów;

b) na uchwale komisji uzdrowiskowej, gdy chodzi o przepisy dla uzdrowisk, uznanych za posiadające charakter użyteczności publicznej;

c) na uchwale organu uchwalającego powiatowego związku komunalnego, gdy chodzi o przepisy dla osiedli niewymienionych w punktach a) i b).

Przepisy miejscowe dla miasta Warszawy będą ogłaszane w „Monitorze Polskim”, zaś dla innych miejscowości — we właściwym „Dzienniku Wojewódzkim”.

Przed ogłoszeniem w sposób wyżej podany, przepisy miejscowe nie mają mocy obowiązującej.

Art. 416. W razie, gdy zachodzi potrzeba wydania przepisów miejscowych, a organa uchwalające, wymienione w art. 415, w terminie, wyznaczonym przez państwową władzę nadzorczą, uchwał w sprawie wspomnianych przepisów nie powezma, przepisy miejscowe, może wydać Minister Robót Publicznych w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych, nie oczekując powzięcia takich uchwał.

Art. 417. Minister Robót Publicznych i Minister Spraw Wewnętrznych mogą łącznie w drodze rozporządzenia przekazać wojewodom uprawnienia, przysługujące im w myśl artykułów 415 i 416.

Część III.

Przepisy końcowe.

Art. 418. Rozporządzenie niniejsze obowiązuje na całym obszarze Rzeczypospolitej, z wyjątkiem województwa śląskiego, i wchodzi w życie z dniem ogłoszenia, z wyjątkiem przepisów, zawartych w artykule 1 punkcie 1, w artykule 2 i w artykułach od 172 do 407 oraz art. 421, które wchodzi w życie:

a) przepisy, zawarte w artykule 1 punkcie 1, w artykule 2 i artykułach od 172 do 357, od 372 do 407 oraz 421 — w trzy miesiące od dnia ogłoszenia niniejszego rozporządzenia;

b) przepisy, zawarte w artykułach od 358 do 371 — z wyjątkiem przepisu o ograniczeniu prawa do sporządzania projektów (planów), zawartego w ustępie końcowym art. 364, — na obszarach województwa poznańskiego i pomorskiego — po upływie lat 10, na pozostałych zaś obszarach — w trzy miesiące od dnia ogłoszenia niniejszego rozporządzenia;

c) przepis o ograniczeniu prawa do sporządzania projektów (planów), zawarty w ustępie końcowym artykułu 364, na obszarach województwa poznańskiego i pomorskiego — po upływie lat 10, na pozostałych zaś obszarach po upływie lat 5 od dnia ogłoszenia niniejszego rozporządzenia.

Art. 419. Z dniem wejścia w życie przepisów niniejszego rozporządzenia tracą moc obowiązującą przepisy z niemi sprzeczne, wydane zarówno w drodze ustaw jak i rozporządzeń. W szczególności tracą moc następujące przepisy:

1) Ustawy budowlanej rosyjskiej (Zbiór praw ces. ros. tom XII część I według wydania 1900 r. i uzupełnień z 1906, 1908, 1909, 1910 i 1912 r.), z wyjątkiem artykułów 165, 170, 174, 176, 194 zdania pierwszego, 195, 196, 200 zdania pierwszego, 201 i 205;

Ustawy budowniczej dla królewskiego stołecznego miasta Lwowa z dnia 21 kwietnia 1885 r. w brzmieniu ustawy z dnia 26 lipca 1909 r. (Dz. Ust. i Rozp. Kr. dla Kr. G. i L. z W. Ks. Kr. Nr. 31 z 1885 r. i Nr. 111 z 1909 r.):

§§ 1, 2, 3, 4; § 5 ustępy: 1, 3, 4; § 6, § 11 ustęp 4 od wyrazów „pozostawiając budującemu, by się przeciw podniesionemu zarzutom...”, ustęp 5, § 12 z wyjątkiem ustępu 1; §§ 13, 14, 15, 17; § 18 ustęp 1 zdanie 1, ustępy 4, 5; § 20 ustęp 5 zdanie 2; § 21 punkt d) liczba 4), punkt e) liczba 2 wyrazy „pod warunkami zawartymi w ustępie d) 4”, tudzież ustęp końcowy; § 27 ustępy 3, 4; §§ 30, 33, 34, 38, 39; § 41 punkty c), d), e) i f); § 42, § 44 ustępy 2, 3, 4; ustęp 8 w odniesieniu do ognisk i otworów kominowych; § 46 punkt c) ustęp 7 wyrazy „lub cztery dymy”, ustęp 9 punkt e) ustępy 1 i 2; § 47 ustęp 1; § 50 ustępy 1, 2, 3; § 51 punkt a) ustęp końcowy; § 54 ustępy 2 i 3; § 55; § 59 punkt m) zdania 2 i 3; § 63; § 67 ustęp 2; § 68 ustęp 1; § 70 ustępy 3 i 4; §§ 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83;

3) Ustawy budowniczej dla królewskiego stołecznego miasta Krakowa z dnia 18 lipca 1883 r. w brzmieniu ustaw z dnia 28 marca 1905 r. i z dnia 28 marca 1910 r. (Dz. Ust. i Rozp. Kr. dla Kr. G. i L. z W. Ks. Kr. Nr. 63 z 1883 r., Nr. 57 z 1905 r. i Nr. 89 z 1910 r.):

§§ 1, 2, 3; § 7 ustęp 1 wyrazy „a najdalej w dniach 30”, ustęp 5; § 8 ustęp 1, ustęp 2 zdanie 2 i ustępy 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12; §§ 9, 10, 12; § 13 z wyjątkiem zdania ostatniego; § 16, § 16 — a) ustępy 1, 2, 4, 7; § 16 — b) ustępy 2, 5 ustęp 7 w odniesieniu do zmian cłodników istniejących, ustęp 8 w części, dotyczącej powołania się na ustęp przedostatni paragrafu 16 a); § 16 — d) z wyjątkiem ustępu 1, zdania trzeciego; § 16 — e) wyrazy „o zezwoleniu na otwarcie ulic, względnie”, „regulacji ulicy i”, „ulic i”, punkty c) i d) i zdanie końcowe; § 16 — f) wyrazy „otwarcie ulicy względnie” tudzież punkt b); § 16 — g); § 16 h) ustęp 1 wyrazy „otwarcie ulicy względnie” i zdanie drugie, ustęp 4 wyrazy „i 16 — g)”; § 16 — i); § 18 ustęp 6; §§ 30, 31; § 33 z wyjątkiem ustępów 1 i 2; § 34; § 36 ustęp 3; § 37 ustęp 3; § 38 ustęp 5 i w ustępie 9 wyrazy „lub blachą obite”; § 42; § 47 ustęp 1 zdanie drugie i ustęp 9; § 48 ustęp 3; § 50 punkt i) zdanie pierwsze; § 52 ustęp 3; §§ 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67;

4) Ustawy z dnia 28 kwietnia 1882 r., zawierającej przepisy budowlane dla gmin miejskich w brzmieniu ustawy z dnia 15 maja 1907 r. (Dz. Ust. i Rozp. Kr. dla Kr. G. i L. z W. Ks. Kr. Nr. 77 z 1882 r. i Nr. 55 z 1907 r.):

§§ 1, 2, 3, 4; § 5 z wyjątkiem ustępu 7; § 8 ustęp 1 wyrazy „w przeciągu ośmiu dni”, ustęp 2 zdanie pierwsze; § 9 ustęp 3, ustęp 4 zdanie końcowe; § 10 ustępy 2 i 3; §§ 11, 12, 13; §§ 14, 15, 16, 17; § 18 z wyjątkiem ustępu 2 zdania 1-go i 2-go; § 21 z wyjątkiem ustępu 5; § 22 z wyjątkiem ustępu 1-go; § 23; § 24 w części, dotyczącej wysokości pokoi; § 27;

§ 28 ustęp 2; §§ 30, 34, 39; § 40 ustęp 1 zdanie 1; § 44, 45, 46, 47, 48; § 50 ust. 1, 2, ust. 4 zdanie 1; §§ 55, 57; § 61 ustęp 1 od wyrazów „a spisany protokół”, ustępy 2, 3, 4, 5; §§ 62, 63; § 66 ustęp 1; §§ 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83;

5) Ustawy budowniczej dla znaczniejszych miejscowości w Królestwie Galicji Lodomerji wraz Wielkim Księstwem Krakowskim z dnia 4 kwietnia 1889 r. w brzmieniu ustaw z dnia 14 lipca 1898 r. i z dnia 15 maja 1907 r. (Dz. Ust. i Rozp. Kr. dla Kr. G. i L. z W. Ks. Kr. Nr. 31 z 1889 r., Nr. 70 z 1898 r. i Nr. 56 z 1907 r.):

§§ 1, 2, 3, 4, 5, 6; § 7 ustęp końcowy; § 8 ustęp 1 wyrazy „w przeciągu ośmiu dni”, ustęp 2 zdanie 1; § 9 ustęp 5 i końcowy; § 10 ustęp 1 zdanie końcowe, ustęp 2; §§ 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17; § 18 ustęp 1 od wyrazów „a spisany protokół...”, ustępy 2, 3, 4; §§ 19, 20; § 21 ustępy 1, 2, 4, 5; § 24; § 25 ustępy 3, 4, 5, 6; § 26; § 27 w części, dotyczącej wysokości pokoi; § 30; § 31 ustęp 4; § 33; § 37 zdanie końcowe; §§ 42, 47, 48, 49, 50; § 52 ustępy 1, 2, 4; §§ 57, 59; § 63 w odniesieniu do wysokości ocembrowania studzien; § 66 ustęp 1; §§ 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85; § 86 punkty a), d), e), f), g);

6) Ustawy budowniczej dla wsi i pomniejszych miast i miasteczek z dnia 13 października 1899 r. w brzmieniu ustaw z dnia 15 maja 1907 r. i z dnia 22 czerwca 1909 r. (Dz. Ust. i Rozp. Kr. dla Kr. G. i L. z W. Ks. Kr. Nr. 133 z 1899 r., Nr. 57 z 1907 r. i Nr. 91 z 1909 r.):

§ 1, 2; § 3 trzy ustępy końcowe w odniesieniu do gmin miejskich; § 4 ustęp 1 od wyrazów „w przeciągu sześciu...” do wyrazów „prośby (§3)” włącznie, ustępy 4 i 7, ustęp 8 od wyrazów „w wypadkach zaś...”; § 5 ustępy 1 i 2; § 6 ustępy 2 i 3; §§ 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18; § 19 z wyjątkiem ustępu 4; § 20 z wyjątkiem punktów 10 i 11; § 21 ustępy 4, 5, 6 i końcowy; §§ 22, 23; § 24 ustępy 6, 7; § 25 ustępy 1 i 2 w części dotyczącej wysokości izb mieszkalnych; § 28 ustępy 2 i 4; § 32 ustępy 2, 3 i 7; § 35 z wyjątkiem ustępu 5; § 36 ustęp 1 wyrazy „cegielnie i piece do wypalania wapna”; § 37, 39 w części dotyczącej wysokości ocembrowania studzien; § 41 ustęp 1, ustęp 3 od wyrazów „w przeciągu trzech dni”; ustępy 5, 6, 7; §§ 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57;

7) Dekretu z dnia 7 lutego 1919 r. w przedmiocie tymczasowych przepisów budowlanych na obszarach byłego zaboru rosyjskiego (Dz. P. P. Nr. 14, poz. 176):

art. 1 ustęp 1 odnośnie do: a) rozporządzenia z dnia 29 listopada 1916 r. dotyczącego sporządzania planów zabudowy (Dz. Rozp. Gen. Gub. Warsz. Nr. 58), b) rozporządzenia budowlano-policyjnego dla wsi z dnia 20 listopada 1917 r. (Dz. Rozp. dla Gen. Gub. Warsz. Nr. 99), z wyjątkiem §§ 6, 7, 8, 9, 10 tego rozporządzenia; artykuł 2;

8) Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 14 kwietnia 1924 r. w sprawie przekazania zarządom gmin miejskich i wiejskich zatwierdzania projektów budowl i wydawania pozwoleń na budowę na obszarze województw: warszawskiego, łódzkiego, lubelskiego, kieleckiego, białostockiego, nowogrodzkiego, poleskiego, wołyńskiego, wileńskiego okręgu administracyjnego i miasta stołecznego Warszawy (Dz. U. R. P. Nr. 36, poz. 383), z wyjątkiem § 5;

9) Ustawy z dnia 18 lipca 1924 r. w sprawie zmiany niektórych przepisów budowlanych na obszarze b. zaboru rosyjskiego (Dz. U. R. P. Nr. 73, poz. 715);

10) Ustawy dotyczącej zakładania i zmiany ulic i placów w miastach i miejscowościach wiejskich z dnia 2 lipca 1875 r. (Zbiór Ust. Kr. Prus. str. 561) w brzmieniu artykułu 1) ustawy mieszkaniowej z dnia 28 marca 1918 r. (Zbiór Ustaw Prus. str. 23);

11) Ustawy z dnia 7 października 1921 r. o przepisach porządkowych na drogach publicznych (Dz. U. R. P. Nr. 89, poz. 656):

art. 15 ust. 2 w odniesieniu do gmin miejskich i uzdrowisk użyteczności publicznej;

12) Ustawy z dnia 30 maja 1897 r. o obowiązku właścicieli domów w mieście Białej wybudowania kanałów domowych, połączenia tych kanałów z kanałami miejskimi publicznymi i prawach gminy miasta Białej pobierania taksy za połączenie (Dz. Ust. i Rozp. Kr. dla Kr. G. i L. z W. Ks. Kr. Nr. 33):

§ 3 ustęp 2, § 13;

13) Ustawy z dnia 11 sierpnia 1906 r. o obowiązku właścicieli domów w król. mieście Tarnopolu wybudowania kana-

łów domowych, połączenia tych kanałów z kanałami miejskimi publicznymi i o prawach gminy król. miasta Tarnopola pobierania taksy za połączenie (Dz. Ust. i Rozp. Kr. dla Kr. G. i L. z W. Ks. Kr. Nr. 126:

§ 3 ustęp 2, § 13;

14) Ustawy z dnia 19 lipca 1908 r. o obowiązku właścicieli domów w gminie miasta Bochni wybudowania kanałów domowych, połączenia tych kanałów z kanałami miejskimi i zezwalająca gminie na pobór podatku gminnego od czynszów najmu (Dz. Ust. i Rozp. Kr. dla Kr. G. i L. z W. Ks. Kr. Nr. 81):

§ 3 ustęp 2;

15) Ustawy z dnia 20 lipca 1909 r. o obowiązku właścicieli domów w gminie miasta Nowego Sącza wybudowania kanałów domowych, połączenia tych kanałów z kanałami miejskimi i zezwalająca tej gminie na pobór podatku gminnego od czynszów najmu (Dz. Ust. i Rozp. Kr. dla Kr. G. i L. z W. Ks. Kr. Nr. 119):

§ 3 ustęp 2;

16) Ustawy z dnia 11 lipca 1914 r. o obowiązku właścicieli domów w stoł. Król. m. Krakowie wybudowania kanałów domowych, połączenia tychże z miejskimi kanałami ulicznymi, oraz o opłatach gminnych za to połączenie (Dz. Ust. i Rozp. Kr. dla Kr. G. i L. z W. Ks. Kr. Nr. 2 z 1915 r.) w brzmieniu ustawy z dnia 26 października 1920 r. (Dz. U. R. P. Nr. 103, poz. 683):

§ 10;

17) Ustawy z dnia 26 grudnia 1893 r., tyczącej się uregulowania koncesjonowanego przemysłu budowlanego (Dz. Ust. P. austr. Nr. 193);

18) Kodeksu karnego z 1903 r.:

art. 37, o ile dotyczy tego, co zbudowano i przebudowano; art. 230 p. 5, o ile dotyczy budowy lub studni; art. 378, 379 i 381; art. 382, o ile dotyczy robót budowlanych i budownictwa; art. 561;

19) Ustawy karnej o zbrodniach, występkach i przekroczeniach z dnia 27 maja 1852 r.:

§§ 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 435, 436, 437, 438, 439, 440 i 441;

20) Kodeksu karnego z 1871 r.:

§ 367 p. 13, p. 14, o ile dotyczy budynków oraz p. 15; § 330;

21) Ustawy z dnia 1 sierpnia 1895 r. zaprowadzającej ustawę o postępowaniu sądowym w cywilnych sprawach spornych (Dz. U. P. austr. Nr. 112):

art. XXXVII;

22) Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 kwietnia 1922 r. o rozbudowie miast (Dz. U. R. P. Nr. 42, poz. 372):

art. 30 ustęp 2.

Art. 420. Do czasu wydania w myśl artykułów 408 — 417 przepisów miejscowych zachowują moc obowiązującą w charakterze takich przepisów przepisy, obowiązujące w dniu wejścia w życie niniejszego rozporządzenia, a regulujące kwestje, wyszczególnione w tych artykułach w sposób w nich podany.

Również zachowują moc obowiązującą w charakterze rozporządzeń, do czasu wydania w myśl niniejszego rozporządzenia powszechnie obowiązujących rozporządzeń, przepisy, regulujące kwestje, których uregulowanie w myśl tego rozporządzenia powinno nastąpić w drodze rozporządzeń władz administracyjnych.

W szczególności zachowują moc obowiązującą na zasadach, podanych w ustępach pierwszym i drugim:

1) nieuchylone przepisy ustaw i rozporządzeń, wymienionych wyżej w art. 419 punktach 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 12, 13, 14, 15 i 16;

2) Ustawa z dnia 8 grudnia 1903 r. o obowiązku właścicieli domów w król. stoł. m. Lwowie połączenia domowych zbiorników kloacznych z kanałami miejskimi publicznymi oraz o opłatach gminnych za to połączenie (Dz. Ust. i Rozp. Kr. dla Kr. G. i L. z W. Ks. Kr. Nr. 139);

3) Ustawa z dnia 6 listopada 1900 r. obowiązująca w gminie miasta Białej o obowiązku właścicieli połączenia swoich domów z miejskim wodociągiem, tudzież o zezwoleniu gminie na pobór podatku gminnego od czynszów najmu i opłat gminnych (Dz. Ust. i Rozp. Kr. dla Kr. G. i L. z W. Ks. Kr. Nr. 7 z 1901 r.);

4) Ustawa z dnia 25 listopada 1900 r. o obowiązku właścicieli domów w Królewskim stołecznym mieście Lwowie połączenia swoich domów z miejskim wodociągiem, tudzież o zezwoleniu tej gminie na pobór podatku gminnego od czynszów najmu i opłat gminnych na urządzenie, utrzymanie i rozszerzenie wodociągu miejskiego (Dz. Ust. i Rozp. Kr. dla Król. G. i L. z W. Ks. Kr. Nr. 16 z 1901 r.);

5) Ustawa z dnia 19 lipca 1908 r. obowiązująca właścicieli domów w gminie miasta Bochni połączenia swoich domów z miejskim wodociągiem, tudzież o zezwoleniu gminie na pobór podatku gminnego od czynszów najmu i opłat gminnych (Dz. Ust. i Rozp. Kr. dla Król. G. i L. z W. Ks. Kr. Nr. 80);

6) Ustawa z dnia 20 lipca 1909 r. o obowiązku właścicieli domów w gminie miasta Nowego Sącza połączenia swych domów z miejskim wodociągiem, tudzież o zezwoleniu tej gminie na pobór gminnego podatku od czynszów najmu, oraz opłat gminnych na urządzenie, utrzymanie i odnowienie wodociągu miejskiego (Dz. Ust. i Rozp. Kr. dla Król. G. i L. z W. Ks. Kr. Nr. 120);

7) Ustawa z dnia 20 lipca 1909 r. o obowiązku właścicieli domów w gminie miasta Tarnowa połączenia swych domów z miejskim wodociągiem, tudzież o zezwolenie tej gminie na pobór gminnego podatku od czynszów najmu, oraz opłat gminnych na urządzenie, utrzymanie i rozszerzenie wodociągu miejskiego (Dz. Ust. i Rozp. Kr. dla Kr. G. i L. z W. Ks. Kr. Nr. 121);

8) Ustawa z dnia 20 lipca 1909 r. o obowiązku właścicieli domów w Król. Woln. mieście Rzeszowie połączenia swych domów z miejskim wodociągiem, tudzież o zezwolenie tej gminie na pobór podatku gminnego od czynszów najmu i opłat gminnych na urządzenie, utrzymanie i rozszerzenie wodociągu miejskiego (Dz. Ust. i Rozp. Kr. dla Król. G. i L. z W. Ks. Kr. Nr. 122).

Art. 421. Na obszar Spisza i Orawy należący do Rzeczypospolitej Polskiej rozciąga się do czasu wydania przepisów miejscowych, tudzież odnośnych rozporządzeń moc obowiązująca nieuchylonych przepisów ustawy budowniczej dla wsi i pomniejszych miast i miasteczek z dnia 13 października 1899 r. w brzmieniu ustaw z dnia 15 maja 1907 r. i z dnia 22 czerwca 1909 r. (Dz. Ust. i Rozp. Kr. dla Król. G. i L. z W. Ks. Kr. Nr. 133 z 1899 r., Nr. 57 z 1907 r. i Nr. 91 z 1909 r.).

Art. 422. Wykonanie niniejszego rozporządzenia porucza się Ministrowi Robót Publicznych w Porozumieniu z zainteresowanymi ministrami, tudzież innym ministrom stosownie do zakresu ich działania.

Prezydent Rzeczypospolitej: *I. Mościcki*

Prezes Rady Ministrów i Minister Spraw Wojskowych:
J. Piłsudski

Minister: *K. Bartel*

Minister Spraw Wewnętrznych: *Stawoj Składkowski*

Minister Spraw Zagranicznych: *August Zaleski*

Minister Skarbu: *G. Czechowicz*

Minister Sprawiedliwości: *A. Meysztowicz*

Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego:
Dr. Dobrucki

Minister Rolnictwa: *K. Niezabytowski*

Minister Przemysłu i Handlu: *E. Kwiatkowski*

Minister Komunikacji: *Romocki*

Minister Robót Publicznych: *Moraczewski*

Minister Pracy i Opieki Społecznej: *Dr. Jurkiewicz*

Minister Reform Rolnych: *Witold Staniewicz*

Minister Poczty i Telegrafów: *Bogusław Miedziński*.

Popierajcie Krajowy Przemysł i Handel

Powołujcie się na ogłoszenia w „Polskim Przemysle Budowlanym“

SPIS FIRM WEDŁUG BRANŻ

ogłaszających się w niniejszym zeszycie „Polskiego Przemysłu Budowlanego“.

ARMATURA.

FABRYKA ŻYRANDOLI ELEKTRYCZNYCH, S. A.

A. MARCINIAK I S-KA

Zarząd i oddział sprzedaży wraz z wzorownią
WARSZAWA, ul. Złota Nr. 49, telefon 260-06, 260-75.
FABRYKA: Wronia Nr. 23.

ASFALTOWE PRZEDSIĘBIORSTWA.

Orłowski L., Rogowicz J. i S-ka, inż., Warszawa, Królewska 8.
Warszawskie Przedsiębiorstwo Asfaltowe i Fabryka Tektur,
Dzierżawca S. Brzozowski, Warszawa, ul. Solec Nr. 58.

AQUISOL, ŚRODEK PRZECIW WILGOCI.

L. ORŁOWSKI, J. ROGOWICZ i S-KA, inż.,
Warszawa, Królewska 8.

AQUISOL S — Emulsja pokrywająca ściany, fundamen-
ty, dachy, wiadukty nieprzepuszczalną powłoką.

AQUISOL C — Domieszka do cementu czyniąca zapra-
wę nieprzepuszczalną dla wody.

Jedyny krajowy wyrób. Nagrodzony złotym medalem
na wystawie wynalazków w Warszawie i złotymi meda-
lami w Paryżu i Rzymie.

BETONIARKI.

Betoniarki

syst. amerykańskiego

Windy budowlane

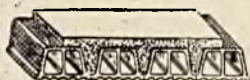
Maszyny do wyrobu
stropów betonowych
poleca

Fabryka Maszyn **RZEWUSKI i S-ka**

Sp. Akc.

WARSZAWA, ul. Ordynacka 7.

147 Tel. 28-95.

BETONIARKI

maszyny do budowy dróg walce drogowe, motorowe
i parowe dostarczamy w każdym wykonaniu najszybciej
i na korzystnych warunkach.

Smoschewer i S-ka

KATOWICE, ul. Jagiellońska 11, Tel. Nr. 1438 i 895.
WARSZAWA, ul. Marszałkowska 81, Tel. Nr. 31481.
BYDGOSZCZ, ul. Dworcowa 31 b, Tel. Nr. 430 i 431.
KRAKÓW, ul. Krupnicza 14, Tel. Nr. 4287. 141

BETONOWE WYROBY.

EDMUND SZMIDT

WYTWÓRNIA WYR. BETONOW. I KSYLOLITOWYCH
Warszawa, Grójecka 56. Biuro: Marjańska 9, tel. 311-08.

BITUMINA, POKRYCIE DACHOWE.

L. ORŁOWSKI, J. ROGOWICZ i S-KA, inż.,
WARSZAWA, Królewska 8

Bezsmołowe nie wymagające konserwacji pokrycie dachowe
i do izolacji.

BLACHA.

Grün Ch., Synowie, Warszawa, Nalewki 11.

Gepner A., Warszawa, Grzybowska 27.

Pappe J., Sp-cy, Warszawa, Graniczna 4.

BUDOWLANE MATERJAŁY

BIURO TECHNICZNO - HANDLOWE

ZYGMUNT CHODYNA, WARSZAWA, ŻELAZNA 38.

SKŁADY: Srebrna Nr. 3. TELEFONY: 211-11 i 183-38.

CEGLA ogniotrwała, CEMENT, DACHÓWKA azbesto-
wo - cementowa, DACHÓWKA karpiowa i żłobiona.

GIPS sztukatorski, GLINKA ogniotrwała, GWOŹDZIE.

KAFLE kwadratale i gładkie, „KORIOLOT”, MATY

trzciniowe, PŁYTKI glazurowane, POSADZKA ce-
mentowa, dębowa i terrakotowa, SĄCZKI, TEKTURA

smółowcowa (papa) i WAPNO budowlane suche i la-
sowane.

Feldmann Max, Gdańsk, Münchengasse 10/11.

Jan Pędzich, inż., Warszawa, Zielna 30, Tel. 108-70.

Antoni Krysiński, Warszawa, Jerozolimka Nr. 95.

BUDOWLANE PRZEDSIĘBIORSTWA

I. CH. BORNSTEIN, Przemysłowiec Budowlany
WARSZAWA, Polna 72. Telefon 41-41.

Spółka fachowa „BUDOWA”

Sp. z o. o.

Białystok, ul. Stołeczna 11, tel. 164 i 457.

Wykonanie wszelkiego rodzaju robót budowlanych, in-
stalacyjnych, wodociagowych i kanalizacyjnych.
Budowa nowych budynków i remont istniejących.

Karstens Maurycy, Warszawa, Koszykowa 7.

Kłoś Dr. Czesław, Warszawa, Smolna 10.

Kobusz Ludomir Z. i S-ka, Sp. z o. o., Warszawa, Bracka 17.

Lipka Aleksander, Budowniczy, Przedsiębiorca, Warszawa,
Smocza 7. Telefon 90-69.

Towarzystwo Akcyjne
ZAKŁADÓW PRZEMYSŁOWO - BUDOWLANYCH
FR. MARTENS et AD. DAAB
WARSZAWA, ul. Wiejska 9, telefon 55-84.

Noworyta J., arch., Lwów, Zimorowicza 17.

Polskie Tow. Budowlane S. A., Warszawa, Wierzbowa 9

BIURO PRZEMYSŁOWO - BUDOWLANE

S. PRONASZKO I R. SOBIESZEK

WARSZAWA, Górnośląska Nr. 22, telefon Nr. 66-68.

Wykonuje wszelkie roboty w zakresie budownictwa
wchodzące.

Stołeczne Towarzystwo Budowlane, S. A., Warszawa, Krak.-
Przedmieście 7.

Biuro Robót Budowlanych i Przedsiębiorstwo Budowy
Inż. SZYDŁOWSKI i S-KA, Sp. z o. o.

WARSZAWA, Piękna 44, Telefon 197-90, 282-02.

PRZEDSIĘBIORSTWO INŻYNIERYJNO-BUDOWLANE
JAN TARCZEWSKI I S-KA

Spółka z ogan. odpow.
WARSZAWA, ELEKTORALNA Nr. 28. TEL. 209-09.

WARSZAWSKIE PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWLANE Spółka Akcyjna.
WARSZAWA, Hoża 9, telefon Nr. 322-89 i 303-32.

„Żelazo-Beton”, Warszawa, Żórawia 11.

„CARBOLINEUM“Rudnicki Z., Tow. Handl. Przem., Warszawa, Sienkiewicza 1.
Orłowski L., Rogowicz J. i S-ka, inż., Warszawa, Królewska 8.**CEGIELNI BUDOWA.****BRACIA BÜHLER**

U Z W I L (Szwajcarja)

Jeneralna Reprezentacja na Polskę

BRACIA BÜHLER

WARSZAWA, UL. ŻABIA Nr. 9. TELEFON 401-45.

BUDOWA CEGIELNI nowoczesnych

Maszyny ceglarskie najnowszej konstrukcji do wyrobu cegieł, pustaków, dren, sączków i dachówek.

Łęski Waclaw, inżynier, Warszawa, Wspólna 75 m. 3.

CEGLARSKIE MASZyny.

Łęski Waclaw, inż., Warszawa, Wspólna 75 m. 3.

CERAMICZNE WYROBY.

„Pustelnik”, Sp. Akc., Warszawa, Królewska 8.

CERATA.
**DROGOWE MASZyny
WALCE I RÓWNACZE.**Henschel et Sohn, Cassel, Reprezentant: S. Goldbaum,
Warszawa, Królewska 29.**DRZEWNY PRZEMYSŁ.**

Herman Schütt, Czersk, Pomorze.

**DRZWICZKI HERMETYCZNE
DO PIECÓW i KUCHEN.**PIOTR ŁAWACZ I S-WIE W KOŃSKICH
ODDZIAŁY: Warszawa, Daniłowiczowska 2, tel. 202-54,
Łódź, Sienkiewicza 30.**FOTOGRAFJE.**

AGENCJA FOTOGRAFICZNO - PRASOWA

Jana Malarskiego

Warszawa, Chmielna 10, tel. 224-20.

Zdjęcia fotograficzne. Propaganda prasowa.

Specjalność: Zdjęcia techniczne nagrodzone wielokrotnie
dyplomami i medalami.**GEODEZYJNE INSTRUMENTY.**

Gerlach G., Warszawa, Ossolińskich 4.

GUMOWE I TECHNICZNE ARTYKUŁY.

Boy B. i S-ka, Warszawa, Senatorska 31.

IMPREGNALINA, ŚRODEK PRZECIWNILCZY.

Orłowski L., Rogowicz J. i S-ka, inż., Warszawa, Królewska 8

IZOLACJE. Orłowski L., Rogowicz J. i S-ka, inż., Warszawa, Królewska 8
Fabryka mater. izolacyjnych, kamienia korkowego.
asfaltów i przetworów smołowych.**KAFLE**

Altmed J. i Synowie, Warszawa, Zimna 4.

KAMIENIOŁOMY.

Gaspary Dr. et Co., Markranstädt b. Leipzig.

KANALIZACJE, WODOCIĄGI i OGRZEWANIA Kanalizacja, Wodociągi, Ogrzewania Centralne
i filtry Biologiczne

S. DOMANSKI i S-ka

Łódź, ul. Piotrkowska 17 lub ul. Zachodnia 52. Tel. 3-15.

Instalator, Biuro Techniczne E. Bober - Milewski i S-ka,
Nowy Świat 36.Zajączkowski, Szewczykowski i S-ka, inżynierowie, Warszawa,
ul. Śliska 9.**BIURO INSTALACYJNO TECHNICZNE**

Inżyniera CZESŁAWA ŻARZECKIEGO

WARSZAWA, Wilcza 43. Telefon 413-43.

KASTOR, środek przeciw wilgoci. Hydroiuge „Kastor”, Karstens Maurycy, Warszawa, Koszy-
kowa 7.**KORKOWE WYROBY.**Orłowski L., Rogowicz J. i S-ka, inż., Warszawa, Królewska 8
Izolacje termiczne, chłodnicze i budowlane.**KOTLARSKIE i MECHANICZNE ZAKŁADY.**W. D M O W S K I
ZAKŁADY KOTLARSKIE I MECHANICZNE

Warszawa, Płocka 20, tel. 282-48.

egz. od 1877 r.

159

LINOLEUM.

Boy B. i S-ka, Warszawa, Senatorska 31.
Działoszyński A., Łódź, Piotrkowska 56, tel. 23-46 i 45-95.**LOKOMOTYWY I LOKOMOBILE.**Henschel et Sohn, Cassel, Reprezentant: S. Goldbaum,
Warszawa, Królewska 29.**MOTORÓW FABRYKI**„Perkun”, Sp. Akc. Tow. Fabryki Motorów, Warszawa-Praga,
Grochowska 46.**MULTIPLIKATOR OGRZEWANIA.**

Kłobukowski W. P. Dr. i S-ka, Warszawa, Wspólna 71.

OKUCIA BUDOWLANE. Fabryka okuć budowlanych BRACI SUWALSKICH
w ŁODZI, ul. Golca Nr. 9.Wykonywa zamki, zatraski, klamki żelazne kute,
z mosiądzu i czerwonego metalu, paskwile, zawiasy,
zasuwki, narożniki i t. p., od najskromniejszych do naj-
ozdobniejszych i przyjmuje kompletne okucia do no-
wych budowli.

OPONY

Boy B. i S-ka, Warszawa, Senatorska 31.

POMPY.

Brandel, Witoszyński i S-ka, właściciel Inż. Stefan Twardowski, Warszawa - Praga, Grochowska 37—39.

Rohn, Zieliński i S-ka, Sp. Akc., Warszawa, Jerozolimka 105. Sirjus, Warszawa, Zamojskiego 51.

POWOZOWE GUMY.

Boy B. i Ska, Warszawa, Senatorska 31.

„PREOLIT“, środek zabezpieczający od wilgoci.
Kosel i S-ka, Łódź, Przejazd 8.

PATENTY.

PATENTY na wynalazki, rejestracje marek, modeli wzorów w Polsce i zagranicą.

CZEMPIŃSKI I SKRZYPKOWSKI, Inżynierowie.

Rzecznicy patentów przysięgli.

WARSZAWA, Krucza Nr. 43. Telefon 226-70.

PRZETARGI**Ogłoszenie przetargu.**

Dyrekcja Lasów Państwowych w Toruniu
rozpisuje niniejszym przetarg na dostawę

75.000 kg. wapna palonego

i 1.200 beczek cementu

za gotówkę loco plac budowy Toruń — ul.
Mickiewicza narożnik ul. Moniuszki.

Termin dostawy winien rozpocząć się naj-
później od 30 kwietnia 1928 r.

Przedsiębiorcy, pragnący uczestniczyć
w przetargu winni złożyć do Dyrekcji Lasów
oferty, oraz wadium w wysokości 5% ofero-
wanej sumy, dla zabezpieczenia oferty.

Otwarcie zalakowanych ofert odbędzie się
dnia 20 kwietnia b. r. o godzinie 12-iej w Dy-
rekcji Lasów Państwowych w Toruniu, gmach
Pomorskiego Urzędu Wojewódzkiego pokój 26.

Toruń, dnia 27 marca 1928 roku.

Wice-Dyrektor

J. Sobieszczański.

Ogłoszenie przetargu.

Wojewoda Poznański, Dyrekcja Robót Pu-
blicznych ogłasza niniejszym przetarg na sprze-
daż państwowej nieruchomości czynszowej po-
łożonej w Poznaniu przy ul. Chwaliszewo Nr.
58/59 i ulicy Tylne Chwaliszewo Nr. 11/12 —
zapisanej na rzecz Skarbu Państwa Polskiego
w księdze wieczystej Poznań Chwaliszewo tom
II, karta 44 i 47. Sprzedaży dokona się na mo-
cy ustawy z dnia 31.VIII.24 r. o naprawie Skar-
bu Państwa (Dz. Ust. Nr. 71), zgodnie z roz-
porządzeniem Pana Prezydenta Rzeczypospo-
litej z dnia 30.III.24 r. (Dz. Ust. 181/24), oraz
instrukcji Ministerstwa Skarbu z dnia 16.VII.25
r. Monitor Polski Nr. 190 z dnia 19.VIII 1925 r.

Przetarg odbędzie się 15 maja 1928 r.
o godzinie 12-iej w południe w Urzędzie Woje-
wódzkim, oddziale budowlanym w Poznaniu
przy ul. Gołębiej Nr. 1.

Cena szacunkowa nieruchomości wynosi
175.000,— zł., a obszar gruntu 1572,82 m².

Zwaloryzowane ciężary hipoteczne wyno-
szą 66.354,19 zł. i przejmuje je nowonabywca.

Oferty pisemne w zapieczętowanej koper-
cie według wymagań § 3 wyżej wymienionej
instrukcji Ministerstwa Skarbu należy złożyć
najdalej w dniu przetargu do godziny 11⁴⁵
w urzędzie Wojewódzkim pokój Nr. 347b z do-
łączeniem pokwitowania ze złożonego wadium
do Kasy Skarbowej w Poznaniu w wysokości
10% ceny szacunkowej danej nieruchomości.

Szczegółowe warunki i bliższe dane
o sprzedawanej nieruchomości, jako też ze-
zwolenie na obejrzenie obiektu udziela Pań-
stwowa Inspekcja Budowlana Poznań — miasto
ul. Wały Kościuszki.

Przetarg ważny będzie dopiero po za-
twierdzeniu wyniku przez Ministerstwo Robót
Publicznych.

Za Wojewodę:

Rzepecki
Dyrektor Robót
Publicznych.

Ogłoszenie przetargowe.

Urząd Wojewódzki Dyrekcja Rob. Publ. w Białymstoku ogłasza niniejszem przetarg publiczny na ostateczne wykończenie murowanych domów urzędniczych Nr. 18 i 18a przy ul. Ś-to Jańskiej w Białymstoku.

Oferty z dołączeniem pokwitowania Kasy Skarbowej w Białymstoku na złożone wadium w wysokości 14.000 zł. tytułem depozytu do dyspozycji Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku, należy wnieść do Dyrekcji Robót Publicznych Oddz. Bud. w Białymstoku, w zapieczętowanych kopertach, zaopatrzonych napisami: „Oferta na wykończenie domów urzędniczych w Białymstoku” najpóźniej o godzinie 11-ej dnia 12-go maja 1928 r. Publiczne otwarcie ofert nastąpi w tym samym dniu o godzinie 12-ej w Dyrekcji Rob. Publ.

Urząd Wojewódzki D. R. P. zastrzega sobie prawo dowolnego wyboru oferenta, oraz ewentualnego przeprowadzenia dodatkowego przetargu ustnego.

Kosztorisy bez cen (ślepe) otrzymać można po uprzednim podpisaniu warunków za opłatą 15 zł. w Dyrekcji Rob. Publ. Oddz. Budowlany w Białymstoku.

Oferenci są związani swemi ofertami do dnia 12 czerwca 1928 r.

Urząd Wojewódzki.

Białystok, dn. 21.IV.1928 r.

KONKURS

na zaprojektowanie wnętrz w gmachu Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

Okręgowa Dyrekcja Robót Publicznych m. st. Warszawy ogłasza publiczny konkurs na wykonanie szkiców urządzenia wnętrz w gmachu Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w Warszawie.

Konkurs ogłasza się dla architektów i artystów Polaków. Warunki i program konkursu wraz z dodatkiem rysunkowym otrzymać można w Kancelarii Okręgowej Dyrekcji w Warszawie — przy ul. Długiej Nr. 50, II piętro, w godzinach między 11-tą, a 1-szą. We Lwowie, Krakowie, Poznaniu, Wilnie i w Katowicach otrzymać można wyżej wymienione załączniki w miejscowych Kołach Architektów.

Dyrektor
w. z. S. Tomorowicz.

Ogłoszenie przetargu.

Publiczny przetarg ofertowy rozpisuje Okr. Dyr. Rob. Publ. m. st. Warszawy na roboty żelazobetonowe w Zamku Kr. w Warszawie. Ślepe kosztorysy, oraz warunki przetargowe otrzymać można w biurze Kierownictwa Robót w Zamku Kr. w godz. 9 — 12. Tamże oglądać można przepisy tymczasowe o oddaniu dostaw i robót w zakresie działania Min. Rob. Publ., oraz projekt umowy. Oferty w zalakowanych kopertach z napisem „Oferta na roboty żelazobetonowe w Zamku Kr. w Warszawie” wraz z dowodem złożenia 5% wadium od sumy ofertowej, składać należy do dnia 12 maja r. b. do godz. 12-ej w południe w lokalu Dyrekcji, Długa 50, II p., pokój 7.

Bezpośrednio potem nastąpi publiczne otwarcie kopert.

Dyrektor
(—) T. Szanior.

PRZETARG.

7 Okręg. Szef. Bud. Wojsk. w Poznaniu ogłasza na dzień 15 maja 1928 r. nieograniczone przetargi na budowę gmachu Dowództwa 3 p. Lotn. w Ławicy a mianowicie:

1)	o godz. 9.00	na roboty ziemne i murarskie
2)	„ 9.45	„ żelbetonowe
3)	„ 10.15	„ ciesielskie
4)	„ 10.45	„ dekarские
5)	„ 11.15	„ blacharskie
6)	„ 12.00	„ brukarskie przy bud. technicznej.

Oferty w kopertach podwójnych, zalakowanych z odpowiednim tytułem robót, składać w biurze 7 Okr. Szef. Bud. Wojsk. Poznań, Plac Wolności 16, pokój 23 na ½ godziny przed oznaczonymi terminami. Na zewnętrznej kopercie bez firmy należy umieścić tylko tytuł danej roboty.

Do oferty należy dołączyć:

- kвит na złożone wadium w Kasie Skarbowej w wysokości 3% od sumy ofertowej,
- deklarację, iż warunki ogólne i szczegółowe są oferentowi znane.

Oferty wnieść na drukach dostarczonych przez 7 Okr. Szef. Bud. Wojsk. za zwrotem kosztów.

Oferty nie odpowiadające powyższym warunkom nie będą rozpatrywane.

Szef Bud. Wojsk. zastrzega sobie prawo dowolnego wyboru oferenta.

Szef Bud. Wojsk. O. K. VII:
(—) Skotarek
pułkownik - inżynier.

SANITARNE URZĄDZENIA.**M. ŁEMPICKI i S-ka**

WARSZAWA, Al. Jerozolimskie 18, tel. 298-11 i 98-90.
SOSNOWIEC, ul. Małachowskiego 26, telefon Nr. 1-09,

STOLARSKIE ZAKŁADY.

Gloeh L., Warszawa — Praga, ul. Kowieńska 5/7/9.
Schütt Herman, Czersk, Pomorze.

STUDNIE ARTEZYJSKIE.

Tow. Akc. Budowy Maszyn i Urządzeń Sanitarnych
DRZEWIECKI I JEZIORAŃSKI
CENTRALA: Warszawa, Al. Jerozolimskie 71.

SZAMOTOWE WYROBY.

„JADWIGÓW“, Fabryka cegły ogniotrwałej
TOMASZ GŁOWACKI
w Ostrowcu, Wojew. Kieleckie, wł. bocznicza kolejowa,
Telefon Nr. 35 Rok założenia 1896.
Produkcja roczna 24.000 ton. Fabryka nagrodzona
Wielkim Złotym Medalem na Wystawie Przem. w Łodzi
w 1912 r. 211

SZKŁO

Fajner S., Łódź, Zgierska 28.

TEKTURA SMOŁOWCOWA.

Zakłady Przemysłowe „G O S P O D A R Z“
Spółka Akcyjna
w Sieradzu, Szosa Kaliska.

TKANINY DRUCIANE

Neugebauer A., Spadkobiercy, Łódź, Piotrkowska 49.

USZCZELNIENIA

Boy B. i S-ka, Warszawa, Senatorska 31.

WAPNO.

Pędzich Jan, inż., Warszawa, Zielna 30.

WĘŻE GUMOWE I PARCIANE

Boy B. i S-ka, Warszawa, Senatorska 31.

WINDY BUDOWLANE.

Fabryka Maszyn Górniczych, T. z o. p., Katowice III.
„Siła“ Warsz. Fabr. Maszyn Window., Warszawa, Chłodna 5.

WITRAŻE.

Kosiński M., Warszawa, Daniłowiczowska 4.

WYDAWNICTWA.

„Samorząd Miejski“, Warszawa, Mazowiecka 7.

ZAKŁADY CERAMICZNE

„Pustelnik“ Sp. Akc., Warszawa, ul. Królewska 8.

ŻELAZO

„Ferrum“, Łódzka Odlewnia Żelaza, Łódź, Kilińskiego 121,
tel. 18-20.
Pappe J., Sp-cy, Warszawa, Graniczna 4.

ŻELAZOL, LAKIER PRZECIWIW RDZY.

Orłowski L., Rogowicz J. i S-ka, inż., Warszawa, Królewska 8

BIURO INŻYNIERSKIE**Dr. CZESŁAWA KŁOSIA**

wykonywa wszelkie prace w zakres
inżynierji budowlanej wchodzące.

Specjalność: organizacja robót inżynierskich.

Telefon № 271-01. Warszawa, ulica Smolna № 10 m. 7.

WITRAŻE

ARTYSTYCZNA PRACOWNIA WITRAŻY, SZLIFIERNIA SZKŁA,
 PODLEWNIA LUSTER, SZKLENIE KOŚCIOŁÓW, DOMÓW,
 PAŁACÓW w Warszawie i na prowincji.

PRZEDSIĘBIORSTWO ROBÓT SZKLARSKICH
MIECZYŚŁAWA KOSIŃSKIEGO
 Warszawa, Daniłowiczowska № 4. Telefon 121-69.
 Egzystuje od 1892 r. Medal złoty Wiedeń 1907 r.

120

Przemysł drzewny HERMAN SCHÜTT

Czersk, Pomorze.

Dostarcza szybko i tanio:

drzwi, okna, oraz wszelkie listwy budowlane
 i kompletne urządzenia wewnętrzne budowli
 państwowych, jak koszar, szkół i t. p.

Referencje pierwszorzędne.

Przybycie przedstawiciela, Kosztorysy bezpłatne.

Dalsze wyroby fabryki:

Skrzynie, wełna drzewna, surowe listwy
 żłobkowe i listwy na ramy, meble dla sypialń,
 urządzenia kuchenne i t. d.

Zakłady zatrudniają około 900 pracowników.

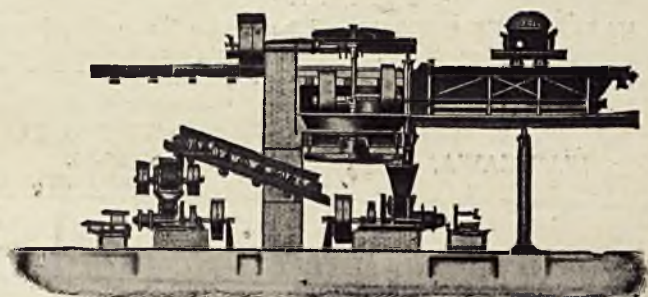
Przedstawiciele na roboty stolarskie:

Z. Żukrowski i P. Krawecki, Warszawa, Hoża 52, m. 5.

Przedstawiciel na inne wyroby:

W. Krański, Warszawa, Chmielna 33.

16

BUDOWA CEGIELNI

NOWOCZESNYCH

A. V. LIPIŃSKI

W ZURYCHU.

SUSZARNIE SZTUCZNE PATENTOWANE, OGRZEWANIA
 POWIETRZNE, PIECE PRZEMYSŁOWE.

FABRYKA MASZYN

ARTHUR RIETER A. G.

W KONSTANCJI.

MASZYNY CEGLARSKIE NAJNOWSZEJ KONSTRUKCJI
 DO WYROBU CEGIEŁ, PUSTAKÓW, DREN, SĄCZKÓW
 I DACHÓWEK

WYŁĄCZNE PRZEDSTAWICIELSTWO NA POLSKĘ

Inż. WACŁAW ŁĘSKI

WARSZAWA, UL. WSPÓLNA 75 m. 3.

TELEFON 143-72.

58

J. PAPPE Sp-cy

WARSZAWA

BIURO: Graniczna 4, tel. 45-70; SKŁADY: Wronia 8, tel. 6-72.

ODDZIAŁ: Równe Wolyń., 3-go Maja 119, tel. 2-46.

ŻELAZO HANDLOWE, BELKI ŻELAZNE,
 BLACHA, GWOŹDZIE, DRUT

70

WINDY BUDOWLANE

dźwigarki, wciągi, bloki linowe, wielokrażki, elektrowciągi,
 suwnice, żorawie, liny stalowe, łańcuchy, taczki i t. p.

Wykonuje jako specjalność:

WARSZAWSKA FABRYKA MASZYN WINDOWYCH

Istnieje od 1894 r

„**S I Ł A**”

Istnieje od 1894 r

WARSZAWA, ul. Chłodna Nr. 5, telefon 47-78.

59

Patentowane:
MULTIPLIKATOR OGRZEWANIA
obsadzony w piecu kaflowym daje

50% oszczędności na opale,

usuwa wilgoć z starych i świeżych ścian,
przedłuża znacznie trwałość pieca.

DRZWICZKI HERMETYCZNE REGENERACYJNE
zwiększają temperaturę spalin o 50° C., nie wysuwają
się z obsady w kaflach.

NASADY DYSZOWE STAŁE kominowe i wentylacyjne
wzbudzają silny ciąg nawet obok wyższych budowli.
PIECE ŻELAZNE płaszczowe do powolnego palenia.
Aparaty dezynfekcyjne stałe i przenośne.

Dr. W. P. KŁOBUKOWSKI i S-ka z o. o.
WARSZAWA, Wspólna 71, Telefon 15-04.

26

Poleca wyłączne przedstawicielstwo fabryk:

Wapno piechcińskie marmurowe niegaszone oraz hydrauliczne. Cement. Gips „Scipio” Szamoty „Klepacki”. Kafle. Dachówka. Eternit. Trzcina. Lepnik „Duroxyl”: Studzienki „Oms”. Papa. Posadzka dębowa, cementowa i terrakotowa.

Inż. JAN PĘDZICH

Warszawa, Zielna 30. Tel. 108-70.

Wapno lasowane i nielasowane. Cement-portland. Gips. Cegła ogniotrwała i budowlana. Szamoty. Eternit. Dachówka. Papa. Posadzka: dębowa i cement, inkrust.

Kafle wszelkie. Trzcina i Maty.

Poleca ze składów własnych

ANTONI KRYSIŃSKI

Warszawa, Jerozolimska Nr. 95.

Telefon 5-97 lub 305-97.

Odwózka w razie potrzeby własnym taborem.

CARBOLINEUM SPECJALNE

znak fabryczny „CHRONOL”

idealny środek dla zabezpieczenia drzewa od wilgoci, pleśni i robactwa. Dzięki dużej zawartości tłuszczu mineralnych pokrywa drzewo nierozpuszczalną warstwą impregnując identycznie z żywicą.

CENY KONKURENCYJNE.

FABRYKAT WŁASNY

TOW. HANDLOWO-PRZEMYSŁOWE

ZDZISŁAW RUDNICKI

WARSZAWA, SIENKIEWICZA 1. TELEFONY: 191-80, 42-81.

181

Bałtycki Dom Handlowy Materiałów Budowlanych

Max Feldmann

Münchengasse 10|11

GDAŃSK

Münchengasse 10|11

Piece kaflowe i hurtowa sprzedaż płyt — CERESIT — TORFOLEUM — TEKTON.

Siatki druciane do wyrobu cegieł.

188

BLACHY

mosiężne miedziane, ołowiane, cynkowe, cynowe, aluminiowe, tombakowe, neusilbrowe białe, niklowane (cynkowe i stalowe) i t. d.

DRUTY - PRĘTY - RURY

mosiężne, miedziane, ołowiane, aluminiowe i cynowe, kable miedziane gołe, profile mosiężne i aluminiowe, rury żelazne obciążone, rusznicą, blachę aluminiową, ryflowaną do samochodów, aluminium odpadki i bloki, cynę, ołów, plomby ołowiane, anody niklowe, nity, miedziane, tygle grafitowe, metale fosforowe i t. d. poleca

SKŁAD METALI

CH. GRÜN i Synowie w Warszawie

Tel. 17-34, 17-64 i 89-64 Nalewki 11. Adr. tel. „Grünmetal”.
Zakup odpadków metalowych (p. ócz żelaza). 184

DLA SANACJI MIAST

dostarczamy:

Prasy mechaniczne i hydrauliczne do wyrobu płyt chodnikowych. Kompletnie urządzenia do wyrobu maszynowego albo ręcznego cegieł, pustaków i dachówek cementowych. Prasy i szlifiarki do płytek posadzkowych. Formy i maszyny do ubijania rur kanalizacyjnych. Kompletnie szutrownie, urządzenia do mycia piasku, i wszelkie maszyny do rozdrabniania, do sortowania, do transportu oraz pomocnicze maszyny i przybory.

Fabr. Maszyn DR. GASPARY & CO.,

Markranstädt przy Lipsku.

Zastępca na Polskę:

BIURO TECHN. INŻ. JÓZEFA WEINGRÜNA,

Kraków, Plac Groble 17. Tel. 2145.

Kosztorysy i porady inżynierskie bezpłatne.

Przedstawiciel na Polski Śląsk:

Dypl. Inż. Oscar Friedrich, Beuthen O/S., Gartenstr. 20.

WAŻNE DLA BUDUJĄCYCH

ZAKŁADY CERAMICZNE

„PUSTELNIK“

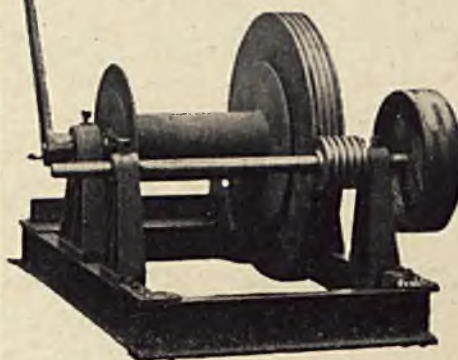
Sp. Akc.

polecają wyroby z fabryk własnych
w Pustelniku, Miłośnie i Ząbkach.

DACHÓWKI różnych typów najpraktyczniejsze
i dające trwałe estetyczne pokrycie.
Żłobione (17 szt. na mtr. kw.) Karpiowe 45 szt. na 1 mtr kw.)
Kafle kolorowe. Kompletu piecowe. Dreny. Cegłę.

Zarząd w Warszawie, Królewska 8. Tel. 86-88.
Wszelkich informacji udziela się bezpłatnie.

Windy budowlane

DOSTARCZA:

Fabryka
MASZYN
górnich

Sp. z o. p.

KATOWICE III,
ul. Ks. Strzybnego 17

Telefony:
5 15 i 599

Rok założenia 1908.

PIERWSZA W POLSCE FABRYKA POMP TURBINOWYCH

Rok założenia 1908.

TOW. FIRM. - KOM. ZAKŁ. MECHANICZNYCH

Brandel Witoszyński i S-ka

WŁAŚCICIEL INŻ. STEFAN TWARDOWSKI

WARSZAWA-PRAGA, GROCHOWSKA 37—39, tel. 48-83.

Adres telegraficzny: BRANDEL WITOSZYŃSKI WARSZAWA

Pompy turbinowe: wodociągowe, kanalizacyjne, zasilające do kotłów wysokiego ciśnienia, specjalne do kwasów, wód brudnych, sokowe (dla cukrowni).

Turbiny parowe małe. Pierścienie tłokowe samosprężynujące.

Budowa pomp i turbin parowych własnego pomysłu.

„SAMORZĄD MIEJSKI“

MIESIĘCZNIK

ORGAN ZWIĄZKU MIAST POLSKICH

poświęcony sprawom samorządu miejskiego i sprawom
gospodarstwa krajowego.

REDAKTOR: Henryk Grotowski.

Redakcja i Administracja: Warszawa, Mazowiecka 7. tel. 107-11, Konto w P. K. O. № 873

W roku 1928 „Samorząd Miejski“ wychodzi nadal jako miesięcznik z dodatkiem kwartalnym „Bibliografii Zagranicznej“ — zawierający poważne, gruntownie opracowane artykuły i rozprawy na tematy ustrojowe, gospodarczo-finansowe i inne, obejmując całokształt życia samorządowego.

Ponadto dla czytelników „Samorządu Miejskiego“ wydaje redakcja bezpłatne pismo tygodniowe, informacyjne, p. n. „Przegląd Tygodniowy“, zawierający bieżące, aktualne wiadomości, dotyczące życia samorządu miejskiego oraz działalności Zarządu i biura Związku Miast Polskich porady prawne i instrukcje.

Prenumerata „Samorządu Miejskiego“ łącznie z dodatkiem „Bibliografii Zagranicznej“ i „Przeglądu Tygodniowego“ wynosi:

kwartalnie	zł.	9
półrocznie	„	18
rocznie	„	36
pojedynczy zeszyt miesięczny	„	3

Ceny ogłoszeń w „Samorządzie Miejskim“ i „Przeglądzie Tygodniowym“:

1 strona za tekstem	zł.	100
½ „ „	„	50
1 „ przed tekstem	„	150
½ „ „	„	75
zewnątrzna strona okładki	„	200
wewnętrzna „	„	180
1 wiersz m/m w dziale „Komunikatów nadesłanych“	„	1

przy ogłoszeniach wielorazowych rabat 10-20 %.

Nagrodzony ZŁOTYM MEDALEM na VI Targach Wschodnich, Wystawie Budowlanej we Lwowie.

Hydrofuge „KASTOR”⁶⁶

fabryki B-ei FOBER w Brukseli

środek zabezpieczający od wilgoci, przeciekania, wstrzymywania wody
we wszystkich wypadkach, jako to:

izolacji, rezerwoarów, murów, kanałów, basenów,
tuneli, tarasów, fasad, szczytów i fundamentów
otrzymuje się jedynie przez zastosowanie środka

Hydrofuge „KASTOR”,

który dodaje się do zaprawy cementowej.

POSIADA NA SKŁADZIE
Przedsiębiorstwo Budowlane
MAURZYCY KARSTENS,
Warszawa, ul. Koszykowa № 7. Tel. 27-95.

ODDZIAŁY:

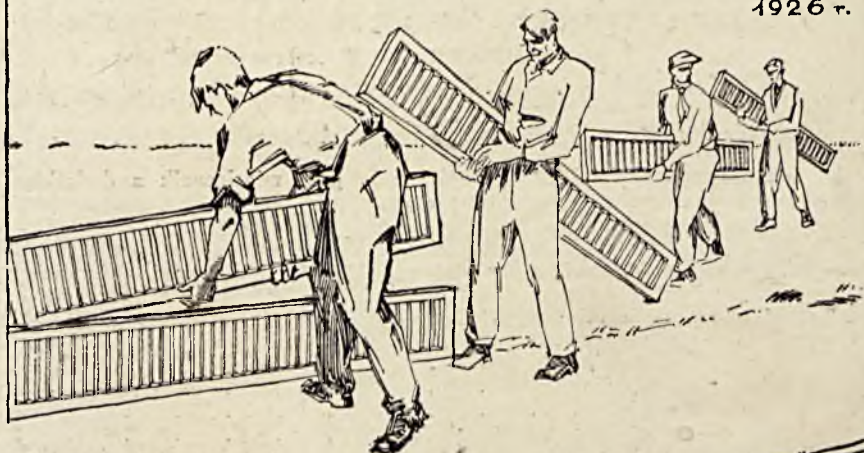
w Poznaniu „Materiał Budowlany”, w Krakowie, Biuro Budowlane „Kastor”,
S. Mielżyńskiego 23. Tel. 29-76 i 38-74. Plac Kleparski № 5. Tel. 2-18.

42

ZNAKOMITE PŁYTY PARKANOWE z ŻELBETU FALISTEGO

ODZNACZONE ZŁOTYM MEDALEM NA PIERWSZEJ
OGÓLNO-POLSKIEJ WYSTAWIE BUDOWLANEJ WE LWOWIE
1926 r.

PATENT N° 2403.

LICENCJE DO SPRZEDANIA.

PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWL.
ARCHITEKT JAN NOWORYTA
LWÓW - ZIMOROWICZA 17. TEL. 780

HENSCHEL & SOHN, CASSEL

NAJWIĘKSZA W EUROPIE

Fabryka Lokomobil, Lokomotyw, Walców Szosowych.

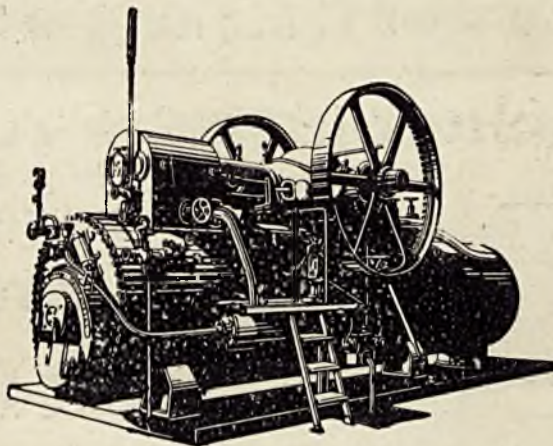
Rok założenia 1810.

Zatrudnia około 12.000 robotników.

Generalna Reprezentacja na Polskę

SEWERYN GOLDBAUM WARSZAWA, ul. Królewska Nr. 29,
telefony: 130-27 i 283-32.

POSZUKIWANI
ZDOLNI I POWAŻNI
REPREZENTANCI
WE WSZYSTKICH
MIASTACH WOJE-
WÓDZTW POLSKI.

OFERTY NADSYŁAĆ DO
BIURA GENERALNEJ
REPREZENTACJI
W WARSZAWIE. OFER-
TY BEZ POWAŻNYCH
REFERENCYJ ROZPA-
TRYWANE NIE BĘDĄ.

Stała tandem-lokomobila na przegrzaną parę z wyciąganym kotłem rurkowym i kondensacją o mocy stałej 80 HP do napędu prądnicy trójfazowej

1

ORYGINALNE AMERYKAŃSKIE

RUCHOME RUSZTOWANIA MURARSKIE

Systemu Fr. B. GILBRETH'A

świadczenie ochronne Nr. 667.

Licencje na prawo ich stosowania, oraz wy-
konawcze i instrukcyjne rysunki udziela

budowniczy

LEON SUSZYCKI

Gdynia, ul. Portowa 1.

W Warszawie informacji udziela

Fabryka Maszyn

RZEWUSKI i SKA

Warszawa, Ordynacka 7.

54

ŻELAZO-BETON

Sp. z ogr. odp.

Warszawa, Żórawia 11

telef.: Dyrekcji 60-24, Biura: 40-24 i 7-67.

Wykonywa wszelkie roboty, wchodzące w zakres
budownictwa.

Zarząd Spółki

Inżynierowie: **Wł. Kryński, W. Malinowski
i W. Polkowski.**

Fragment Ofic. Szkoły Inżyn.

Budowa wykonana przez firmę „Żelazo-Beton”. 34

TOWARZYSTWO FABRYKI MOTORÓW

„PERKUN” SPÓŁKA
AKCYJNA

WARSZAWA - PRAGA, Grochowska 46, Tel. 84-40, 84-93, 514-58, 93-98.

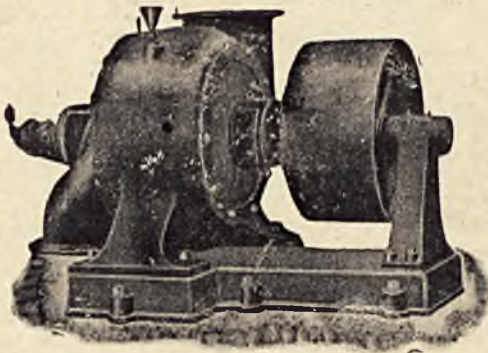
Motory Spalinowe „PERKUN” na olej gazowy, ropę lub naftę dwu-
taktowe, znane z prostoty i trwałości konstrukcji

Motory stałe poziome o mocy od 10 HP do 60 HP
pionowe o mocy od 3½ HP do 64 HP

TOKARNIE REWOLWEROWE

Nowość! Motory lekkie pionowe nowego typu 3½ HP, 10 HP
stałe, przenośne i na wózkach. 190

POMPY ODŚRODKOWE i TURBINOWE

dla wszelkich cieczy każdej wydajności i każdego podno-
szenia, dla wodociągów, kanalizacji i budowlane

Specjalna Fabryka Pomp

„SIRIUS”

WARSZAWA, Zamojskiego 51, tel. 68-25

FABRYKA EGZYSTUJE OD 1911 ROKU. 197

Towarzystwo Przemysłowo - Budowlane

LUDOMIR Z. KOBUSZ i S-ka

Sp. z ogr. odp.

Bracka Nr. 17. **WARSZAWA** Bracka Nr. 17.

Telefony 203-99 i 78-52.

Stolarnia (dom własny) **Dobra Nr. 58 tel. 114-89.**

WYKONYWA:

Wszelkie roboty w zakresie budownictwa wchodzące:
Plany, Kosztorysy, Rachunki, Budowle fabryczne.
Dział Żelazo Betonów. Fasady w sztucznym kamieniu

„FELSIT PORPHYR”

Własna stolarnia wykonywa:

wszelkie roboty budowlane, meblowe i biurowe,

Rachunki przekazowe: Bank Złemiański, oddział miejski Kopernika 30.
Warszawa P. K. O. Nr. 2.000, Kraków P. K. O. Nr. 400.929.

„PREOLIT“ najlepszy środek zabezpieczający
od wilgoci i przeciekania wody.

Zastosowanie łatwe.

Skutek zadziwiający!

Farba Mineralna Keima „S i l e x“

do malowania elewacji frontowych i t. p. odporna na działanie atmosferyczne. N i e z m y w a l n a !

Carbolineum. Pokost. Farby olejne. Lakiery.

KOSEL i S-ka w ŁODZI

ULICA PRZEJAZD Nr. 8.

TELEFON Nr. 11-21.

85

FABRYKA OKUĆ BUDOWLANYCH

BRACI SUWALSKICH

ul. Golca Nr. 9.

w ŁODZI

Telefon 9-52.

WYKONYWA ZAMKI, ZATRZASKI, KLAMKI ŻELAZNE KUTE, Z MOSIADZU
I CZERWONEGO METALU, PASKWILE, ZAWIASY, NAROŻNIKI I T. P., OD
NAJSKROMNIEJSZYCH DO NAJOZDOBNIEJSZYCH I PRZYJMUJE KOMPLET-
NE OKUCIA DO NOWYCH BUDOWLI.

148

Wyłączna Sprzedaż Szkła Okiennego

ZWIĄZKOWYCH HUT W POLSCE

NA ŁÓDŹ I WOJEWÓDZTWO

S. FAJNER

UL. ZGIERSKA 28. **ŁÓDŹ** TELEFON 45-98.

Firma egzyst. od 1906 roku.

125

SIATKA RABICA do wypraw sufitów i ścian, HARFY
do żwiru i plasku, PLEOIONKI DRUCIANE do pło-
tów, TKANINY DRUCIANE we wszystkich metalach.

ADOLFA NEUGEBAUERA S^{SPADKOBIERCY}

adres pocztowy: **ŁÓDŹ**, Piotrkowska Nr. 49.

Fabryka **ŁÓDŹ - RADOGOSZCZ**, Langówek 4.

ROK ZAŁOŻENIA 1910.

146

KAFLE

wagonowo franko każda stacja, oraz w mniejszych ilościach ze składu dostarczają:

J. ALTMED i SYNOWIE

WARSZAWA, Zimna 4. Telefony: 174-87 i 319-89. P. K. O. 3785.

Skład polew do kafli, artykułów chemicznych i ceramicznych

200

**DOM
HADLOWY A. GEPNER**

Warszawa, Grzybowska 27, tel. 90-27 i 55-25

Blacha cynkowa, pocynkowana, miedziana do krycia dachów.

Zakup starej blachy cynkowej i zamiana na nową.

Cyna, cynk, ołów, antymon, aluminium, miedź, mosiądz. Blachy, rury, pręty mosiężne, miedziane, ołowiane, aluminiowe.

Rury żelazne obciążane mosiądzem.

Kupno i sprzedaż starych metali.

40

Firma egzystuje od roku 1865.

Firma egzystuje od roku 1865.

WARSZAWSKIE PRZEDSIĘBIORSTWO ASFALTOWE i FABRYKA TEKTURdzierżawca **STEFAN BRZOSOWSKI**

WARSZAWA, SOLEC 58. TEL. 6-67.

POLECA: znane ze swej dobroci **TEKTURĘ ASFALTOWĄ** (papę dachową), **SMOŁĘ GAZOWĄ**, **LAK ASFALTOWY** i t. p.**WYKONYWA:** wszelkie roboty asfaltowe i izolacyjne z asfaltów lanych, oraz roboty dekarские przez wykwalifikowanych majstrów.**Buduje jezdnie z asfaltów prasowanych i walcowanych** i t. p. pochodzenia krajowego i zagranicznego.**Wiele medali złotych na wystawach Krajowych i międzynarodowych.**

121

Firma egz. od r. 1875:

Firma egz. od r. 1875

ZAKŁADY STOLARSKIE**L. GLOEH**

Warszawa, — Praga, ul. Kowieńska № 5/7/9.

Telefony: 290-63 i 147-86.

WYKONUJĄ: stolarkę budowlaną, drzwi, okna, bramy, szalówkę, okładziny i t. p.**POSADZKA KLEPKOWA.****SCHODY ZWYKŁE i OZDOBNE****SPECJALNY DZIAŁ OBRÓBKI DRZEWA NA MASZYNACH****WŁASNA SUSZARNIA.**

52

RESTAURACJA**„CRISTAL“**Al. Jerozolimska
róg Brackiej

Telefon 74-50 i 63-08

Kuchnia wyśmienita.

Obsługa uprzejma.

Geny b. niskie

Codziennie wieczorem koncert.

Geny b. niskie